

קובץ

חי כהלכתו

הלכות חג הפסח
ואפיית המצות
ערובים וסדורים בשלימות

בחמלת ד' עלי
יוסף חיים שכטר

אדר ב' תשפ"ד

להארות והערות והזמנות:

יוסף חיים שבטר

הרב ריינס 2 בני ברק.

052-7118911

y0527118911@gmail.com

סדר עימוד והפקה:

'חמד' מ. מן 072-2342300

הסכמות

אשר זעליג וויס

כגן 8

פעיה"ק ירושלים ת"ו

תאריך י"ב סדרה פ' אלול

בס"ד

יהוה הויה אהיה ויקים הן סלא דגאנה פסח קמה וזמן הדין הדין סלא מנוצ
יעה"ה פ' יול מיע זכר אלסו, זאן'ר'ר'ר' מנוב אמה קמה זאן' יקר
זוי אסמין קמזמסו מלפן באמסו דבקה יזיה, דבקה'ת, וגל זיון אלסו
דאזק אמר וזמר זקני, דאמין זכר מ' קמזמסו כמנה נען זמין
תזמ'ר'רה.

פ'ת' אהיה קיטב זון דמה אלכני' מדי ואלכני' כמנה
נלסו דאמנה זכר קיטב אהיה אלכני'.

דאמנה

Y.M FRIDMAN

Rosovski 8

Bney brak

ISRAEL

יחיאל מיכל פרידמן

ראש סניף דחסידי אלכסנדר

דומ"צ בחדרי דחסידי לעלוז בני ברק

ח' אדר תשפ"ז

ג"ד

הנני להחליט בשמחה המאיד פכתביו
 פסקי הלכה קהלכות הפסח שנכתבו ונערכו
 קיבצו יבוצו והתאחדו הפאון כי יוסף שטרס שליט"א
 אשר התארגן ויצא בתורה באופן מפליא קולת
 וכל מחייביו בה ושקד על דלתי התורה
 לאסוקי שמענו אליהם בהלכות ומשנה
 לפני ההוראה ויכר יוסף שטרס ויוצאנו
 ויראתו הקודמת למבנתו ומפניו המרומים
 וזכה להקדים מורה במצוותי הלכה והוראת
 הלכה למעשה, וצדקתו על בתקו קהל
 הפסח שנכתבו מתוך צמח וקהילות ומסופרים
 באופן נפלא הלכה למעשה וקרבתו שיפוט
 מחינותיו מוצה ויהיה ממכרי הרבנים דהוראת
 וימור הלכה למעשה ורבים יאותו לאורו

בזמרת מקורו כצרכו הפסח

יחיאל מיכל פרידמן

המחבר יחיאל מיכל פרידמן
 יושב ראש סניף דחסידי אלכסנדר
 בני ברק
 יום א' אדר תשפ"ז
 יחיאל מיכל פרידמן

הישיבה הגדולה

נתיבות חכמה

בראשות
הגדולי דניאל וולפסון שליט"א
והגדול ברוך נויברט שליט"א

מוסדות נשמת אהרן ויעקב

מיסודו של הגאון רבי יהושע ישעיה נויברט זצ"ל

נשמת אהרן ויעקב (ע"ד) 580162139

ה'תשנ"ג סוכות שושן תשנ"ג

כבוד יקירי
הרב רבי ונסל חיים שפירא שליט"א

בשמחה רבה קיבלתי את הספר ההלכות
'חו' (נתיבות) זה החומר פשוט והמסתובב
שציינת לחברו , חיבר שכלו צדיק
זה צמחן הקול מאד באימון היורה נתיב
יבוא שמימי סהרה ונתיב אלוהי אמיתי
אדוני ריון ה' , ומסד כבוד לחבר
חיבור הכלל אשר הלכות פשוט בזורה
בזורה מאד ולסיוע מאד , אשר כל
אומדן מענין בו תפשו ויקד את המעשה
אשר יצא לקראת חת הפסח , וחתך הפסח
צאתו , אלו רבו הלכותיו ואפס קדימך שלישי
ימי אמתו את הלכותיו , ובספרו אשר
מתקיים הבכנה ברזניה לקראת חת
ונתיבן אשר איני ראוי להסביר ספר
אך וקני וקני צמחן אמתו אלה אנה
שצער את כל צמחן התורה יתיב
ימימה צדק הלכות הבית מקולון טיפה
אחר צדק חיבורים ומצויים הוראה גלויה
שלמה אמתו פולחן חיבורים אנה חת חת
כל חת השנה וישיב קבוצת שמה של חת חת חת

Rabbi Yaron Ashkenazi
The head of kav halacha and
Board member of hidbrot organization

הרב ירון אשכנזי
ראש קו ההלכה
חבר ההנהלה הרוחנית בארגון הידברות

י"ב אדר ב' לסדר ויקרא אל משה ה'תשפ"ד

בס"ד

הנני לברך את מעלת ידיד נפשי לייש ולביא, צנוע ומעלי, אציל המידות, הרב הגאון מעוז ומגדול דגריס באורייתא תדירא, לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה, חריף ובקי, משנתו קו ונקי

הרה"ג **יוסף שכטר** שליט"א

לרגל הוצאת הספר החשוב "חי כהלכתו" על דיני הפסח הלכה למעשה, עברתי על הקונטרס מתחילתו ועד סופו וראיתי את סידור הדברים דבר דבור על אופניו, מביא את שיטות הפוסקים בצורה מסודרת להפליא ופורס השמלה שכל הקורא אומר ברקאי הן למנהגי האשכנזים על פי המשנה ברורה ואחרוני דורנו והן למנהגי הספרדים כדעת מרן רבינו הגדול רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל וזיע"א איישר חיליה לאורייתא.

ואף שאיני ראוי להמליץ ולהיות "שר המסכים" ועל זה נאמר "ערבך ערבא צריך" מכל מקום אביע את רחשי ליבי והערכתי לרב שליט"א אשר בידעו ומקירו קאמינא שממית עצמו באהלה של תורה והינו ת"ח מופלג צנוע ומעלי וזכינו שהרב משיב בהלכה בקו ההלכה הספרדי לאלפים ולרבבות ועושה קידוש ה' בהליכותיו והנהגותיו וצורת המענה לשאלות הרבות ברגישות מיוחדת והבנת נפש השואל.

לא נצרכא אלא לברכה יהי רצון שיפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה ברוב עוז ותעצומות וירבה גבולו בתלמידים הגונים, ויזכה לחבר עוד חיבורים נפלאים כאלה עדי זקנה ושיבה וסיב ובלה בה, ומינה לא תזוע, שאין לך מידה טובה הימנה, ירום ונישא וגבה מאד וכל אשר יעשה יצליח

בכבוד רב

ירון אשכנזי

אבינו יצחק יצחקי הישן שנים הרבה בשנות זמנו
היה האדם היותר טוב שראו עולם ונביא זמנו
בזמנו זה שהולך אנו כן יונה עם ישראל

ראינו את הרבנים הקדושים בליל סעודת המצות
עוד הסדר, ולפי זה הם קדושים מאד שנים ושנים
יחד עם כל אלה ורובם הם בניו יצחקי
עוד יצחקי בליל המצות, איש וילד ואישה.

אני חלף חזרה הרבה, ונעים בליל סעודת המצות
יגידו זה שראו אישה ילדה וסדר ורובם הם בניו
זאת נוסף על סעודת המצות כדרכו הישן,
יהי זה שראו יצחקי איש אחד בגבורה נכונה וזאת
אם הרבה בשבילי ונחמתי וזאת יקראו אישיותי וזאת

בניו כדרכו הישן
יוסף יצחקי

להצלחת

הרב אברהם חיים בן אלהן שלמה זלמן שיחי

וזוגתו מרת טליאל כנרת מירל שתחי' בת יחזקאל

ולהצלחת ילדיהם:

אילה חביבה, יהושע צבי, זאב ואהרן יהודה לייב,

בכל מעשיהם ברוחניות וגשמיות.

תוכן הענינים

בפתח ההלכה ז

הלכות ודיני הפסח

הקדמה כללית להלכות בדיקת ביטול וביעור חמץ ט

איסור אכילה והנאה בחמץ בפסח ובערב פסח ט

השבתת חמץ יא

בדיקת חמץ יב

גדרי ביטול החמץ יב

הלכות בדיקת חמץ טו

הקדמה טו

גדר בדיקת חמץ טז

זמן בדיקת חמץ יז

נוסח הברכה ודינה יט

עם איזה נר בודקים והאם פנס כשר לבדיקה כא

המקומות שצריכין לבדוק בהם כב

מנהג הנחת הפתיתים כד

זהירות עם החמץ לאחר הבדיקה כה

אדם היוצא לדרך כה

האם הבדיקה צריכה להיות בדקדוק רב ובמשך זמן מרובה? כח

האם מכירת המקום לגוי פוטרת מבדיקת חמץ כח

- אם נשים וקטנים נאמנים על הבדיקה..... כט
- חיוב בדיקה למתארח במלון וכדומה..... ל
- דיני ביטול חמץ..... לא
- הביטול בליל הבדיקה..... לא
- הביטול ביום..... לא
- נוסח אמירת הביטול..... לב
- דיני ביעור חמץ..... לג
- דיני הביעור..... לג
- הקפדות בשריפת החמץ..... לג
- נתינה לגוי והפקר..... לד
- הלכות מכירת חמץ..... לז
- הקדמה..... לז
- חמץ שעבר עליו הפסח..... לז
- חליפי החמץ..... לט
- כיצד פועלת המכירה, דיוקים בנוסח השטר ובאיזה קנינים מוכרים..... מא
- לחזור ולקנות מהגוי אחרי פסח ושבית שחלה אחרי שביעי של פסח..... מד
- הוצאת החמץ מחוץ לבית..... מה
- לתת לגוי אפשרות לגשת לחמץ..... מו
- להכנס למקום המכור (מושכר) לגוי..... מז
- מכירת הכלים..... מז

למכור עבור אחר שטרם מכר חמיצו מח
 מכירת י"ג מט
 באיזה שעה ביום מוכרים החמץ בערב פסח מט
 הדעות שלא סומכים על מכירת חמץ נא

דיני אפיית המצות ומצה שימורה וקטניות בפסח

מצה שימורה נג
 מקור הענין נג
 זמן שמירת המצה נג
 דיני מצה שימורה נד
 קצירה לשמה נו
 השמירה שיש לעשות בחיטים ובקמח נו

זמן אפיית המצות - מצות מצווה נח
 הקדמה נח
 אפיה בערב פסח אחר חצות נח
 חומרת הב"ח ס

מים שלנו סא
 הקדמה סא
 דין מים שלנו סג
 זמן השאיבה סג
 לש עם מים חמים שהצטננו או מים שלא לנו בדיעבד סד

עירוב מים שלנו עם מים שלא לנו.....	סד
מי ברז ומים ומינרלים.....	סה
פרטי דינים.....	סו
דיני הלישה	סז
שלא ללוש במקום חם.....	סז
מהירות הלישה ושיעור ההחמצה.....	סט
הוספת קמח לעיסה.....	עא
שיעור העיסה.....	עא
לישה ואפיה לשמה.....	עב
מצות רש"י - רש"ם.....	עד
עובי המצה.....	עה
תוספות בעיסה.....	עו
מצות חבורה.....	עז
דיני האפיה	עח
הכשר התנור וביאור חומרת "תנור ראשון".....	עח
הסקת התנור לפני האפיה, חום התנור וסוג התנור.....	עח
שלא להוציא המצה לפני שהיא אפויה וסימנים לידע שהמצה אפויה.....	פ
מצה כפולה ונפוחה.....	פ
הפרשת חלה	פב
הקדמה.....	פב
דיני ואופני ההפרשה.....	פג

פד	הפרשת המזא דאתרא
פד	שכח ולא הפריש חלה
פו	מצות מכונה
צ	מצה שרויה
צ	חומרת מצה שרויה
צג	מצה שרויה במים או מי פירות
צד	דיני הקטניות
צד	הקדמה
צה	מנהג הקטניות
צו	כלים שבישלו בהם קטניות
צו	קטניות בערב פסח
צז	אכילת קטניות לבני אשכנז
צח	דינים הנוגעים לבני ספרד

בפתח ההלכה

יתברך היוצר וישתבא הבורא על שזיכני בחסדיו המרובים להוציא לאור וראשונה קובץ הלכות מיוחד על הלכות הפסח. בקובץ הנוכחי נפרסו ובאו מירב ההלכות המעשיות בעניני חג הפסח, כבדיקת חמץ, ביטול וביעור חמץ, מכירת חמץ, אפיית מצות על כל פרטיה, דיני מצה שרויה, ודיני קטניות. בעז"ה כולי תפילה כי בהמשך אזכה להוציא לאור עולם את שאר הלכות הפסח אשר עמי בכתובים.

בכל נושא שבו עוסק הקובץ, השתדלתי להביא את עיקרי הענין בתחילה של הנושא ההלכתי עליו נסובות ההלכות, כדי שהקורא יוכל לחיות ולהבין את הדינים וההלכות שמובאות לאחר מכן.

בהערות בשולי היריעה פירטתי את המקורות להלכות, וכן נושאים נוספים שלא הובאו בגוף ההלכות, כדי שלא לאבד את רצף הקריאה בהלכות הסדורות.

נעשתה עבודה רבה שהכל ייכתב בצורה ברורה ונעימה כדי שיהיה נעים וקל לקורא. הספר מיועד לכל אדם שחפץ לדעת את פרטי ההלכות ולקבל רקע והבנה להלכות עצמן.

ניתן דגש מיוחד במקומות שיש בהם חילוק בהלכה בין בני אשכנז לבני ספרד, שהובאו בקרבו הדעות השונות, כך שהקובץ מתאים בכללותו גם לבני אשכנז וגם לבני ספרד.

שם הספר נקרא 'חי כהלכתו', לרמוז הענין כי כפי שציוונו חכמינו שלושים יום קודם החג לומדין הלכות החג, כדי שיכנסו לחיות את החג כראוי, אף קובץ זה מקנה את רזי ההלכות לחיות כהלכתו בהלכות הפסח המרובות, ואף נרמז בו שמי, שח"י הינו ר"ת של שמי יוסף חיים.

תודתי נתונה לכל רבותי ואלו שעזרוני עד הלום, מעודי ועד היום הזה, ולא אוכל לפרטם כי רבים הם. אך לא אוכל שלא לציין את המסייעים להשלמת והוצאת קובץ זה לאור עולם בהדרתו, הלא המה, מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א (דיין ומורה הוראה בבית דינו של הגרש"א שטרן שליט"א) אשר אני זוכה לשמש אצלו בהוראה שנים רבות, וקירבני אליו כאב לבנו ומדריכני בהוראה על כל צעד ושעל, ואף ניאות לעבור על כל ההלכות בקובץ הנוכחי והעיר את הערותיו השזורות בתוככי ההלכות ופרטי ההערות בשולי הגליון. וכן להרה"ג רבי יוסף משדי שליט"א (ראש בית ההוראה ואב"ד מדרש ההוראה) שעבר על כל ההלכות בקובץ, ואף הערותיו שזורות בתוך ההלכות. כן אודה להרב הגאון הלל מן שליט"א מרבני ישיבת "נתיבות חכמה", שסייע עמדי רבות בעריכת הדברים בדרכו המיוחדת.

תודה מיוחדת אשא להורי היקרים הרב דוד אלישע שליט"א ומרת אלכסנדריה מלכה שתחי, שגידלוני ולא חסכו כל שירחה שאוכל לגדול בדרכי העליה, כן אודה לחמי וחמותי הרב דוד מתתיהו שליט"א ומרת אלישבע לאה שתחי, שמסייעים עמנו בכל הנצרך כל הימים.

תודתי נתונה לאשתי היקרה שתחי שותפתי בחיים, הנותנת לי כח ללמוד בכל זמן ובכל עת ללא הפרעות, וחוסכת ממני את טרדות הבית.

ואסיים בהודאה להקב"ה ששם חלקי מיושבי בית המדרש, וזיכני ללמוד וללמד לשמור ולעשות, אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו, ושפתותינו שבה כמרחבי רקיע ועינינו מאירות כשמש וכירח, וידינו פרושות כנשרי שמים ורגלינו קלות כאילות, אין אנחנו מספיקים להודות לך ה'.

יוסף חיים שכטר

הלכות ודיני הפסה

הקדמה כללית להלכות בדיקת ביטול וביעור חמץ¹

❁ איסור אכילה והנאה בחמץ בפסח ובערב פסח

שני לאוין נאמרו באיסור אכילת חמץ בפסח, [”שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיהם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ”²], ”מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך”³], ונאמר אף עשה אחד [”שבעת ימים מצות תאכלו אף ביום הראשון תשביתו שאר מבתיהם כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השבעי”⁴]. אף שבתורה מפורש רק האיסור של אכילה, מ”מ דרשו חז”ל שיש איסור מדאורייתא אף בהנאה⁵.

חז”ל דרשו מהפסוקים, שאף בערב פסח מחצות היום יש איסור על חמץ מדאורייתא⁶ באכילה והנאה⁷.

1. בסימנים הראשונים עוסקים אנו בהלכות פסח מסימן תל”א עד תמ”ח בכל שלשת נושאים אלו.
2. שמות יב, יט.
3. שמות יג, ז.
4. שמות יב, טו.
5. כך כתב הרמב”ם (א, ט) והובא במג”א (תמ”ג ס”ק א’). ומקורו מהגמ’ (פסחים כח:): שדרשה זאת מהפסוק ”לא יאכל”.
6. מבואר בגמ’ (ד:): תנן התם, רבי מאיר אומר: אוכלין כל חמש ושורפין בתחלת שש. רבי יהודה אומר: אוכלין כל ארבע, ותולין כל חמש, ושורפין בתחלת שש. דכולי עלמא מיהא חמץ משש שעות ולמעלה, אסור, מנלן? אמר אביי: תרי קראי כתיבי, כתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיהם וכתיב אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיהם. הא כיצד? לרבות ארבעה עשר לביעור. [ועיין שו”ת הר”ן (סימן נא הובא בגליון הש”ס ד:): שנאמרו שני פירושים בראשונים לבאר דרשה זו, לרש”י למדו זאת מהסתירה של הפסוקים, וע”כ שיום הראשון הכוונה לי”ד (לשוננו: שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיהם - אפילו שעה אחת בתוך השבעת ימים, וכתיב אך ביום

חז"ל⁸ הוסיפו לאסור באכילה שעתיים לפני חצות, וזאת משום גזירה שמא יהיה יום מעונן ולא יוכלו להבחין אימתי חצות. ומה שלא אסרו אף יותר משעתיים, משום שארבע שעות זה זמן אכילה וזה ידוע לכל וכן הוסיפו לאסור בהנאה משעה קודם חצות היום⁹. [ועיין בהערה¹⁰ דברי הפוסקים איזה איסור דאורייתא נאמר בערב פסח].

הראשון תשביתו - הרי שהה בו שעה אחת), אך יש שפירשו שלמדו זאת מהייתור, שהרי אם שבעה ימים אסור, אז בודאי שגם ביום הראשון אסור אלא ע"כ שגם יום י"ד אסור].

7. מצינו בזה מח' תנאים (כת). לגבי איסור הנאה בערב פסח אחרי חצות, האם יש בזה איסור דאורייתא, "דתניא: חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו - עובר עליו בלאו, תוך זמנו - עובר עליו בלאו וכתר, דברי רבי יהודה [רש"י: בין לפני זמנו - משש שעות עד שתחשך. לאחר זמנו - משעבר הפסח עובר עליו בלאו, ואם אכלו - אינו ענוש כרת, ולקמן מפרש ללאו. תוך זמנו - במועד] רבי שמעון אומר: חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו - אינו עובר עליו בלא כלום, תוך זמנו - עובר עליו בכרת ובלאו, ומשעה שאסור באכילה אסור בהנאה, אתאן לתנא קמא. רבי יוסי הגלילי אומר: תמה על עצמך, היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה? ומנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בלא תעשה - שנאמר לא תאכל עליו חמץ, דברי רבי יהודה וכו'". וברא"ש (פ"ב ד) ביאר דעתו של ר"ש: שגם לשיטתו לפני זמנו (משש ולמעלה) אסור באכילה, ומה שאמר שאינו עובר עליו בלא כלום, הכוונה שעדיין מותר בהנאה. וממילא דברי ר"ש אינם סותרים לדברי הגמרא בדף ד' שהובאו לקמן (בהערה 7), שלכו"ע חמץ אסור באכילה משש שעות. ונחלקו הראשונים (הובאו בב"י ריש סימן תמ"ג) כיצד היא ההלכה: דעת העיטור שפוסקים כר"ש שמדאורייתא מותר בהנאה לאחר שש שעות, אך מדרבנן אסור בהנאה, ודעת הבעל המאור שהלכה כר"ש ואין כלל איסור הנאה עד הלילה, וכן אם לא סיים לאכול יכול לאכול ובכך מקיים מצוות תשביתו, ודעת הרמב"ם והרא"ש לפסוק כר' יהודה.

השו"ע פסק (ריש תמ"ג): "חמץ מו' שעות ולמעלה ביום י"ד, אסור בהנאה, (אפי' חמצו של א"י אסור ליהנות ממנו), ואסרוהו חכמים שתי שעות קודם, דהיינו מתחלת שעה חמישית, ומיהו כל שעה חמישית מותר בהנאה ורשאי למוכרו לא", אפילו הרבה ביחד שודאי לא יאכלנו קודם פסח; ויכול להאכילו לבהמה חיה ועוף, ובלבד שיעמוד עליהם לראות שלא יצניעו ממנו, ויבער מה ששיירו ממנו, ומתחלת שעה ששית ולמעלה, אסרוהו גם בהנאה".

8. יב:

9. ונפסק להלכה סימן תמ"ג סעיף א.

10. אף שדרשו מהפסוק, וזה מוסכם לכו"ע שחמץ בערב פסח אסור באכילה מחצות, מ"מ האיסור הוא לא כמו בפסח משום בל יראה ובל ימצא, מכיון שעל לאוין אלו מפורש בפסוק שזה על "שבעת ימים" ולא יותר. ולכן נחלקו הפוסקים איזה לאו יש על זמן זה, לאו - "לא תאכל עליו

❁ השבתת חמץ

מן התורה כדי שאדם לא יעבור על איסור בל יראה ובל ימצא בפסח, צריך לקיים בחמץ שלו דין "השבתה" [ובגדר מהי השבתה? נחלקו התנאים¹¹ האם היא נעשית רק ע"י שריפה באש, או גם ע"י פירור וזריקה לרוח או לים].

ובעיקר הדין היה יכול לבטל את החמץ, ובכך יפטר מהצורך להשביתו¹², כיון שהחמץ אינו ברשותו¹³, אך חז"ל העלו מספר חששות (כדלקמן), ולכן הצריכו ביעור (בדיקה ושריפה) בפועל.

חמץ" (דברים טז ג) [עיינין כח: שמפסוק זה למד ר"י שיש איסור הנאה בחמץ אחרי חצות], או שיש עשה של תשבתו [עיינין ד: שמשם נלמד שיש איסור אכילה מחצות].
עיינין במשנה ברורה (ריש תמג ובשע"צ ס"ק א) את מח' הפוסקים בענין זה והנ"מ תהיה האם אסור בהנאה בזמן הזה מדאו' או מדרבנן.

11. פסחים כא.

12. כמבואר בגמ' (ד:): "מדאורייתא בביטול בעלמא סגי".

13. ונחלקו הראשונים האם פעולת הביטול היא מצוות "תשבתו" או שזה לא נחשב פעולת השבתה אלא מכיון שמבטל את החמץ ממילא אין חמץ ברשותו ולא צריך לקיים את מצוות תשבתו. בגמ' (ד:): "מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה" וביאר רש"י "בביטול בעלמא - דכתיב תשבתו ולא כתיב תבערו, והשבתה דלב היא השבתה", אך תוס' הקשו וז"ל, "פי' בקונטרס מדכתיב תשבתו ולא כתיב תבערו אלמא השבתה בלב היא וקשה לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול דתניא בשמעתין רע"א אין צריך הרי הוא אומר תשבתו ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה, ועוד דתשבתו אמרינן לקמן מאך חלק שהוא משש שעות ולמעלה ואחר איסורא לא מהני ביטול ואומר ר"י דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה והא דאמרינן בנדריים (דף מה.) הפקר בפני שלשה מדאורייתא אין צריך".

כלומר לדעת רש"י פעולת ההפקר היא בכלל דין תשבתו, אך לדעת התוס' זה לא בכלל תשבתו אלא אם מפקיר ממילא לא מחוייב בתשבתו מכיון שאין לו חמץ ברשותו (ושו"ר לדייק לשונו של המשנה ברורה סימן תל"ו ס"ק לב "דבזה עצמו שמוכר למחר לעכו"ם מקיים תשבתו וביעור" ונשמע שאחז כרש"י שגם כשמוציא מרשותו מקיים "תשבתו", ואולי זה יסוד המח' שם האם יש לבצע מכירת יג או לא, ואכתי יש לעיין בזה.

ועוד יוצא, שלפי רש"י פעולת הביטול היא אפ"י בלי פעולת ההפקר אלא עצם זה שמחשיב את זה כעפר, אך לתוס' בשביל שפעולת הביטול תועיל צריך להפקיר. ועיינין לקמן בהערה 26.

❁ בדיקת חמץ

חז"ל¹⁴ הצריכו לבדוק חמץ בליל י"ד, אך בגמ' לא נתבאר כלל מהי הסיבה שחז"ל הצריכו את הבדיקה (שהרי אם מבטל החמץ, ממילא אינו עובר בבל יראה ובל ימצא), ומצינו דעות שונות בדברי הראשונים מדוע חז"ל הצריכו בדיקה, התוס'¹⁵ והר"ן¹⁶ כתבו שזה מחשש שמא בפסח ימצא עוגה נאה ויאכלנה, וכן מחשש שמא לא יתכוין לבטל לחלוטין כיון שחס על ממונו. אך רש"י פירש שמטרת הבדיקה היא כדי שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא¹⁷, (ועיין בהערה¹⁸).

❁ גדרי ביטול החמץ

אחר הבדיקה, הצריכו חז"ל אף לבטל את החמץ כמבואר בגמרא¹⁹, והסיבה לכך "גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה", כלומר שיש חשש שיתעכב

14. כך מבואר במשנה ב:

15. ב. ד"ה "אור".

16. הובא בב"י תלא.

17. ולפי רש"י נמצא שאם אין לו חמץ לא צריך לבדוק.

18. התוס' הקשו על רש"י, שהרי בגמ' (ו): מבואר שבביטול לבד מספיק ואין איסור מדאורייתא של בל יראה ובל ימצא אחרי הביטול.

19. ו: - "אמר רב יהודה אמר רב: הבודק צריך שיבטל. מאי טעמא? אי נימא משום פירורין הא לא חשיבי, וכי תימא: כיון דמינטר להו אנב ביתיה חשיבי - והתניא: סופי תאנים ומשמר שדהו מפני ענבים, סופי ענבים ומשמר שדהו מפני מקשאות ומפני מדלעות, בזמן שבעל הבית מקפיד עליהו - אסורין משום גזל וחייבין במעשר, בזמן שאין בעל הבית מקפיד עליהו - מותרין משום גזל ופטורין משום מעשר! - אמר רבא: גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה. - וכי משכחת ליה לבטליה! - דילמא משכחת ליה לבתר איסורא, ולא ברשותיה קיימא, ולא מצי מבטיל. דאמר רבי אלעזר: שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו ברשותו, ואלו הן: בור ברשות הרבים, וחמץ משש שעות ולמעלה. וניבטליה בארבע, וניבטליה בחמש! - כיון דלאו זמן איסורא הוא, ולא זמן ביעורא הוא - דילמא פשע ולא מבטל ליה".

עם החמץ שמצא ולא יבערו מיד כי דעתו עליה, ויעבור על לאוין של בל יראה ובל ימצא²⁰.

ונחלקו הראשונים האם אדם שמבטל את החמץ מקיים מצוות "תשביתו", או שנפטר ממצות "תשביתו". כמו כן נחלקו האם פעולת הביטול היא הפקר, או כיון שמחשיב את החמץ כעפר, ממילא נחשב כאינו בעין²¹.

עוד דנו הפוסקים, האם מצוות ביטול החמץ היא מצווה בקום ועשה, וממילא אדם צריך לדאוג שיהיה לו חמץ כדי לבטלו, או שהיא בשב ואל תעשה, ורק אם יש לו חמץ, אזי מחוייב לבטלו²².

הר"ן כתב שאף שהפקר²³ צריך שיהא בפני שלשה, מ"מ הביטול מועיל כיון שהחמץ לא אמור להיות ברשותו אלא עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו, ולכן גילוי דעת כזה שלא רוצה שיהיה ברשותו מספיק²⁴.

הרא"ש²⁵ כתב שמלבד הביטול בלילה יש לבטל שוב ביום, מכיון שלא ביטל בלילה את החמץ שמשירר כדי לאכול ביום י"ד.

20. ופירש רש"י: "ודעתו עליה - חשובה היא בעיניו, וחס עליה לשורפה, ומשהה אפילו רגע אחד - ונמצא עובר עליה בבל יראה ובבל ימצא, אבל משבטלה - אינו עובר, דלא כתב אלא תשביתו". ובב"ח (תל"ד ג) הביא שהרא"ש חולק על רש"י ופירש שזה משום שמא יהיה גלוסקא נאה ולא תהיה דעתו לבערה ואז ימצא אותה בפסח. [והבין הב"ח, שהרא"ש נחלק עם רש"י האם אדם שמצא חמץ בפסח ולא ביטל את החמץ ומשהה אותו מעט עד השריפה, עובר על בל יראה ובל ימצא או שאינו עובר בכה"ג].

21. עיין לעיל הערה 13.

22. עיין במנחת חינוך [מצוה ט] שהאריך בזה.

23. הר"ן סבר שביטול זה מטעם הפקר.

24. לשונו שהובא בב"י ריש סימן תל"א: "כתב הר"ן (א. ד"ה ומהו) ומהו ענין ביטול זה מוכח בגמרא (ו:): דמדין הפקר הוא ואף על גב דהפקר כהאי גוונא לא מהני דודאי מאן דאמר בנכסי דידיה דליבטלו וליהו כעפרא לא משמע דהוי הפקר ותו דבגמרא (ז.) אמרינן מבטלו בלבו ובודאי דלענין הפקר ממונו הפקר בלבו לא מהני היינו טעמא משום דנהי דמאי דהוי ברשותיה דאינש לא מצי מפקיר ליה כהאי גוונא חמץ שאני לפי שאינו ברשותו של אדם אלא שעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו ומשום הכי בגלויי דעתא בעלמא דלא ניחא ליה דליהוי זכותא בגויה כלל סגי ומהני אפילו לחמץ ידוע"

25. הובא בטור תלד.

הפוסקים כתבו שלא יעשה את ביטול החמץ של היום עד לאחר שיקיים מצוות תשבתו בשריפת החמץ, כיון שאם יבטל קודם השריפה נמצא שנפטר ממצות תשבתו כיון שאין ברשותו חמץ²⁶.

וכן אם רוצה למכור את חמצו לגוי או לתת לו במתנה, או להפקיר את חמצו, יעשה זאת, אך ישייר כזית חמץ לעצמו כדי שבזה יוכל לקיים מצוות תשבתו²⁷.

26. רמ"א תל"ד ב - לכאורה מדברי רמ"א אלו נראה שהוא לומד כתוס' שהביטול בלב אינו חלק ממצוות תשבתו, מכיון שהרמ"א מלמד אותנו לבטל אחרי השריפה כדי לקיים את מצוות תשבתו בחמץ שלנו ואם כמו רש"י אז בעצם פעולת הביטול מקיים מצוות תשבתו.

[אולי הרמ"א כן מסתדר עם רש"י וכל מה שהזהיר לעשות כך מכיון שרוצה לקיים את המנהג שנהגו לקיים מצוות תשבתו אליבא דר"י ע"י שריפה כמבואר בסימן תמ"ה, ואם יבטל לפני אז אף שקיים תשבתו מ"מ לא מקיים את המנהג לעשות את זה ע"י שריפה (בשם החברותא ר' אורי)].

27. משנה ברורה תמ"ה ס"ק י.

הלכות בדיקת חמץ

❁ הקדמה

חז"ל הצריכו לבדוק את החמץ בביתו, ונאמרו לכך מספר טעמים (עיין לעיל בהקדמה הכללית).

נחלקו הראשונים²⁸ האם דין בדיקת חמץ יש לו עיקר מן התורה או לא: **לדעת הטור**: מדאורייתא מספיק בביטול הנעשה בלב, אך חז"ל הצריכו שיעשה בדיקה וביעור חמץ. **לדעת הר"ן**: ישנם שתי אפשרויות לקיים את דין התורה, או שיבטל בליבו ויוציא במחשבתו מרשותו, או לחילופין לבדוק בכל מקום שרגיל להכניס שם חמץ ולבערו. ומפני שהביטול תלוי בלב, ולא כולם יודעים לבטל בלב, וכן יש חשש שישאר בביתו חמץ ויבא לאוכלו, תיקנו חז"ל שמלבד הביטול יעשו גם בדיקה וביעור, ובדיקה לבד אינה מועילה מחשש שמא לא יבדוק יפה²⁹. [ובדעת הרמב"ם עיין הערה³⁰]. (ועיין בהערה נ"מ בין הדיעות³¹).

ודע שבאופן שלא ביטל את החמץ בליבו, הבדיקה לכל הדעות היא מדאורייתא³². **המשנה ברורה**³³ העתיק כדברי הר"ן להלכה שיכול לעשות זאת בשתי האפשרויות, ביטול או בדיקה. ויש לעיין לפי דבריו מדוע אדם שניקה את ביתו

28. דעות אלו הובאו בב"י ריש סימן תל"א.

29. עצם הביאור בטעם שמועילה בדיקה ולא מועיל הביעור, לא הובא בדברי הר"ן אלא במשנה ברורה (תל"א ס"ק ב).

30. עיין בב"י שתחילה רצה לומר שלדעתו גם הבדיקה וגם הביעור הם מדאורייתא, ושוב דחה ע"פ דברי הגמ', ולכן ביאר את דעת הרמב"ם כדברי הטור.

31. הנ"מ בין הדעות: שלדעת הטור בכל מקרה יש לבצע בדיקת חמץ כיון שזו תקנת חז"ל, אך לדעת הר"ן אם ניקה היטב את הבית, אין צריך לבדוק, שהרי לא צריך לבטל כיון שאין לו חמץ, ועיין לקמן הערה 34 בענין זה.

32. משנה ברורה תל"א ס"ק י, וכן תל"ח ס"ק ב.

33. תל"א ס"ק ב.

היטב צריך עדיין לבדוק את החמץ, הרי אין חשש שנמצא שם חמץ? ועיין הערה³⁴.

❀ גדר בדיקת חמץ

האם בדיקת חמץ הינה חובת גברא על האדם לבדוק שלא הותיר חמץ בביתו, או שהינה דין על החפצא שלא יהא בביתו חמץ³⁵: דעת "אבי העזרי" שאדם השוכר בית מגוי, ובתוך שלושים יום לפסח עזב את הבית ויצא לשיירא (ולא נכנס לבית אחר), חייב לבדוק את החמץ. ואף שהפקיר את החמץ, מ"מ

34. הב"י (עמ' שז) כתב לאחר שהעתיק דברי הר"ן, וז"ל: "דלפי דעת זה, כל שאין לו חמץ ידוע ולא מקומות שהוא רגיל להמצא בהן לא חלה עליו מצות השבתה", ולפי דבריו צריך להיות שאם אכן ערכו נקיון מושלם, לא יצטרכו לאחר מכן לבדוק את הבית. אך השו"ע (בסו"ס תל"ג) הביא את דברי התרה"ד שגם אם ניקה את ביתו היטב ולא נשאר שום חמץ בביתו, מ"מ צריך לעשות בדיקה משום שלא תחלוק בין בדיקה לבדיקה, וכן משום שמא ישכח מעט חמץ בגומא. ועפ"ז כתב השערי תשובה "ולכן מקילין המוני עם לבדוק דרך העברה בלי חיפוש היטב בחורין וסדקין, לפי שתחילה מכבדין רוחצין ומנקרין הכל היטב, ואפילו רוחצין ומנקרין ע"י עכו"ם מסתברא דנאמנים דאנקיותא קפדי ולא מרעי נפשיהו, וכ"כ בשו"ת שבסוף חידושי מהרי"ש לפסחים". אך בספר עמק הלכה (הובא בסימן תל"ב שעה"צ ס"ק יב) הקשה על דברי התרה"ד הללו, ולכן כתב שבמקומות שמנקים הבית מכל חשש חמץ, המנהג של הנחת פתיתים אינו רק מנהג בעלמא, אלא הוא מעיקר הדין.

אך המשנה ברורה (תל"ב ס"ק י"ג) פסק שזה לא מדינא ויכול לברך גם אם הבית נקי שמא ימצא חמץ, וכן דהברכה קאי על הביעור שעושה למחרת. [המשנה ברורה אינו חולק על דברי העמק הלכה, משום שהעמק הלכה דיבר על מצב שמנקים הבית היטב ואין כל חשש חמץ, וממילא יש לו דין של מקום שאין מכניסים בו חמץ שאין צריך בדיקה (כמבואר פ"ק דפסחים), ולכן הנחת הפתיתים היא מעיקר הדין, אך המשנה ברורה דיבר על המצב שלא מנקים עד כדי כך. - הערת הרה"ג ר' יוסף משדי שליט"א].

היוצא **למעשה**: שגם אם ניקה את הבית היטב, עדיין יש דין בדיקה. ויש מי שכתב שלכן צריך מעיקר הדין להניח פתיתים בביתו שלא תהיה הבדיקה לבטלה. ועיין לקמן הערות 78 ו-93.

35. וביתר ביאור: האם תקנו בדיקת חמץ אף שאינו חייב האדם מעיקר הדין, רק כדי שיקיים את המצווה של בדיקת חמץ בביתו, (הערת מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א).

כיון שזה בתוך השלושים יום לימי הפסח, חלה עליו חובת הבדיקה. אך אם עבר ושכר בית במקום אחר, אינו חייב לבדוק בבית הגוי שעזב, כיוון שהוא מקיים את החיוב בביתו החדש. אולם דעת הטור היא, שאינו צריך לבדוק, וזאת משום שעזב את הבית ואין לך הפקר גדול מזה³⁶.

נמצא שנחלקו האם מוטלת על האדם חובה לבדוק חמץ, או שזה רק אם יש לו חמץ משלו שאז חייב לבדוק³⁷.

השו"ע³⁸ פסק כדברי האבי העזרי, והרמ"א פסק כדברי הטור, והמשנה ברורה³⁹ הכריע שרק אם הגוי נכנס במקומו לבית אין צריך לבדוק. [ועיין לקמן הערות 89 ו-90].

❁ זמן בדיקת חמץ

א. אף שמותר לאכול חמץ עד סוף שעה רביעית ביום י"ד ניסן, מ"מ חז"ל קבעו את הבדיקה לליל י"ד, משום שזהו הזמן שנמצאים כולם בבית, וכן משום שצריך לעשות הבדיקה לאור הנר (כדלקמן) והנר אינו מאיר יפה ביום⁴⁰.

36. דעות אלו הובאו בטור ס"ס תלו.

37. גם לצד שזה חובה, לא מדובר על כל אדם, אלא מדובר על מקרה שהיה לו חמץ תוך שלושים יום לפסח.

38. שם.

39. שם ס"ק לב.

40. גמ' (ד): "והשתא דקיימא לן דלכולי עלמא אור אורתא הוא. מכדי, בין לרבי יהודה ובין לרבי מאיר חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה, ונבדוק בשיט! וכי תימא: זריזין מקדימין למצות - נבדוק מצפרא! דכתיב: וביום השמיני ימול בשר ערלתו ותניא: כל היום כולו כשר למילה, אלא שזריזין מקדימין למצות. שנאמר וישכם אברהם בבקר. - אמר רב נחמן בר יצחק: בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם, ואור הנר יפה לבדיקה. אמר אביי: הילכך, האי צורבא מרבנן לא לפתח בעידניה באורתא דתליסר דגהי ארבסר, דלמא משכא ליה שמעתיה ואתי לאימונועי ממצוה". הגמ' הובאה גם במשנה ברורה (תל"א ס"ק ג).

ב. יש להתחיל לבדוק מיד בצאת הכוכבים לאחר תפילת ערבית⁴¹, ואם עדיין לא סיים לנקות הבית, יבדוק ולאחר מכן ימשיך לנקותו, אך המיקל בכך וממשיך לנקות טרם בדיקת החמץ, יש לו על מי לסמוך⁴².

41. משנה ברורה ס"ק ח בשם החק יעקב, ובשעה"צ (יא) כתב שאפשר לעשות כמותו. ובכך החיים אות ח"י כתב שכך דעת רוב האחרונים וכן הוא בחזון עובדיה עמ' מד.

42. משמע מדברי הפוסקים שיש דין להתחיל לבדוק מיד לאחר צאת הכוכבים. ויל"ע בדבר המצוי בימינו, שלא הספיקו לסיים כל הנקיונות, האם אפשר לסיים הנקיון ורק לאחר מכן לעשות את הבדיקת חמץ, או שבכל מקרה יש לעשות את הבדיקה בתחילת הלילה? ועיין בהליכות שלמה (עמ' קי הער' 53) שאם לא סיימו את הנקיונות, יש לבדוק מיד בתחילת הלילה, ואז להשלים את הנקיונות מאוחר יותר.

ושו"ר שיש לתלות זאת במחלוקת הפוסקים כדלקמן: הפוסקים נחלקו האם המצוה לבדוק בתחילת הלילה זה כמו בקריאת שמע שהוא מדין שמא ימשך (כך נשמע במ"א תל"א ס"ק ה והובא במשנה ברורה ס"ק ו), ולפ"ז אם מניח שומר שיזכיר לו זאת, יוכל לבדוק אף לאחר מכן, או שיש דין לבדוק בתחילת הלילה, ושונה הדבר מקריאת שמע ששם זמן ההתחלה הינו משום שמא ישכח לאחר מכן, והראיה לכך שנאמר בו אף זמן סיום לקריאת שמע, אך כאן אין זמן סיום, כיון שאם לא בדק בזמן צריך לבדוק אף כל הפסח, לכן חייב לבדוק בתחילה הלילה, (שועה"ר ס"ק ו וקונ"א ס"ק א. [וז"ל: ואף שלא תיקנו חז"ל תחלת הלילה אלא כדי שלא יתשל כמ"ש הראב"ד, מ"מ ה"ז דומה לקורא ק"ש אחר חצי הלילה שנקרא עבריין ואף שאינו אלא משום סייג, עיין בעולת תמיד סי' רל"ה. וכן משמע בגמרא דאמרינן וכי תימא זריזין מקדימין כו', וקשה למה תקנו חז"ל לכל ישראל שיבדקו אור ל"ד ועשו את כולם זריזים מה שלא עשו כן בכל המצות שיתקנו שכולם יהיו זריזים לקיימן בתחילת זמנן, אלא ודאי דכל המצות הקבועים להם זמן על פי התורה או על פי חכמים כגון תפלה כנגד תמידין כיון שיש לסוף זמן עשייתה זמן קבוע כגון חצות לתפלת השחר צאת הכוכבים לתפלת המנחה אין צריך לקבוע זמן לתחלת עשייתן שיעשו אותן דוקא בתחלת זמנן, דכיון שיש לסוף עשייתן זמן קבוע לא אתו למיפשע, אבל בדיקת חמץ שאי אפשר לקבוע זמן לסופה שהרי עד סוף הפסח חייב לבדוק כמו שיתבאר בס' תל"ה, לכך הוצרכו לתקן זמן קבוע לתחילתן דהיינו שחייבים כל ישראל להתחיל הבדיקה בזמן ידוע, וכיון שאין לבדיקה זמן מצד עצמה כמו בתפלה וקריאת שמע תקנו לה חכמים זמן, והיינו הקדמת זמן זריזין לפי הס"ד, וכיון שקבעו זמן אם כן מי שאינו בודק בתחלת זה הזמן אינו נקרא עצל אלא נקרא עבריין שעבר על גזירת חכמים והוא הדין והוא הטעם לפי המסקנא]. [ואולי יש לתלות את זה אף במחלוקת השו"ע והרמ"א (תל"א ב) האם כשהתחיל לפני הזמן לעשות מלאכה והגיע הזמן האם צריך להפסיק].

ובביאור הלכה (תל"א ד"ה "ולא יאכל") נשמע שפסק "לכתחילה" כהשיטה השניה (שו"ע הרב), וכן במשנה ברורה (תל"א יא) נשמע שרק "לכתחילה" יש לנהוג כך.

ג. בחצי שעה הסמוכה לבדיקת חמץ אין לאכול ארוחה (אך טעימה בעלמא⁴³ מותרת), וכן לא ילמד אף אם יש לו זמן קבוע ללימוד, וכן לא יעשה מלאכה. ואם התחיל אכילתו קודם החצי שעה, לדעת השו"ע אינו חייב להפסיק, אך לדעת הרמ"א פוסק מלאכול⁴⁴.

ד. אדם שיש ברשותו מקומות רבים לבדוק, או שחושש שלא יספיק לבדוק את כל ביתו בליל י"ד, יכול להתחיל לבדוק אף ביום י"ג ולא יברך על בדיקה זו, אך לא יבדוק כל ביתו, ועליו לשייר חלק מביתו (כמו חדר אחד) שאינו בודקו, ויבדוק זאת עם ברכה בליל י"ד⁴⁵.

❁ נוסח הברכה ודינה

א. קודם שיתחיל במלאכת הבדיקה יברך "אשר קדשנו במצוותיו וציונו על ביעור חמץ"⁴⁶.

הפיכה⁴⁷ שמברכין "על ביעור חמץ" ולא "על בדיקת חמץ", משום שמיד אחרי הבדיקה מבטלים את החמץ, ואף שסוף סוף מתחיל בבדיקה, מ"מ תכלית הבדיקה היא הביעור הנעשה בסופה⁴⁸.

43. פת עד כביצה ופירות אפי' הרבה אם עוד לא הגיע זמן הבדיקה (משנה ברורה ס"ק ו).

44. סימן תל"א ס"ב.

45. נחלקו האחרונים האם יכול להתחיל בבדיקה לפני ליל י"ד, במשנה ברורה (תל"ג ס"ק ו) כתב שלכתחילה יבדוק הכל בליל יד אפי' את האכסדרה. אך יש שכתבו שיכול לבדוק בליל י"ג (ולא ביום י"ג) אם מכין לשם בדיקה אך ישייר חדר אחד כדי שלא יפסיד את הברכה (שעה"צ ה בשם פוסקים). ויש שיטה שבמקום שאורה רב כאכסדרא אפשר לבדוק אפי' לכתחילה ביום י"ג לאור היום (שעה"צ יב). ובדיעבד סומכים על דיעה זו (וכ"ש על הדיעה שהתירה בליל י"ג - שם). וע"פ הנ"ל כתב בחוט שני עמ' סד שמי שקשה לו לבדוק את כל חפציו יכול להתחיל לבדוק ב"ג.

46. שו"ע תל"א א.

47. ב"י ריש תל"ב והובא במשנה ברורה ס"ק ג.

48. והסיבה שלא מברכים "על ביטול חמץ" משום שלא מברכים על דברים שבלב, ועוד שבכלל ביעור יש ביטול (ב"י ריש סימן תלב).

ב. אם לא בירך בתחילת הבדיקה, יכול לברך כל זמן שעסוק בבדיקה, אך משסיים הבדיקה לא יברך⁴⁹.

ג. לא ידבר בין הברכה לבדיקה. ואם דיבר בענין הבדיקה אינו חוזר ומברך, אך אם דיבר במילי דעלמא חוזר ומברך. ולאחר תחילת הבדיקה בכל מקרה אם דיבר אינו חוזר ומברך, אך יזהר שלא לדבר עד שיסיים את הבדיקה, כדי שישים ליבו על כל המקומות שנשאר לבדוק⁵⁰. אך אם זה לצורך הבדיקה יכול אף לכתחילה לדבר⁵¹.

ד. בברכה שמברך יכול לבדוק כמה מקומות ששייכים לו, ואף שאינם באותו חצר והליכה אינה נחשבת הפסק⁵².

ואם יש מרחק הליכה יותר מחצי שעה, יש אומרים שיכוין שלא להוציא את המקום הנוסף בבדיקתו ויברך שוב במקומו השני⁵³.

ה. אם רוצה שאחרים יסייעו בעדו בעצם הבדיקה, יעמידם אצלו בשעת הברכה להוציאם ידי חובה, וכך יוכלו לבדוק בהמשך. ואם לא שמעו הברכה ולבעה"ב אין כח לסיים את הבדיקה בעצמו, אחרים יכולים לעזור לו, ואף שלא שמעו את ברכתו על הבדיקה, מ"מ הברכה של הבעל הבית פעלה על כל המצווה של הבדיקה⁵⁴. ואם בעה"ב אינו בודק כלל, ומצווה אחר לבדוק עבורו, מברך האחר את הברכה על הבדיקה ולא הבעה"ב⁵⁵.

49. משנה ברורה ס"ק ד. וסיים שם שמי שרוצה לברך למחרת על שריפת החמץ יש לו על מי לסמוך, ועל לקמן בהערה 111.

50. ס"א.

51. ס"ק ו. והכוונה שלכתחילה יכול לדבר גם אם לא התחיל לבדוק, כשהדיבור הוא צורך הבדיקה (ודברי המשנה ברורה "לצדדין קתני" [הרה"ג ר"י משדי שליט"א]).

52. ס"ק ז.

53. חזון עובדיה עמ' מז. ומו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א כתב לי: לכאורה אם אינו עוסק בדברים אחרים אלא בהליכה למקום חיובו הרי זה עיסוק סביב הבדיקה, ולכן מי שאינו מברך לא הפסיד.

54. שו"ע ס"ב ומשנה ברורה.

55. משנה ברורה ס"ק י, וכן הוא בסימן רס"ג ס"ק כ"א לגבי הדלקת נרות שבת בשם הדרך החיים.

ו. אין מברכים ברכת שהחיינו על מצוות בדיקת חמץ, ואף שזו מצווה שמגיעה רק מזמן לזמן, ונוהגים לברך במעין זה ברכת שהחיינו, מ"מ כיון שאין לה זמן קבוע (כגון אדם שיוצא בשיירא - סימן תלו) לא קבעו בה ברכה זו, וכן סמכו על ברכת שהחיינו שמברך בכניסת החג⁵⁶.

ויש מבני ספרד שנהגו לברך שהחיינו על פרי חדש קודם הבדיקה, כדי לפטור את הבדיקה מברכה זו⁵⁷, ואין זה אלא ממידת חסידות. כיצד יעשה, מניח את הפרי לפניו בשעת הברכה, ומברך על ביעור חמץ ומתחיל בבדיקה, ואח"כ מברך שהחיינו על הפרי, ומסיים את הבדיקה, ולאחר מכן מברך על הפרי את ברכת הנהנין ואוכלו⁵⁸.

ז. אף שסתם ידים נקיות הן לברכה, מ"מ טוב ליטול ידים לפני בדיקת חמץ כיון שהבדיקה היא לצורך הרגל⁵⁹, ויש מי שכתב שמי שנצרך לטבול יטבול⁶⁰. ויש שנהגו ללבוש הכובע והחליפה בעת הבדיקה, כמו בשעת התפילה⁶¹.

❧ עם איזה נר בודקים והאם פנס כשר לבדיקה

א. הבדיקה צריכה להיעשות לאור נר כדי שיוכל להכנס לחורין והסדקין. ולכן לא יעשה לאור אבוקה [נר שיש לו שתי פתילות עם ריוח ביניהם או שתי נרות מחוברים] משום שיחשוש להכניס לחורין והסדקין, ובדיעבד, נחלקו הפוסקים, דעת המשנה ברורה שאם בדק לא יצא ידי חובת הבדיקה⁶². אך דעת החזון

56. טור.

57. כדי להרוויח את דעת הפרי חדש הסובר שצריך לברך אף ברכת שהחיינו.

58. חזון עובדיה עמ' מה.

59. שו"ת מהרש"ל סימן פו והובא במשנה ברורה ס"ק ב.

60. בכף החיים אות ב כתב בשם האחרונים שהבודק יהיה נקי מטומאת קרי.

61. פסקי תשובות עמ' יד ע"פ דברי החת"ס שכן נהג.

62. משנה ברורה תל"ג ס"ק י.

עובדיה⁶³ שיצא ידי חובת הבדיקה.

ב. מצות הבדיקה עיקרה שתיעשה בנר שעווה⁶⁴. ולא יבדוק עם נר שמן (מחשש שלא יבדוק טוב כיוון שחושש שישפך השמן ארצה) וכן לא עם נר חלב (בצירה - משום שחושש שיטוף על הכלים ויאסור אותם) וכן לא בשל שומן (הטעם כנ"ל), ובדיעבד אם בדק בנרות אלו, יצא ידי חובה⁶⁵.

ג. שיטת רוב האחרונים שמי שנצרך יכול לבדוק אף לאור פנס, ואף לברך על הבדיקה⁶⁶.

ד. מעיקר הדין אין צריך לכבות את האור בשעת הבדיקה, ויש מי שכתב שיש לכבותו⁶⁷.

❧ המקומות שצריכין לבדוק בהם

א. המקומות שצריכין בדיקת חמץ: כל מקום שיש חשש שהכניס בו חמץ, או שמא תוך כדי הארוחה נכנס למקום זה, ונותרו בו פירורים, חייב בבדיקה⁶⁸.

63. עמ' מ.

64. שו"ע ס"ב.

65. מלבד בשמן שיש בכך דעות בין האחרונים - ס"ק י.

66. עיין חזון עובדיה עמ' לה שאף שהאחרונים כתבו שלא לבדוק לאור אכסדרא כשיש זכוכית (משנה ברורה ס"ק ז) מ"מ זה בזכוכית של זמנם שהיתה כהה אך בזכוכית שלנו אין להחמיר, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (א קלו) שאם נצרך לאור הפנס יכול לבדוק לאורו. ודלא כאור לציון (ג ז ח) שכתב שאולי יש ענין דווקא בנר שעשוי מפתילה כמו שחז"ל דרשו מהפסוק "אחפש את ירושלים בנרות", ולכן מי שהוצרך לעשות בדיקה לאור פנס לדעתו לא יברך על הבדיקה.

67. עיין שבט הלוי שם. ויש שנהגו שכן לכבות האור (פסקי תשובות עמ' טו בשם אמרי סופר). [ולגבי הבדלה - עיין שש"כ סא הער' קי שכדאי לכבות את האור בהבדלה כדי שיהא ניכר שזה נר לצורך מצווה (טעם זה לכאורה לא שייך כאן)].

68. תל"ג סעפים ג-ה.

ואם אין חשש זה, אין צריך בדיקה אא"כ ידוע שהכניס לשם חמץ⁶⁹. מקום שאינו יכול להגיע לשם, כגון חור או סדק אינו צריך בדיקה⁷⁰. וכן אם יש סכנה בבדיקה אין צריך לבדוק⁷¹. דוגמאות לדבר: החדרים והארונות שיש חשש שהכניסו לשם חמץ צריכים בדיקה, והמחסנים שאין חשש שהכניסו לשם חמץ, אין צריכים בדיקה. חמץ שיש בסדקי הארונות או סדקי המכשירים החשמליים, אין צורך לנקותם, כיון שאי אפשר להגיע לשם (אא"כ רוצה להשתמש בהם, ויש חשש שיצאו מהסדקים פירורים).

ב. כיסי הבגדים צריכים בדיקה, כיון שיש רגילות להניח בהם מאכלי חמץ, ויתכן שנותרו בהם פירורים⁷², אך אם כיבסם כראוי, אין צורך לבדוק ממש אלא די שימשמש וירגיש שאין בהם חתיכות גדולות של חמץ⁷³.

ג. הדרים בבנין משותף, יש להתחלק בבדיקת חדר המדרגות ויתר החלקים המשותפים בבנין (המעלית, ארונות החשמל והחצר)⁷⁴.

ד. בדיקת ספרים: לדעת החזו"א יש לבדוק את הספרים מפירורים, ואם לא בדק יעשה מחיצה, אך חלק מפוסקי הזמן כתבו כיון שאין חשש שיאכלו זאת, ממילא אין צריך בדיקה, אך מ"מ בספרים שיש חשש חמץ, לא יביאם

69. ס"ק יז.

70. ס"ק כ"ט. ויש לעיין מהמבואר בסימן תמ"ב ס"ו בשו"ע "ואם יש חמץ בסדק שאינו יכול לחטט אחריו יטיח עליו מעט טיט" והרי בסימן תל"ג לא מצינו שצריך לכסות בטיט? ואולי י"ל שבסימן תמ"ב מדובר שיכול לראות את החמץ אך בתל"ג לא רואה את החמץ וצ"ע.

71. סעפים ז-ח.

72. רמ"א תל"ג יא.

73. עיין הליכות מועד עמ' קצד, שהאוכל לא נפגם מאכילת כלב ע"י הכיבוס במכונה, אך אם אלו פירורים קטנים יש לצרף את הדעות שפירורים לא צריכים ביעור, (כמבואר במשנה ברורה תמ"ב ס"ק לג), ואף למשנה ברורה שהחמיר, יש לומר שנפגם קצת ע"י המכונה. [וכתב לי מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א: ועדיף להפוך הכיסים כי מה שמונח בכיס אינו יוצא בדרך כיבוס].

74. משום ששייך לו וממילא חלה עליו חובת בדיקה (תל"ג ס"ג). וכן הוא בחזון עובדיה עמ' לג. [ואם השכנים אינם שומרי תורה ומצוות ואינם רוצים לבדוק, צריך לבדוק בעצמו ודי לו לבדוק בכל החלקם שהוא משתמש בהם, ולכן מספיק שיבדוק עד הקומה שלו - הערת הרה"ג ר' יוסף משדי שליט"א]

אל השולחן בימי הפסח, מחשש שיפלו פירורים לתוך המאכלים⁷⁵.

ה. כיון שאדם צריך לבדוק את כל חפציו, אז פשוט שגם את רכבו צריך לבדוק בבדיקת חמץ.

ואינו צריך לבדוק בלילה לאור הנר או הפנס, אלא יכול לבדוק גם ביום לפני הבדיקה (כמבואר בסימן תלג ס"א).

ו. הגבאים צריכים לבדוק את בית הכנסת, אך אין מבטלים אחר הבדיקה כיון שהחמץ לא שלהם⁷⁶. והמנהג שלא מברכים על בדיקה זו, אלא מברכים בבית ומכוונים לפטור את בית הכנסת וממשיכים לבדוק שם⁷⁷.

❁ מנהג הנחת הפתיתים

א. אף שאין חובה מעיקר הדין להניח עשרה פתיתים בבדיקת החמץ, מ"מ כן נהגו כל ישראל ואין לשנות מן המנהג⁷⁸.

75. עיין במג"א (תמ"ב ס"ק י') שהביא דיעות פוסקים האם יש חובת ביעור בפירורים פחות מכזית, דאף שבגמ' (ז:) מבואר שלא עובר על פירורים בבל יראה מ"מ יש חובת ביעור שמא יאכל אותם, ולמעשה המשנה ברורה (ס"ק לא) הביא הדעות בזה ולא הכריע. אך דעת הב"י להקל בזה (עיין יביע אומר ז מג). ועפ"ד אלו נהג החזו"א (קט"ז ס"ק יח) לבדוק את הספרים מחמץ וספרים שלא בדק היה שם מחיצה, אך הרבה מפוסקי הזמן (עיין חזון עובדיה עמ' לה, וכ"כ לי מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א שכן דעת הרבה פוסקים) כתבו שכיום אין עניות ואין חשש שיאכל את הפירורים (וכ"ש אם שמו על זה חומר נקיון וממילא לא ראוי לאכילה) וממילא אין עליהם חובת בדיקה, אך כמובן שאין לקרוא בספר תוך כדי אכילה כיון שאז יש חשש שיפלו פירורים לאוכל ויאכל פירור פחות מכזית.

76. סי' תלג, ומשנה ברורה ס"ק מג.

77. אף שבמשנה ברורה (ס"ק מג) כתב שאפשר לברך על בדיקה זו, מ"מ המנהג כמו שכתבנו כאן, (ערוך השולחן תל"ג אות יב).

78. עיין ברמ"א (סו"ס תלב) שהביא מח' האם הנחת הפתיתים מעכבת, שיש מי שכתב שזה מעיקר הדין כיון שאם לא ימצא חמץ ברכתו תהא לבטלה, ובמשנה ברורה (ס"ק י"ג) כתב שזה לא מעיקר הדין כיון שאף שאולי לא ימצא חמץ, מ"מ עיקר תקנת הבדיקה קאי על מצב שאולי ימצא חמץ, ועוד דהברכה קאי על הביעור של מחר, וסיים בשם החק יעקב שמ"מ אין לבטל

ב. יזהר שכל אחד מהפתיתים יהיה בגודל פחות מכזית⁷⁹, [ועיין בהערה⁸⁰].

ג. יש מי שכתב שיש ללמד בני הבית להניח הפתיתים במקומות שיש רגילות להכניס שם חמץ כל השנה, ולא במקומות מסתור שאין בהם כלל חובת בדיקה⁸¹.

❧ זהירות עם החמץ לאחר הבדיקה

א. יזהר לאחר הבדיקה להניח כל החמץ שמצא או החמץ שמתכנן לאוכלו למחרת, במקום מוצנע ושלא בהישג ילדים, כיון שאם יחסר לו חמץ ממה שמצא וכן ממה שהשאיר, יצטרך לבדוק בשנית, כיון שחוששים שהילדים לקחו ופיזרו זאת, אך אם לא נודע לו שנחסר חמץ, אינו צריך לחשוש שמא לקחו אלא אם כן ראה שהילדים לקחו והסתובבו עם החמץ, או שזה בהישג ידם⁸².

❧ אדם היוצא לדרך

א. אדם היוצא מביתו קודם זמן בדיקת חמץ, אם הניח שם קרוב או חבר, יבקש מהם שיבדקו בעבורו החמץ בליל י"ד, אך אם לא הניח שם מי

המנהג, והוסיף המשנה ברורה בשם האר"י שיש להניח עשרה פתיתים. [בשעה"צ תל"ב ס"ק י"ב הביא את דברי העמק הלכה שהבין שכהיום שמנקים היטב, הנחת הפתיתים היא מעיקר הדיון, אך אנו לא סוברים כך ע"פ דברי השו"ע תל"ג יא, ועיין לעיל הערה 34 ולקמן הערה 93].

79. שערי תשובה תל"ב.

80. וביאור הדבר, כיון שגם אם לא ימצא לבסוף חמץ, מ"מ זה יתבטל משום שפירורים בטולי מבטלי (תמ"ב ס"ק לג לפי חלק מהפוסקים - עיי"ש מח' בעינן זה).

81. משום שאין רגילות להכניס שם חמץ. (אור לציון ג עמ' עה).

82. סימן תל"ד ס"א וס"ק ד במשנה ברורה.

שיבדוק בעבורו, הדין הוא: שאם יצא יותר משלושים יום קודם הפסח, אינו צריך לבדוק [ואף אם יש לו חמץ גמור אין צריך לבדוק⁸³], אלא אם כן מתכנן לחזור בתוך הפסח או לפני הפסח, (ולא סומכים על זה שיבדוק כשחוזר קודם הפסח, משום שיש חשש שמא יתעכב, וביוצא לדרך קצרה הכל תלוי לפי הענין אם יש חשש שיתעכב), [ועיין לקמן הלכה ג' שיש חולקים בדבר], אך אם יוצא בתוך השלושים יום הסמוכים לפסח, חלה עליו חובת בדיקה⁸⁴ גם אם לא יהיה בביתו במשך ימי הפסח⁸⁵.

ב. [אם יוצא תוך שלושים יום ושכח לבדוק החמץ, אם יש חמץ ודאי בביתו, מחוייב לחזור ולבדוק אלא אם כן יש הפסד מרובה, או הולך לדבר מצווה שאז יסמוך על הביטול, ואם יש ספק חמץ, נחלקו הפוסקים האם צריך לחזור ולבדוק, וביש הפסד מרובה או דבר מצווה אינו צריך לחזור⁸⁶].

ג. י"א שאם בדעתו לחזור קודם הפסח, אינו צריך לבדוק לפני שיוצא כשיצא לפני השלושים יום, ובמקום הדחק כשאין דעתו לחזור בתוך הפסח אלא קודם לכן, המקל כדעה זו יש לו על מי לסמוך⁸⁷.

ד. כשיוצא מביתו קודם ליל י"ד בניסן, ועושה בדיקת חמץ, אינו מברך על בדיקה זו, משום שהסיבה שמברכין על הבדיקה בנוסח זה, כי הבדיקה היא תחילת הביעור, אך כאן לא יבער את מה שימצא⁸⁸.

83. סימן תל"ו במשנה ברורה ס"ק ה הביא שני דיעות ב"יש" "ויש" וב"יש" האחרון הקל וכן הוא דעת השו"ע כמבואר בב"י (מאמ"ר ס"ק ד) וכן כתב בדרכי משה (אות א) להקל.

84. משום ששואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום (שעה"צ ב).

85. תל"ו ס"א שו"ע ומשנה ברורה ושעה"צ. [ויכול למכור את חמצו כשנמצא שם, וכך יפטר מבדיקה בביתו לפני שיוצא, ובתנאי שיקיים מצוות בדיקה בביתו האחר שאליו מגיע - הערת הרה"ג ר' יוסף משדי].

86. ביאור הלכה ד"ה "זקוק", ומיכול למכור את החמץ שבביתו, אך יקיים מצוות בדיקת חמץ במקום שנמצא שם.

87. ס"ב ומשנה ברורה ס"ק כ"ג.

88. משנה ברורה ס"ק ד בשם הגר"א, ובב"י כתב "משום שזה לא זמן הביעור ממש".

[ובננופה הביטול לא יאמר 'כל חמירא דאיכא' ברשותי", אלא 'כל חמירא דאיכא
"בביתא הדין", (שעה"צ ס"ק ה)].

ה. החזו"א הורה שבחורי הישיבות קודם צאתם מחדרם לחופשת חג הפסח,
יבדקו את חדריהם לאור הנר ללא ברכה, (ועיין בהערה⁸⁹). ואם הבחורים
ימכרו כל החמץ שברשותם לנכרי, יפטרו מהבדיקה בחדרם, כיון שאין להם חמץ
השייך להם, וכן החדר אינו שייך להם בפסח⁹⁰.

ו. וכן עובד העובד במשרד, ויוצא קודם הפסח מחדרו, יבדוק את חדרו קודם
צאתו, אך אם רוצה להיפטר מבדיקה זו, יכול למכור החמץ בחדרו במכירת
חמץ⁹¹.

89. כך מובא בשערי המועדים (ספטימוס) עמ' עד. ועיין שם שביאר היטב דין זה, וכך תורף
דבריו: ידועה המחלוקת בין הראבי"ה והטור (בסו"ס תל"ו), שלדעת הראבי"ה אם יוצא מביתו
בתוך שלושים יום לפסח, אפ"ל הפקיר החמץ חייב לבדוק שם כל עוד לא נכנס לבית אחר ובודק
שם, וסברתו שבדיקת חמץ היא חובת גברא ולא חובת הבית, אך דעת הטור שאם הפקיר מה
שיש לו, אז אינו צריך לבדוק אף אם לא נכנס לבית אחר, כיון שבדיקת החמץ הינה חובת
הבית ולא חובת הגברא. ובב"ח ביאר דברי ראבי"ה שלמד זאת מדין היוצא בשיירא שצריך לבדוק
אם יוצא בתוך שלושים יום, ודייק הראבי"ה שזה רק כשיוצא לשיירא שלא יהיה לו בית, אך
אם יוצא לבית אחר אין צריך לבדוק כיון שיקיים את חובתו (חובת גברא) בבית שבו יהיה, ולפ"ז
בחורי הישיבות היוצאים לבית ההורים לחופשת הפסח אינם צריכים לעשות בדיקת חמץ. אך
הטור למד שהיוצא לדרך בכל אופן חייב לבדוק (גם אם זה לא לשיירא), וסברתו, שיש לו חיוב
לבדוק את ביתו, ואף שלא ישהה שם וממילא אין חשש שיאכל, מ"מ לא סמכו על הביטול כיון
שאולי לא יעשה בלב שלם, ולפ"ז בחור ישיבה היוצא לבית הוריו לימי הפסח, חייב לבדוק את
חדרו, והסיבה שהחזו"א פסק שצריך (ככל הנראה) משום שכך נפסק להלכה במשנה ברורה ס"ק
לב, ואולי לפי דעת השו"ע שפסק כראבי"ה לא יצטרכו לבדוק.

90. שערי מועדים שם. ואולי לפי הראבי"ה שפסק שיש חובת גברא, לא יעזור הפתרון למכור
החמץ, ואולי אם יעזור לאביו בבדיקה נחשב שמקיים חובת בדיקה (ולמעשה נחלקו בזה פוסקי
זמנינו, האם זה נחשב חובת גברא כשמסייע לאביו לבדוק או שזו חובתו של אביו - עיי"ש).

91. כדלקמן שמכירת חמץ פוטרת מבדיקה. ויקיים את חובתו חובת גברא (לפי הראבי"ה ושכן
פסק השו"ע) בביתו.

❁ האם הבדיקה צריכה להיות בדקדוק רב ובמשך זמן מרובה?

א. שמבואר בשו"ע שמקום שניקו אותו היטב צריך בדיקה, מ"מ אם אין חשש שנשאר בו חמץ (כגון שניקה היטב ולא נתן לאף אחד להכנס לאחר מכן לאותו החדר עם חמץ⁹²), אין צורך לבדוק, ועפ"ז נהגו העולם להקל בבדיקה בהעברה בעלמא⁹³. [אך ישיר חדר אחד שאינו בדוק⁹⁴].

ולכן אף שצריך לבדוק את הכיסים של הבגדים, מ"מ יכול להתחיל לבדוק אותם קודם לכן, ורק ישיר עכ"פ חדר אחד שלא בדוק⁹⁵.

❁ האם מכירת המקום לגוי פוטרת מבדיקת חמץ

א. במשנה ברורה מבואר שאם מוכר את המקום שבו מונח החמץ, פטור מלבדוק שם⁹⁶.

ב. ע"פ זה כל המקומות שמכר לגוי את החמץ (והמקום המונח שם) אינם צריכים בדיקה. ויש מי שכתב שבשביל שלא יבדקו במקומות המכורים, יש לבצע המכירה ביום י"ג ניסן (ועיין לקמן בהלכות מכירת חמץ בביאור הענין)

92. תל"ד שעה"צ ד.

93. עיין לעיל הערה 34 והערה 78 שהארכנו בזה, ואף ששם הבאנו את שני הטעמים מהתרה"ד שיש לבדוק גם אם ניקו היטב ושכן פסק בשו"ע (תל"ג יא), מ"מ האשל אברהם [בוטשאטש ריש תל"ג] כתב "לגבי בדיקת חמץ גם דצריך להיות לאור הנר ובאור י"ד, מכל מקום ידיעה בלא ראייה כראיה רק שיקיים בדיקה כתקנת חז"ל בשום מקום משהו, ומה שכתוב בשו"ע [סעיף יא] שכיבוד חדרים אינו מועיל, הוא במה שאין עי"ז ידיעה ברורה שלא נותר משהו בשום סדק" וכן עיין בשערי תשובה הועתק בהערה שם.

94. ע"פ שעה"צ תל"ג ס"ק נו, כדי שלא יפסיד את הברכה.

95. עיין לעיל הערה 45.

96. תל"ג ס"ק כג. וזה מועיל ע"פ דברי השו"ע תמ"ה ב שאם נתן את חמצו לגוי לפני שעה שיטת אינו עובר על מצוות תשבתו.

ולא בי"ד בניסן כנהוג, ועדיף לעשות כך, אך אין למחות ביד המקילין בדבר⁹⁷.
ג. אף שאדם היוצא מביתו ערב החג ורוצה לצאת ידי חיוב בדיקת חמץ, יכול למכור את ביתו לגוי ונפטר מבדיקת חמץ, (שאם נשאר בביתו לא תועיל עבורו מכירת החמץ, כיון שמ"מ יש חשש שימצא גלוסקא נאה ויאכלנה), [ועיין הערה⁹⁸], מ"מ לא ראוי לעשות כך כיון שמפקיע מעצמו מצות ביעור חמץ⁹⁹, לכן כדאי שימכור את כל ביתו מלבד חדר אחד¹⁰⁰, ובחדר זה יקיים מצוות בדיקת וביעור חמץ, או שיקיים מצוות בדיקת חמץ במקום שישהה במהלך הפסח.

❁ אם נשים וקטנים נאמנים על הבדיקה

§. נשים וקטנים שהגיעו לגיל חינוך, נאמנים לבדוק את החמץ, וכן נאמנים להעיד על מקום שנבדק בו החמץ, משום שבדיקת חמץ היא מדרבנן, ורבנן

97. עיין במשנה ברורה (תל"ו ס"ק לב) שכתב: "ולענין אם מחויב לבדוק בליל י"ד החדרים שבדעתו למכרן למחר לנכרי עם החמץ שלהם, יש דעות בין האחרונים, דעת המקור חיים והחיי אדם שצריך לבדוק מאחר שלעת עתה החדרים לא נמכרו והם ברשות ישראל, ואפילו אם נמכרו עדיין לא החזיק בהם הנכרי, וגם המפתח הוא ברשות בעה"ב עדיין. אמנם בתשובת בנין עולם (סימן כ') חולק ודעתו דא"צ בדיקה, דבזה עצמו שמוכר למחר לעכו"ם מקיים תשבתו וביעור ולא גרע מחמץ שמוצא אחר הבדיקה שמשׂיר למאכלו למחר ואינו מחויב לבער הכל ואף בזה בעת שמקיים בדיקה בביתו הוא משייר לאלו החדרים למוכרו למחר לעכו"ם וכן בתשובת חתם סופר סימן קל"א דעתו להקל כשמקיים מצות בדיקה בשאר חדרים וכן בספר אשל אברהם כתב דמסתברא להקל וכן פשוט המנהג עי"ש אך שצריך לזהר שיבאר בעת המכירה שמוכר לו החדר וכל החמץ הנמצא בו (כדי לכלול בזה גם החמץ הנמצא בחורין ובסדקין) ולא יאמר לו בסתמא שמוכר לו החדר והי"ש והשכר הנמצא בו [פתחי תשובה], ומ"מ אף דאין למחות ביד המקילין המוכר ביום י"ג שפיר עדיף טפי".

98. אין הדבר פשוט שבאמת נפטר מבדיקת חמץ, דעיין במשנה ברורה סו"ס תלו (הובא לעיל הערה 97) שהביא מחלוקת אם צריך לבדוק בליל י"ד את החמץ שעתיד למכור למחרת, ועי"ש שהכריע שאינו צריך למכור, אך עדיף לעשות מכירת י"ג, (ועיין בענין זה בשו"ת שבט הלוי ח סימן קי"ג).

99. ואדם שמפקיע מעצמו מצוות עשה, דנים אותו בעידנא דריתחא (מנחות מא).

100. ע"פ שעה"צ תל"ג ס"ק נו.

האמינו להם על כך, ולכן כל מה שנאמנים זה לפני שעה שישיית ביום י"ד, אך אחרי שעה שישיית אין להתיר זאת¹⁰¹.

ב. וי"א שאף לכתחילה סומכים על הנשים בענין הבדיקה¹⁰².

❁ חיוב בדיקה למתארה במלון וכדומה

א. אדם ששכר מחבירו בית, אם הבית היה בחזקת השוכר בליל י"ד בזמן בדיקת חמץ, חלה חובת הבדיקה על השוכר, אך אם זה היה בחזקת המשכיר, חלה החובה על המשכיר. אף במקרה שחובת הבדיקה חלה על המשכיר, אם יכול לברר בקלות האם נעשתה בו בדיקה או לאו, חייב לברר¹⁰³.

ב. לכן, אדם שמתארה בבית מלון, אם הגיע לשם קודם השקיעה בי"ג, כך שבליל י"ד היה הבית ברשותו, חייב לבדוק בברכה, אך אם הגיע לשם ביום י"ד, החובה היתה על בעל המלון לבדוק בזמנו, ולכן הוא פטור מלבדוק, אך כיון שאפשר בקלות לברר, ראוי לברר עם בעל המלון האם בדקו.

ואף אם בדקו שם חמץ, מן הראוי לבדוק שוב בלי ברכה, כיון שבמציאות קשה מאד לבדוק את כל החדרים במלון.

101. שו"ע ומשנה ברורה סימן תל"ז ס"ד. והביאור בזה, כיון שמבטל החמץ מן התורה, ממילא הוי רק דרבנן, אך לאחר שעה שישיית אינו יכול לבטל, וממילא נהפך לדאורייתא. [ויש לעיין מ"ש מדיני טבילת כלים שמבואר שקטן אינו נאמן על טבילת כלים גם בכלי זכוכית שהם דרבנן כיון שיש חזקת איסור, (עיין פתחי תשובה סימן ק"כ אות יד) וגם כאן יש חזקת איסור (כמבואר בב"י תל"ג ס"ב)].

102. אף שהמשנה ברורה (תל"ב ס"ק ח) כתב שלכתחילה אין לסמוך על הנשים בענין הבדיקה, מ"מ הערוך השולחן (תל"ז אות ז) כתב "והאידנא נשי דידן בודקות יותר בטוב ומחטטין אחר משהו חמץ ורוחצין ומנקין כל המקומות ומדקדות יותר מאנשים".

103. שו"ע ומשנה ברורה סימן תל"ז.

דיני ביטול חמץ

❁ הביטול בליל הבדיקה

א. לאחר שסיים לבדוק החמץ בליל י"ד, יניח כל החמץ (גם את החמץ שמתכנן לשרוף למחרת, וגם את החמץ שהותיר למאכל לו ולבני משפחתו עד סוף זמן אכילת חמץ) במקום מוצנע, כדי שלא יבוא שוב למצב של ספק, האם צריך לבדוק בשנית¹⁰⁴.

ב. לאחר הבדיקה יבטל את החמץ ויאמר "כל חמירא דאיתא ברשותי, דלא חזיתיה ודלא ביערתיה, לבטל ולהוי כעפרא דארעא", [ובביאור הסיבה שצריך לעשות את הביטול, עיין לעיל בהקדמה הכללית עמ' י"ב].

❁ הביטול ביום

א. טוב לחזור ולבטל ביום לאחר ששרף את החמץ [משום החמץ שהשאיר לעצמו לאכול מזמן שסיים הבדיקה עד זמן הביעור], ובביטול היום יאמר "דחזיתיה ודלא חזיתיה דביערתיה ודלא ביערתיה"¹⁰⁵.

ב. כשמבטל ביום, יקפיד שלא לבטל קודם ששורף את החמץ שלו, כדי שיוכל לקיים מצוות "השבתה" בביעור החמץ שלו¹⁰⁶.

104. תל"ד סעיף א.

105. תל"ד ב-ג. והסיבה לשינוי הלשון, משום שבלילה אינו מבטל הכל, כיון שצריך להשאיר לעצמו לאכול, אך ביום מבטל הכל.

106. רמ"א תל"ד ג. מדברי הרמ"א הללו רואים שלמד כתוס' שע"י הביטול אינו מקיים מצוות השבתה, כי אם היה מקיים אז מדוע צריך להקפיד שלא לעשות הביטול לפני הביעור. ועיין לעיל הערה 26.

❧ נוסח אמירת הביטול

א. בעת ביטול החמץ לאחר ביעורו ביום, יוסיף לומר "ולהוי הפקר כעפרא דארעא"¹⁰⁷, ויש מי שכתב שיאמר הנוסח ג' פעמים, ובפעם השלישית יוסיף את המילה הפקר¹⁰⁸.

ב. יש להבין את מה שאומרים בנוסח הביטול, ולפחות יבין שמפקיר את חמצו, אך אם אינו מבין כלל או שחושב שאומר מעין איזו תחינה, לא יצא ידי חובתו¹⁰⁹.

ג. ישנה אפשרות לבטל את החמץ ע"י שליח, אך יש בזה פרטים, ויש לשאול מורה הוראה על כך¹¹⁰.

ד. אין מברכין ביום על הביטול, כיון שהברכה על הבדיקה מכוונת גם על הביטול שייעשה לאחר מכן, אך אם לא בירך על הבדיקה, ורוצה לברך על הביטול, עיין בהערה¹¹¹.

107. משנה ברורה תל"ד ס"ק ת.

108. חזון עובדיה עמ' נה.

109. משנה ברורה תל"ד ס"ק ט.

110. תל"ד ס"ג.

111. במשנה ברורה תל"ב ס"ק ד כתב שאין מוחין ביד מי שלא בירך על הבדיקה ורוצה לברך על הביעור, אך בשו"ת תפילה למשה (ב, ב) כתב שלא יברך.

דיני ביעור חמץ

❧ דיני הביעור

א. כדי לקיים מצוות תשביתו, יש לו לאדם לבער את החמץ מן העולם. כיצד מבערו? נאמרו מספר אפשרויות לכך¹¹², או שישרוף את החמץ, או שיפורר לפירורים דקים ויזרוק לרוח, או שיזרוק לים¹¹³, או שישליכנו לבית הכסא או לכל מאגר מים שיש לו, (אך אם יש דגים בתוך המאגר מים אפי' אינם שלו, אין לו להשליך לשם את החמץ כיון שגורם להם לאכול חמץ¹¹⁴).

ב. אף שמעיקר הדין יכול לבחור בכל אחת מהאפשרויות הללו, מ"מ נהגו לבער ע"י שריפה (משום שחששו לפוסקים שפסקו שאין ביעור חמץ אלא ע"י שריפה)¹¹⁵.

ג. אף שמעיקר הדין יכול לשרוף אפילו בלילה¹¹⁶, מ"מ נהגו לשרוף דווקא ביום, משום שגם 'נותר' (בשר הנותר מהקרובן לאחר זמן אכילתו) היה נשרף ביום, וכן בשביל להזכיר לעשות ביטול שוב ביום¹¹⁷.

❧ הקפדות בשריפת החמץ

א. כיון שהמנהג לעשת את הביעור חמץ בשריפה, יש לזהר שלא לשפוך נפט על החמץ לפני ששורפים אותו, כיון שאם ישפוך נמצא שביער ע"י נפט

112. אפשרויות אלו הובאו בסימן תמ"ה סעיף א.

113. באופן שזרוק לים יש לפררו לפני שזרוק לים כדי לצאת ידי חובת כל הפוסקים, (תמ"ה ס"ק ה).

114. תמ"ה משנה ברורה ס"ק ב.

115. סימן תמ"ה במשנה ברורה ס"ק ו.

116. רמ"א תמ"ה א.

117. רמ"א שם ומשנה ברורה ס"ק ז.

ולא ע"י שריפה כנהוג, ולפחות ישאיר כזית חמץ כדי לקיים את מצוות "תשביתו" ע"י השריפה¹¹⁸. כמו כן יש ליזהר שלא לומר את נוסח הביטול מיד לאחר זריקת החמץ לתוך המדורה, אלא יש להמתין עד שהחמץ יעשה פחמים¹¹⁹, דאל"כ נמצא שלא מקיים שריפת חמץ בחמץ שלו¹²⁰.

ב. יש להקפיד שהחמץ לא יהיה עטוף בנייר כסף כדי שלא יעכב מהאש להכנס פנימה, וכך החמץ לא יוכל להיהפך להיות פחם.

ג. יש להקפיד שכל החמץ יספיק להיות פחם לפני שעה שישיית, כדי שיקיים מצוות תשביתו קודם זמן איסור הנאה. [ועיין בהערה¹²¹].

❁ נתינה לגוי והפקר

א. אם נתן או מכר את חמצו לגוי לפני שעה שישיית, אינו צריך לבער את החמץ, כיון שאין לו חמץ ברשותו¹²², אך כדי שיוכל לקיים את מצוות "תשביתו", נכון לתת את כל החמץ מלבד כזית חמץ שישאיר לעצמו, ובה יקיים מצוות השבתה¹²³.

ב. אם מניח את חמצו ברשות הרבים ומפקירו קודם זמן איסור ההנאה מחמץ, אינו עובר על בל יראה ובל ימצא. אך טוב לחוש למיעוט הפוסקים שסברו שבהגיע זמן האיסור יש לבער את החמץ אף אם נמצא ברה"ר מקודם זמן

118. ע"פ משנה ברורה תמ"ה ס"ק י.

119. ע"פ תמ"ה משנה ברורה ס"ק א.

120. ע"פ רמ"א תל"ד ב.

121. אמנם לפי המנהג, לאחר השריפה מבטלים החמץ, וא"כ גם אם לא נתקיימה מצוות שריפה, יש ביטול, [הערת מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א].

122. תמ"ה סעיף ב. ובפרטי הדין של נתינה ומכירה עיין לקמן סימן תמ"ח.

123. משנה ברורה ס"ק י.

האיסור¹²⁴. [ועיין בהערה¹²⁵].

א פח האשפה שייך לאדם פרטי או לדיירי הבנין, אין לזרוק לשם חמץ לפני זמן האיסור, ולכן יש להקפיד שיזרוק לפח של העירייה¹²⁶.

ג. לדעת המשנה ברורה אין להורות לאדם להפקיר את החמץ שלו בפני שלשה אנשים שאוהבים ומכירים אותו ויודע שלא יזכו באמת בחמץ, ואחרי הפסח יחזור הוא ויזכה בחמצוץ, אך יש מי שכתב שאפשר להורות היתר בזה¹²⁷.

124. בענין זה יש אריכות דברים, ונקצר בעז"ה. בשו"ע (סימן תל"ג ס"ו) מבואר שאם יש חמץ בחצרו יש לבדוק שם את החמץ, ומאיזן בסימן תמ"ה ס"ג מבואר שיכול להניח חמץ במקום שהעורבים מצויים לאחר בדיקת חמץ, ורק אם ישאר שם אחרי זמן האיסור יש לבערו, כלומר שישנה סתירה האם לאחר זמן בדיקת חמץ אפשר להשאיר חמץ ברה"ר או לאו. ונחלקו הפוסקים ביישוב הסתירה, הבאר הגולה (בסימן תל"ג) וכן הפר"ח כתבו לתרץ שבסימן תל"ג איירי בחצר שלו, אך בסימן תמ"ה איירי ברה"ר, ולשיטתם נמצא שאם נשאר החמץ ברה"ר לאחר זמן האיסור, הוא צריך לבערו (כיון שכך כתב השו"ע מפורש בסימן תמ"ה). אך המג"א והט"ז כתבו ליישב ששניהם דיברו בחצר שלו, ובסימן תמ"ג מדובר בחצר פרטית לחלוטין, ואילו בסימן תמ"ה מדובר בחצר שלו אך במקום שיש רשות לבני אדם להיכנס ולקחת מה שהם חפצים, ולכן בהגיע זמן האיסור יש לבער את החמץ, אך הסכימו שאם זה רה"ר גמורה, אין צורך לאסוף בהגיע זמן האיסור. כסימוכין לדבריו הביא המג"א ראייה מהכסף משנה, שאם הוציא לרה"ר לפני זמן האיסור אין צריך לבער בהגיע זמן האיסור.

להלכה, המשנה ברורה (תמ"ה ס"ק יח) פסק שאם הוציא לרה"ר לפני זמן האיסור אין צריך לבער בהגיע זמן האיסור, אך יש לו להפקיר הפקר גמור, ולא הפקר ע"ד לזכות בו לאחר הפסח, כיון שאם כן אז לא חל ההפקר עד שיזכה בו אחר. וכן בחזון עובדיה (עמ' סה) כתב להקל, אך הוסיף שהמחמיר לבערו תבא עליו ברכה.

125. ע"פ הנ"ל אם רוצה לשרוף רק מעט מהחמץ שבידיו, ואת השאר לזרוק לפח האשפה מותר, אך המחמיר תבא עליו ברכה ולכן כדאי לשפוך ע"ז אקנומיקה לפני שזורק לפח כך יקיים מצוות תשביתו אליבא דכו"ע. ודבר זה מצוי בער"פ שחל בשבת, וע"פ הנ"ל אף שמעיקר הדין יכול לזרוק לפח, מ"מ ישנה עדיפות לזרוק לאסלה, כדי שכך יקיים מצוות תשביתו אליבא דכו"ע.

126. עיין שבט הלוי א סימן קל"ז, וכן במשנה הלכות ד סימן ס"ג.

127. בענין זה אני נבון, ואציג את הדברים: במשנה ברורה (תמ"ה ס"ק יח) כתב שאם מפקיר ודעתו לזכות בזה לאחר הפסח, ההפקר לא מועיל כל זמן שלא זכה בזה אדם אחר. ופשוט לפי דבריו שלא יכול להפקיר בפני שלשה אוהבים מכיון שאז ברור שכונתו לחזור ולזכות לאחר הפסח. (ורק אם מפקיר הפקר גמור בפני עדים אפשר להקל בהפסד מרובה למכור לגוי או להחליף איתו בדבר אחר כמו שצויין בהערה הבאה).

ד. אם הפקיר הפקר גמור לפני הפסח ורוצה לחזור ולזכות בו לאחר הפסח, אם ההפקר היה בפני עדים ואין חשש להערמה, לדעת המשנה ברורה¹²⁸ אם יש הפסד מרובה יכול למכור זאת לגוי או להחליף עמו בעד דבר אחר¹²⁹, ויש מי שאומר¹³⁰ שאם יש הפסד מרובה יכול לחזור ולזכות בזה, אך טוב שיבטל אותו ברוב חמץ המותר.

בחזון עובדיה (עמ' עד) האריך מאד בענין זה, ומעיון בדבריו הארוכים בהערה נראה שאפשר להפקיר בפני שלשה אוהבים ולחזור ולזכות בזה לאחר הפסח (עי"ש שהביא את דברי הרדב"ז ועוד הרבה פוסקים שהקלו בזה). אך בדבריו למעלה כתב שאפשר להקל בהפסד מרובה רק אם הפקיר בפני עדים ושאל חשש להערמה. ולכא' בפני שלשה אוהבים זה ודאי הערמה, א"כ סותר את דבריו בהערה, וצ"ע.

ושוב חשבתי שמה שכתב שאין לחוש להערמה, הכוונה שאין לחוש שאומר שהפקיר, אך באמת לא הפקיר, ולכן אם יש שני עדים שהפקיר בפניהם, מותר לחזור ולזכות בזה לאחר הפסח. והרה"ג ר"י משדי שליט"א אמר, שאם מוציא לגמרי מביתו יש להתיר את ההפקר, אך אם זה בביתו ומפקיר זאת, לא מועיל ההפקר בכה"ג.

128. תמ"ח ס"ק כה.

129. וכתב לי מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א: דברי המשנה ברורה סותרים במש"כ בסימן תמ"ה [ס"ק יח: אלא דאפילו אם הניחו במקום המופקר לכל צריך שיפקירונו לגמרי בפיו ובלבו ולא יהיה בדעתו בשעת הפקר לחזור ולזכות בו לאחר הפסח שאם יש בדעתו כן אינו הפקר גמור כל זמן שלא זכה בו אחר] למה שכתב בסימן תמח [ס"ק כה: מי שהיה בספינה או בדרך ויש אתו חמץ ואין אתו נכרי שיוכל למכור לו ועמד והפקירו בפני עדים אם יוכל אחר הפסח לזכות בו וליהנות ממנו, נחלקו האחרונים בדבר, ורובם מצדדים לאיסור, ומ"מ בהפסד מרובה יש לסמוך ולהתיר שימכרונו לעכו"ם, או שיחליפנו עמו בדבר אחר], וי"ל שסימן תמ"ה הו"י שלא בהפסד מרובה, (דבסימן תמ"ח גרע מסימן תמ"ה, דבסימן תמ"ה הניחו ברה"ר במקום שאין לו בו שום מגע, ורבים מסתובבים שם, ובסימן תמ"ח כשמניחו בספינה, זהו רשות שותפים ואינו דומה לרה"ר, ואפ"ה היקל בהפסד מרובה, וכ"ש בזה).

130. חזון עובדיה עמ' עד.

הלכות מכירת חמץ

❧ הקדמה

דין פשוט הוא בדברי הגמרא והפוסקים שחמץ של גוי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ובאכילה לאחר הפסח, וחמץ של יהודי שעבר עליו הפסח אסור בהנאה ובאכילה [ישנם מצבים חריגים בהם יהיה מותר באכילה, ויש אופנים שמותר רק בהנאה, ונבאר הפרטים לקמן בעז"ה]. ופעמים שיש ליהודי חמץ שאינו רוצה לבערו כדין, כיון שאינו רוצה להפסיד כספו, לכן כתבו חז"ל שיכול למכור לגוי את החמץ וכן לתת לו מתנה גמורה, ואחר הפסח יכול לקנות או לקחת זאת ממנו בחזרה.

❧ חמץ שעבר עליו הפסח

א. חמץ של יהודי שעבר עליו הפסח, אסרו אותו חז"ל בהנאה בין לו ובין לאחרים¹³¹, משום שעבר על איסור דאורייתא של 'בל יראה ובל ימצא'. אך חמץ של גוי או של הפקר שעבר עליהם הפסח מותרים בהנאה ובאכילה משום שלא עברו על שום איסור¹³².

ב. האיסור הוא גם אם היהודי הניח את החמץ מסיבה שלא היה ידוע לו שיש לו חמץ ברשותו, או שידע זאת אך לא יכל לבערו¹³³, ואפילו שבמצבים אלו הוא אנוס ואין סיבה לקונסו, מ"מ חז"ל גזרו לאסור את החמץ במקרה זה, כיון

131. כך מבואר מסתימת לשון השו"ע (תמ"ח ס"א), ועיין בחזון עובדיה (עמ' עב) שהביא לכך ראיות מדברי הראשונים, (ויש לעיין מ"ש ממעשה שבת שיש חילוקים בין שוגג למזיד ובין לו ולאחרים ואולי משום שאיסור 'בל יראה' יותר קל בעיני בני אדם לכן החמירו בו).

132. משנה כת. ובגמ' כט. הובא הטעם, ונפסק בס' תמ"ח סעיפים א וג בשו"ע ובמשנה ברורה.

133. דין זה מבוסס ע"פ הרמב"ם (א ד) ועיין בדברי ה"כסף משנה" שהסתפק בדעת הר"ן האם דעתו שאפשר להקל באונס גמור או שמסכים לדברי הרמב"ם.

שיש חשש שאם נתיר יבוא כל אדם להשאיר ויאמר שלא ידע מהחמץ או שלא יכל לבערו¹³⁴.

ג. אם האונס היה כ"כ גדול שהיהודי לא היה יכול לעלות על דעתו שיש לו חמץ, וכגון שהניח אצל גוי לפני הפסח חטים, והגוי טחן ואפה אותם בפסח עצמו, חז"ל לא קנסו אותו במקרה מעין זה, והחמץ מותר בהנאה^{135, 136}.

ד. אם היהודי ביטל את החמץ אך לא הספיק לבדוק ולבער (או למכור לגוי) מחמת אונס, במידה ויש הפסד מרובה אפשר לסמוך ולהתיר בהנאה¹³⁷.

ה. מצינו כמה מקרים בהם האיסור להשהות את החמץ בפסח הוא מדרבנן¹³⁸, או שאין איסור כלל להשהות את החמץ, וממילא לא גזרו עליו להיאסר בהנאה אחר הפסח, ואלו הם: א. חמץ בתערובת שאין בכל התערובת כזית חמץ¹³⁹, אין עובר עליו איסור דאורייתא של כל יראה ובל ימצא¹⁴⁰, ב. תערובת

134. שו"ע סימן תמ"ח ס"ג ומשנה ברורה ס"ק ח וט.

135. המשנה ברורה (ס"ק ט) הביא את דברי הבית מאיר שפסק כן, [וז"ל: "כי עיין בהה"מ מאין למד הרמב"ם אפילו באונס ודי לנו באונס דוגמתו שה"ל לו ידיעה ממנו אבל באונס כזה דלא איבעי ליה כלל לאסוקי אדעת' שיאפה הגוי מקמחו חמץ ודאי לא אמר ר' שמעון. ולזה מורה לשון הרמב"ם אפילו הניחו שוגג או אנוס דמשמע ידידע והניחו אבל באופנים הנ"ל דלא ידעו מאומה שרי לכ"ע"].

136. יש לעיין בדין זה, שהרי הסברא שקנסו שוגג ואונס זה אטו מזיד, כלומר שאם נתיר אונס אז כל פעם ישאיר החמץ ויאמר שהיה אנוס, אם כן מדוע כאן התירו, הרי סו"ס יכול להשאיר ולומר שגוי אפה בשבילו? ואולי כיון שתלוי בגוי ואי אפשר לברר זאת, לא חששו כיון שלא שייך הערמה, או כיון שאונס גדול לא שכח לא גזרו בכה"ג, וצ"ב.

137. עיין בסימן תמח סעיף ה שהשו"ע פסק ע"פ דברי הירושלמי שאם מצא חמץ בביתו לאחר הפסח אף אם ביטל את החמץ יש לאסור בהנאה, ואף שלא עבר על דאורייתא מכיון שביטל? מ"מ קונסים משום שחוששים להערמה שמא ישאיר בכוונה בביתו ויאמר שביטל (ז"א שיש כאן מקרה יוצא דופן שאף שלא עבר דאורייתא קונסים אותו), ועיין במשנה ברורה (ס"ק כה) שהביא פוסקים שאם ביטל וביער יכול להקל, וסמך עליהם המשנה ברורה במקום הפסד מרובה, וע"פ זה כתב הביאור הלכה (ד"ה "אפילו הניח") שאם ביטל את החמץ ואפילו לא בדק (מכיון שהיה אנוס) יש להקל במקום הפסד מרובה להנות מהחמץ. ועיין גם בחזון עובדיה (עמ' עא) שכתב "שבמקום הפסד מרובה אפשר להקל והכל לפי ראות עיני הדיין".

138. היוצא דופן הוא מה שהזכרנו בפיסקה הקודמת.

139. משום שאם היה כזית בכל התערובת, אף אם לא היה כזית בכדי אכילת פרס, עובר עליו

של חמץ יבש באינו חמץ יבש, ויש רוב כנגד האיסור¹⁴¹. ג. תערובת של חמץ לח בלח, ויש שישים כנגד החמץ¹⁴². ד. אם החמץ שנתן טעם אינו בתערובת, אלא הוציאו אותו, במקום הפסד מרובה יש להקל בהנאה אחר הפסד¹⁴³.

❁ חליפי החמץ

א. חמץ שעבר עליו הפסד שאסור בהנאה, אין למכור אותו לנכרי וליהנות מדמיו, אך בדיעבד אם מכר זאת לנכרי מותר ליהנות מהדמים¹⁴⁴.

ב. לדעת השו"ע אין הבדל בין הבעלים של החמץ לאחר, אך לדעת המשנה ברורה יש לבעל החמץ להחמיר שלא ליהנות מהחמץ (גם בדיעבד כשמכר כבר) אלא אם כן יש הפסד מרובה¹⁴⁵. [גם לדעת המשנה ברורה ישנם שני

בבל יראה ובל ימצא (משנה ברורה תמ"ב ס"ק א).

140. כך מדויק במשנה ברורה (תמ"ב ס"ק א) וכן הוא מפורש בביאור הלכה בשם הגר"א (תמ"ז סעיף י"א ד"ה "בין").

141. שאז רק מדרבנן עובר עליו כיון שמדאורייתא בטל ברוב (משנה ברורה תמ"ב ס"ק א)

142. שאז אף שאסור בפסח מכיון שחמץ בפסח במשהו, מ"מ האיסור הוא רק מדרבנן (משנה ברורה תמ"ב ס"ק א).

143. דאף שיש איסור דאורייתא באכילתו משום שטעם כעיקר מ"מ נחלקו הפוסקים האם יש כאן איסור כל יראה ובל ימצא כיון שהחמץ אינו בעין ופסק המשנה ברורה שבמקום הפסד מרובה אפשר לסמוך על המקלין (משנה ברורה תמ"ב ס"ק א).

144. בשו"ע (תמ"ג ג') מבואר שאם קנו עם החמץ אוכל אחר אף שהחמץ היה אסור בהנאה מ"מ הכסף מותר בהנאה, והסביר המשנה ברורה שהרי רק עבודה זרה הקדש ושביעית תופסין דמיהן. המעיין בלשון השו"ע יראה שרק בדיעבד התיר במקרה שכבר מכרו, אך הבא לשאול האם לכתחילה מותר לו למכור יורה לו המורה שיש איסור, וכך כתב הביאור הלכה (ד"ה אינו תופס"), והסברא כיון שעצם הקבלה של התמורה זה גופא הנאה מדבר שאסור בהנאה.

145. מקור דין זה וכפי שמצויין בטור, הוא ע"פ הגמ' (חולין ד:) "חמצן של עוברי עבירה - אחר הפסח - מותר מיד, מפני שהן מחליפין" ופירש רש"י ("מותר מיד - ואף על גב דלא שהה כדי לאפות דודאי עבר עליה הפסח מותר לכשרים לאכול מחמצן מיד. מפני שהן מחליפין - בשל עובדי כוכבים דכיון דמצוי לאכול התירא דחמץ של עובד כוכבים שעבר עליו הפסח מותר לא

אופנים¹⁴⁶ בהם אפשר להקל (מלבד ההיתר של הפסד מרובה), א. אם מכר את חליפי החמץ מותר להנות מהתמורה כיון שנקרא חליפי חליפין. ב. אם הגוי לא שילם מיד עבור החמץ, יש להקל כיון שהחמץ נקנה לגוי מיד, והכסף שמשלם אחר כך נחשב כמתנה].

ג. אף שאמרנו שאין היתר למכור לכתחילה, מ"מ מצינו שני מצבים בהם אפשר, ובהערה¹⁴⁷ נפרטם.

אכיל דידיה דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור ואף על גב דהשתא נמי איסור הוא לגביה דהא מתהני מחמץ שעבר עליו הפסח דאי לא דיהיב ליה לעובד כוכבים לא הוה יהיב ליה דידיה אפ"ה כל מה דמצי למעבד בהיתרא פורתא עביד ולדידן מיהא שרי דאין לך איסור הנאה תופס חליפין חוץ מעבודת כוכבים והקדש ושביעית וי"א שאף לעצמו מותר וטעות הוא בידם דא"כ מצינו דמים לחמץ בפסח ולשור הנסקל שאם רצה מוכרו לעובד כוכבים ותנן האוכל תרומת חמץ בפסח פטור מן התשלומין ומדמי עצים" שלו עצמו אסור ורק לאחרים מותר (כלומר לפי רש"י חליפי החמץ מותרים רק לאחרים לא לעצמו). אך מלשון השו"ע שלא חילק, נראה שסובר שאין בזה חילוק. [ונעתיק כאת את דברי הב"ח: הטור כתב שאם שפחה של אדם קנתה בערב פסח לאחר שש ירקות בתמורה לחמץ, הירקות מותרין באכילה, וראיתו מדברי הגמ' הנ"ל בחולין. והקשה הב"ח שהרי שם איירי בחמץ שלאחר הפסח שזה דרבנן וכאן זה דאורייתא ולא עוד שגם שם לבעל החמץ עצמו, רש"י ותוס' כתבו שיש לאסור ורק לאחרים מותר, ולכן פירש שמה שמותר לבעל הבית בנידון של הטור זה משום שהשפחה קנתה שלא מדעתו ולכן הבעל הבית נחשב כמו אחר. היוצא מדבריו שבין באיסורי הנאה מדאורייתא ובין מדרבנן יש לאסור לבעל החפץ, ולאחרים יהיה מותר החליפין, אך אם אחר קנה שלא מדעתו אז גם בעה"ב נחשב כמו אחר].

המשנה ברורה כתב שאף שמדברי השו"ע נשמע שחליפי החמץ מותרים גם לבעל החמץ מ"מ כיון שיש פוסקים (הב"ח שהובא לעיל) שחולקים וסוברים שלבעל החמץ עצמו אסור להנות מחלפי החפץ, לכן יש לפסוק כמותם אלא א"כ זה הפסד מרובה.

146. תמ"ג ס"ק ט"ז.

147. האחד (בסימן תמ"ח ס"ק יא) באופן שמכר מכירת חמץ למומר בשוגג שלא עלתה לו המכירה, שפסק המשנה ברורה שבמקום הפסד מרובה יכול לומר למומר שימכור לנכרי ויהנה מחליפי החמץ. השני, (סימן תמ"ח ס"ק כה) באופן שאדם הפקיר לפני פסח בפני עדים, שאין לו לזכות בזה אחרי הפסח, אך במקום הפסד מרובה יכול למכור לגוי ולהשתמש בחליפי החפץ. וגם זה לכאורה סותר את דברי הביאור הלכה בסוס"י תמ"ג שאסור למכור לגוי לכתחילה אלא רק בדיעבד הדמים לא נתפסים [ואין לתרץ שיש הבדל בין חמץ שלפני פסח לאחרי פסח, כיון שבביאור הלכה בתמ"ח כתב מפורש שגם אחרי פסח יש להחמיר לכתחילה], ומאד התקשיתי בזה עד שדיברתי עם מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א וביאר, שבמקרה הראשון יש לתרץ שיש

❁ כיצד פועלת המכירה, דיוקים בנוסח השטר ובאיזה קנינים מוכרים

המקור למושג מכירה לגוי הוא בתוספתא שהובאה ברא"ש והעתיקה הב"י¹⁴⁸ שאם יהודי וגוי נמצאים בספינה, היהודי יכול למכור לגוי את החמץ. והב"י הביא את דברי התרומת הדשן שיכול למכור לגוי את החמץ שלו מכירה גמורה 'בדבר מועט' (בפחות משווי החמץ הנמכר), כלומר כיון שידוע שזה רק לפסח, משום שאחרי הפסח הגוי יחזיר לו זאת, ממילא יכול למכור בדבר מועט, וכך נפסק בשו"ע. וביאר המשנה ברורה¹⁴⁹ שאין בזה אונאה כיון שהיהודי שמוכר יודע את שווי החמץ, ובכל זאת הוא מתרצה למכור בדבר מועט¹⁵⁰.

אך הביאור הלכה¹⁵¹ כתב שכיום המנהג למכור בעד כל הסכום של שווי החמץ, והגוי נותן דמי קדימה, ואת שאר החוב זוקף במלווה.

א. למרות שבראשונים מבואר שצורת המכירה היא שמוכרים לגוי את כל החמץ בדבר מועט, כיון שגם היהודי וגם הגוי יודעים שהיהודי יקנה זאת בחזרה לאחר הפסח, אך למעשה כפי שנתבאר בהקדמה כתבו האחרונים שמוכרין לגוי

צירוף נוסף, שהוא אינו מבצע את המכירה בעצמו אלא אומר למומר למכור, ואת המקרה השני אמר לתרץ שעיקר הקולא של המשנה ברורה מסתמכת ע"ז שיש פוסקים שמתירים בהפקר, אך בגלל שיש חולקים כתב צירוף נוסף. וב"ה הניח את דעתו.

148. סימן תמח סעיף ג.

149. תמח ס"ק יט.

150. במשנה ברורה (תמח ס"ק יט) נשמע שגם כשמוכר בדבר מועט זו מכירה גמורה, אך בפרמ"ג (הובא בביאור הלכה ד"ה "ואם מכרו") משמע שכשמוכר בדבר מועט זה לא מכירה גמורה אך בכ"ז פועל ע"פ דברי הר"ן (שהביאם הב"י ריש סימן תל"א) שהחמץ לא אמור להיות ברשותו ורק הכתוב עשאו כאילו הוא ברשותו ובגילוי דעת מועיל כבר שלא יכנס לרשותו [לשון הביאור הלכה: "ועיין בפמ"ג שמצדד דזה דוקא במכירה מועטת (היינו שמוכר לו כל החמץ בדבר מועט) דזה הלא הוי בטול מקח ורק שההיתר הוא משום דבאמת החמץ אינו ברשותו שהתורה אסרתו בהנאה ורחמנא אוקמיה ברשותיה לענין כל יראה ולפיכך כל שמגלה דעתו שאין רוצה בהן ומתרצה שיצאו מרשותו אף בדבר מועט סגי"].

151. ד"ה "בדבר מועט".

את החמץ בדמיו, והגוי נותן דמי קדימה ואת השאר זוקפין במלווה, ובמידה וירצה הגוי לממש את הקניה הוא יצטרך לשלם את כל הסכום.

ב. הלכות בנוסח בשטר¹⁵².

1. טוב שלא יעלה בסכום המקח יותר משווי, כיון שאז ייחשב אונאה ובטל המקח, אך בדיעבד המכירה תקפה אם בדיניהם אי אפשר לבטל המקח¹⁵³. [כיום המנהג לכתוב שהסכום יקבע לפי שמאות שיעשו בזמן שיזדקקו לכך¹⁵⁴].

2. יש לפרט בשטר סכום שתמורתו מוכר לו החמץ והמקום, ואם כתבו ללא סכום, המכירה אינה תקפה, ואפשר במקום לרשום סכום, שירשמו שזה כפי שישומו אותו שלשה בקיאין. [והסברא בזה משום שאם לא כן נראה שאין גמירות דעת].

3. צריך לפרט כל מוצר ומוצר חמץ שיש לו שחפץ למוכרו, ולא מספיק שיאמר באופן כללי שמוכר את כל מה שיש בו חשש חימוץ. והסברא בזה משום שאם לא מפרט, זה כאילו הוא מוכר לו דבר שאינו ידוע¹⁵⁵. ועיין בהערה¹⁵⁶.

אך **בדיעבד** אם אמר "כל שיש בו חשש חימוץ" אפשר להקל אחרי הפסח¹⁵⁷.

152. ע"פ הביאור הלכה ד"ה "בדבר מועט".

153. כך כתב הביאור הלכה, וידידי חברי הכולל העירו שיש להבין כיצד דין זה מסתדר עם דברי השו"ע חו"מ סימן רכז סעיף כו שאין אונאה לגוי, וצ"ב.

154. הערת הרה"ג ר' יוסף משדי שליט"א.

155. כך כתב המקור חיים (חידושים ס"ק ח) "וכשמוכר החמץ צריך לפרש כל מין חמץ שבחדר אבל אם כותב סתם הוי כמוכר דבר שאין מינו ידוע שהמכר בטל".

156. כתב לי מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א: המנהג ברוב המקומות שלא לפרט, כי ע"פ רוב יש כאן גמירות דעת (ובפרט בזמננו שנותנים לגוי אלפי שטרות שאינו עובר עליהן, ומבין שענינו העיקרי שכל החמץ נכנס לרשותו להנצל מאיסור חמץ ויקנו ממנו אח"כ, ולכן לא הקפידו ע"ז אלא רק בבתי חורשת לחמץ וכיוצ"ב).

157. אף שנשמע מהמקור חיים לאסור אף בדיעבד, מ"מ הביאור הלכה הביא דברי השדי חמד להתיר בדיעבד.

4. יש לפרט שם הלוקח בשטר¹⁵⁸.

5. עוד כתבו האחרונים¹⁵⁹ שיש לרשום בשטר את כל המקומות שנמצאים בו החמץ שמוכר לגוי¹⁶⁰, אך יכול לפתור זאת בקלות ע"י זה שיסמן את כל המקומות וירשום עליהם "מושכר לגוי"¹⁶¹ [המקום עצמו מושכר והחמץ בפנים מכור].

ג. קנינים: המנהג למכור לגוי את החמץ בהרבה קנינים, כיון שיש על כל קנין דיון בפוסקים האם הוא מועיל לגוי, ובנוסף לכך יש להפקיר בפני ב"ד ולומר להם שאם הנכרי אינו קונה באחד מהקנינים הללו, עכ"פ יהיה הפקר גמור¹⁶².

היהודי צריך להקנות לגוי באופן ישיר או ע"י שליח יהודי שיקנה לגוי, אך אל לו ליהודי למנות שליח גוי לעשות קנין, וכן אי אפשר להקנות לשליחו של הגוי, כיון שגוי לא יכול למנות שליח, וכן לא יכול להיות שליח¹⁶³.

נוהגים שעושים קנין אצל הרב כשמוכרים לו: ויש לדעת שאין קנין זה מעיקר הדין כיון שהרב הוא שליח שלי ואין צורך לעשות קנין כשממנים שליחות, אך בכל זאת נהגו בזה כדי לתת תוקף וחוזק לענין המכירה¹⁶⁴.

158. וכמובן שצריך לרשום את השם של המוכר.

159. הד' הבהרות בנוסח השטר שהבאנו עד כאן היו מהביאור הלכה.

160. כך כתב בספר "שערי המועדים" והסיבות, א. כדי שיפטר מחובת בדיקה שם. ב. כדי שיוכל להקנות לגוי את החמץ בקנין חצר. ג. כיון שלפי חלק מהפוסקים צריך להוציא את החמץ מרשותו וע"י השכרת המקום הרי זה יוצא מרשותו. ומסיבות אלו צריך לרשום את המקום כדי שהגוי ידע מה הוא שוכר.

161. שם.

162. ע"פ משנה ברורה תמוח ס"ק י"ז וי"ט וכן ביאור הלכה ד"ה בדבר מועט.

163. משנה ברורה תמוח ס"ק י"ד.

164. יש שכתבו (חוט שני עמ' רנ"א) שזה ע"פ דברי הרמב"ם שיש דברים שלא צריכים קנין אך עושים בהם קנין כדי לתת להם תוקף [וז"ל הרמב"ם (מכירה ה הלכה יא- ג): יש דברים הרבה שאינן צריכין קנין ואין לקניין בהם טעם, כגון המשחרר את עבדו, והמגרש אשתו, או עושה שליח, או המוסר מודעה, או המבטל מודעה, או המוחל לחבירו חוב או פקדון שיש לו בידו, וכל כיוצא בדברים אלו. נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים או כיוצא באלו, ואומרים וקנינו מפלוני שעשה פלוני שליח, או שמחל לפלוני חוב שיש לו אצלו, או שבטל המודעה

ולכן אפשר לעשות מכירת חמץ ברשת המדיה¹⁶⁵, ואף שאינו עושה קנין, דכאמור הקנין הוא חיזוק בעלמא.

עוד נהגו לתת לרב כסף בזמן המכירה, ועיין בהערה¹⁶⁶ הטעם לזה.

❁ לחזור ולקנות מהגוי אחרי פסח ושבת שחלה אחרי שביעי של פסח

§. לאחר החג יש לחזור ולרכוש מהגוי את החמץ¹⁶⁷, ואף על פי כן מותר לאכול מהחמץ מיד בצאת החג ואין לחוש לגזל הגוי¹⁶⁸.

שמסר על גט זה וכיוצא באלו, אף על פי שאינו צריך. קנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל אלא שגמר בלבו ואחר כך אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה אין צריך דבר אחר כלל]. אך כאן גם לפי הרמב"ם אין צורך כיון שסו"ס כותבים בשטר וממילא אין חשש היתול, אך מ"מ נהגו לעשות הקנין.

165. כמו אינטרנט כשר.

166. עיין תשובות והנהגות (ב ריח) שכתב שני טעמים לכך, א. שבדאורייתא לא אומרים חזקה שליח עושה שליחותו, ולכן צריך שהרב יהיה פועל ובעבור זה משלמים לו, (ואף שמקבל משכורת כללית עבור עבודתו ובכלל זה המכירה, מ"מ יש רבנים שלא כוללים זה במפורש בעבודתם וכן יש כאלה שלא מקבלים משכורת...) ב. כיון שמקנה אגב קרקע, ובקנין כזה גם השליח צריך שהשטר יהיה שלו, ולכן נותנים כסף שיהיה עבור הנייר שהרב נותן.

167. כך כתב הביאור הלכה (ד"ה "מכירה גמורה") וזאת משום שזה צריך להראות מכירה גמורה ולא הערמה.

168. כיון שבשטר רושמים שאם היהודי ירצה לקחת יכול ויצטרך לשלם על זה בניכוי החוב (במידה ויממש את הקניה) וכן כתב כך כתב בשו"ת יחו"ד (ב סד) "ובהיות שבשטר מכירת החמץ לגוי נכתב במפורש, שהגוי מרשה למוכרי החמץ לקחת אחר הפסח מהחמץ שנמכר מאליו, וישלמו לו אחר כך מחיר החמץ, אין לחוש בזה גם משום גזל הגוי שהוא אסור, כמבואר בחשן משפט (סימן שמח סעיף ב, וסימן שנט סעיף א). ולכן מותר ליטול ולאכול מן החמץ הנמכר לגוי בשבת שאחר שביעי של פסח, ואין לחוש בזה כלל". **ויש לידע** שיש בתי דין שלא רושמים נוסח זה ומי שמוכר אצלם יצטרך להמתין עד שיקנו בחזרה מהגוי (הליכות מועד עמ' רנב). אך מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א כתב לי: עיין בשו"ע הרב (סימן תמ קונ"א ס"ק יא) דגזל גוי הוא רק כשמפסידו ממון ואינו משלם אך אם משלם אין כאן גזל אלא איסור לא תחמוד וזה לא

ב. שבת שחלה לאחר שביעי של פסח, לדעת פוסקי אשכנז¹⁶⁹ יש לאסור מחשש מוקצה אם זה חמץ שאסור מדאורייתא, אך לפוסקי ספרד יש להקל בזה ואין לחשש של גזל הגוי, וכן אין חשש של מוקצה¹⁷⁰.

❁ הוצאת החמץ מחוץ לבית

א. מעיקר הדין המוכר את החמץ צריך להוציא את החמץ מביתו ולא מספיק שישים מחיצה, אך בדיעבד אם לא הוציא מהבית המכירה חלה¹⁷¹.

ב. אם יש לו הרבה חמץ ולא יכול להוציא מביתו, פסק המשנה ברורה שימכור את החדר לגוי¹⁷², ופוסקי הזמן כתבו שישכיר לגוי אך לא ימכור¹⁷³, וכן

שייך בגוי (כיון שכתוב 'רעך'), ובמכירת חמץ היות שאין מחסר ממון הגוי שהרי אינו משלם ע"ז, אין כאן גזל הגוי, ולכן אף אם לא רשמו גוסס זה, יכול לקחת מהחמץ.

169. הליכות שלמה עמ' שמב. וכן מנח"י (ז לג) בסו"ד כתב לאסור.

170. עיין יחו"ד שם.

171. התרה"ד (שהובא בב"י ס"ב) כתב שצריך להוציא את החמץ מהבית, וכך נפסק בשו"ע "ואם מכרו או נתנו לאינו יהודי **שמחוץ לבית** קודם הפסח". ונחלקו האחרונים מה הטעם, שהרי בסימן ת"מ מבואר שחמץ של הגוי בבית היהודי מספיק שישים מחיצה אז מדוע פה צריך להוציא מהבית?

החק יעקב כתב שפה זה משהו טכני שבשביל שהקנין יחול במשיכה צריך להוציא מחוץ לביתו של היהודי, ואה"נ אחרי הקניה יכול לחזור ולהכניס את זה לבית היהודי.

אך האחרונים חלקו עליו וסברו דהכא יותר חמור מסימן ת"מ, מכיון שהגוי יודע שעיקר החמץ של היהודי ולא יגע בו ולכן אף שזה היה מכירה גמורה מ"מ הרי זה נראה עדין כחמץ של יהודי, וכן יש לחשוש שהיהודי יבוא לאכלו שמכיון שהיה שלו מעיקרא לא בדיל מינה. ולכן לא יעזור ליחד לו קרן זוית.

וכתב המשנה ברורה שדין זה הוא לכתחילה אך בדיעבד אם המכירה היתה כדין, החמץ לא נאסר אחרי הפסח (ע"פ המשנה ברורה תמ"ח ס"ק יב).

172. ס"ק י"ב. **ויש לעיין** מה יעזור למכור את החדר לכאורה אכתי יש את החששות לעיל שאנשים יאמרו שזה שלו וכן שיש חשש שיאכל כיון שזה היה שלו פעם, [וי"ל שזה בדיוק כמו שאדם השכיר דירה שלו והחמץ שבה לגוי ושוב אינו צריך לחוש דלא כולל גזירת חז"ל לאסור על אדם דבר של חבירו בביתו - הרה"ג ר' יוסף משדי שליט"א].

הוסיפו שאם החמץ מונח בארון יכול להשכיר לגוי את הארון, וכך תועיל המכירה¹⁷⁴.

❁ לתת לגוי אפשרות לגשת לחמץ

א. כדי שהמכירה תועיל, יש לתת לגוי את האפשרות לגשת לחמץ כיון שאם לא תהיה לו את האופציה לגשת לחמץ אין לו גמירות דעת לקנות¹⁷⁵, אך בדיעבד אם לא ציין כל הפרטים, (שם כתובת וכו'), וממילא לא יכול לגשת לחמץ, המכירה מועילה¹⁷⁶.

ב. ענין זה מצוי במשפחה שנוסעת לכל החג, שיש לרשום המספר טלפון על השטר מכירה כדי שהגוי יוכל להשיג אותם, ולקבל מפתח במהלך החג במידה וירצה לגמור את קנין החמץ. [ועיין בהערה¹⁷⁷ דברי התשובות והנהגות].

173. שערי המועדים עמ' קא, וסברתו שאי אפשר למכור לגוי קרקע בא"י משום לא תחנם (מי שסומך על היתר מכירה בשבעית יסבור שגם כאן אפשר למכור), וכן בחו"ל יש עדיפות להשכיר מכיון שאם ימכור לגוי יצטרך לאחר החג להוריד המזוזה ולקובעה מחדש.

174. שם. ויש להבין הרי יש עדיין את שני הבעיות שמנינו לעיל, וצ"ע.

175. משנה ברורה ס"ק י"ב.

176. כך מדויק מדברי המשנה ברורה (תמח סוס"ק יב) שכתב שאם שם מסגר על החמץ, נאסר אף בדיעבד, משמע שרק זה אסור בדיעבד, אך הדין של מפתח אינו אסור בדיעבד (הורני חוקיך עמ' מג). וכן עיין כף החיים (אות מז) שהביא בשם החק יעקב הט"ז והגר"ז לאסור אף בדיעבד אך המג"א היתיר בדיעבד, וכאמור כך מדויק דעת המשנה ברורה.

177. ויש מהפוסקים שכתבו שירשום בשטר המכירה שמוסכם בין הצדדים שחלות הקנין יהיה ע"י הקנינים, והחתימה ומסירת המפתח לא תעכב כלל. [תשובות והנהגות ב' רי"ט: "בשטר מכירה רשום שהזכות לקונה כשירצה לקבל את המפתחות, אבל נוסף לכך הוספנו אחרי רשות כהנ"ל, אבל בלאו הכי הוסכם לשנינו שמסירת המפתחות לא מעכב כלל חלות המכירה שחל מיד בקנינים ובחתימה אף שלא קיבל עוד המפתחות", (עיין בסידור הגרש"ז שצריך מסירת מפתחות, ובשעה"צ (תמ"ה ס"ק כ"ז) ולדברינו א"ש טפי בס"ד)].

❁ להכנס למקום המכור (מושכר) לגוי

א. כתבו הפוסקים שאין להכנס לחדר ששם נמצא החמץ שמכר, וכן אין לפתוח הארון ששם נמצא החמץ¹⁷⁸, אך אם יש צורך גדול¹⁷⁹, אפשר להכנס באופן "חד פעמי" להוציא חפץ שאינו חמץ.

❁ מכירת הכלים

א. גדולי הפוסקים¹⁸⁰ כתבו שאין למכור את הכלים לגוי בפסח, כיון שאם כן לאחר הפסח יצטרכו לחזור ולטבול את הכלים, כדין קונה כלי מהגוי. ולכן ימכור רק את החמץ הדבוק בכלים, אך את הכלים עצמם אין צורך למכור, כיון שלא עובר על בל יראה ובל ימצא בחמץ הבלוע בכלים¹⁸¹.

ב. במידה ומכרו את הכלים עצמם, נחלקו הפוסקים האם צריך טבילה, יש שכתבו שצריך טבילה¹⁸², ויש שכתבו כיון שגם הקונה וגם המוכר יודעים

178. כיון שנצרכת הרחקה גדולה יותר ממחיצה, כמו שביארנו לעיל ואם יכנס שם תתבטל הרחקה זו.

179. עיין באורחות רבינו (ב, כו) שהתיר להוציא משם רק פעם אחת, וכן בהליכות שלמה עמ' קל"ו כתב להקל בזה רק לצורך גדול. ובשו"ת שיבת ציון (יא) כתב: "והיהודי ובני ביתו לא יבואו כל ימי הפסח לחדר ההוא, כי חיישינן בחמץ דלמא אתי למיכל מיניה".

180. חת"ס סימן קט [לשוננו: "וכי לא הזכיר בשטר שם חמץ כלל רק מטלטלים ומכר לו גם הכלים שהחמץ בתוכו, וזה לא יתכן כלל, דא"כ כל כלי מתכת צריכים טבילה אחר הפסח כשיחזור הישראל ויקנה מהגוי, ומפני כן בנוסחא שטר מכירת חמץ שלשון המפורסם בידי תלמידינו כתבנו ע"פ מ"ו הגאון מהו' נתן אדלר זצ"ל שאינו מוכר אלא החמץ הנדבק בדופני הכלים ולא הכלים עצמם"] וכן כתב בשו"ת שיבת ציון (יא) [לשוננו: "והנה פרטנו שאמר כל מה שבחדר אוכלין ומשקין ולא כתבנו שימכור בסתם כל מה שבחדר משום שלפעמים יש בחדר ההוא כלי מתכות או כלי זכוכית או כלי חרס מצופים באבר ואם ימכור כל זה להא"י ויקנה מהא"י אחר פסח יהיה צריך טבילה מחדש"]

181. כמבואר ריש סימן תנ"א, ועיין בסימן תמ"ב סעיף יא שיש סוגי כלים שלא מספיק לנקות אותם.

182. פתחי תשובה ק"כ ס"ק יג בשם שיבת ציון הנ"ל, וכן הכריע ביחוד (ג כד).

שאין זו מכירה לעולם, לכן לא נחשב ברשות הגוי ולא צריך טבילה בשנית¹⁸³.
ע"פ הנ"ל נהגו להדגיש בשטר המכירה שאין מוכרים את הכלים, אלא רק את
 החמץ שדבוק בכלים¹⁸⁴.

❁ למכור עבור אחר שטרם מכר חמיו

א. יש מהאחרונים שכתבו שאפשר למכור את החמץ עבור אדם שאינו מוכר
 את החמץ, ואף שלא ביקש שנמכור עבורו, מ"מ אמרו בזה דזכין לו לאדם
 שלא בפניו¹⁸⁵.

ובל זה בתנאי, א. שידוע שהוא אינו מתנגד למכירה¹⁸⁶. ב. שיכתוב בשטר את כתובתו
 ושמו, אך ללא זה לא תועיל המכירה, כיון שזה כמוכר דבר שאינו מסויים¹⁸⁷.

ב. כיון שיש מפקפקין בדבר¹⁸⁸, יש להשתדל ככל האפשר שכל אחד יבצע את
 המכירה בעצמו, או יבקש מאחר שיבצע בשבילו.

ג. מכירת החמץ שרב העיר עושה עבור בני עירו, וכולל את כל בני העיר, לדעת
 רוב הפוסקים היא אינה מועילה כיון שלא מציין את כתובתם של האנשים,
 וממילא חסר בגמירות הדעת לקנין¹⁸⁹.

183. ערוך השולחן ק"כ ס"ק נב.

184. אך בשטר מכירת חמץ של העדה החרדית מוכרים כלים שבלוע בהם חמץ גמור [הערת
 מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א].

185. פתחי תשובה יו"ד ש"כ סוס"ק ו, וכף החיים סימן תמ"ח אות סח. וכן הביאו בשמו של
 החת"ס (אבה"ע א יח).

186. פשוט, וכ"כ הליכות מועד עמ' רמו.

187. סידור פסח כהלכתו פרק י"ב הער' 44 בשם נהר שלום.

188. פתחי תשובה שם בשם הפרמ"ג.

189. כך נראה פשוט וכן הוא בסידור פסח כהלכתו פרק י"ב הערה 44 וכן הוא בשו"ת דברי
 מלכאל (ד יח ד"ה "הנה"), ודלא כנשמע בכף החיים תמ"ח ס"ט. וכן דעת הפוסקים שאין לסמוך
 על המכירה של הרבנות רק בצירוף עוד צדדים (עיין הורני חוקיק עמ' גד הער' סג).

❁ מכירת י"ג

א. ידוע בשערים המצויינים בהלכה שיש המחמירים ב"מכירת י"ג" ונבאר זאת בעז"ה.

ב. מעיקר הדין המכירה מתבצעת ביום י"ד כמו שנבאר לקמן אי"ה, אך כיון שיש דיעות בפוסקים שכל זמן שלא מכר את החמץ בפועל יש לו לבדוק¹⁹⁰ את החמץ גם במקומות שסימן שהם מיועדים למכירה לגוי, לכן יש להשכיר לגוי את המקומות בהם מונח החמץ לפני זמן הבדיקה, וכך לא יצטרך לבדוק במקומות אלו¹⁹¹, אך לא ימכרו את החמץ עד יום י"ד, כיון שאם ימכרו זאת, לא יוכלו לאכול החמץ שהותירו לאכול בבוקר י"ד, וכן לא יוכלו לבער את החמץ שלהם, (כיון שזה כבר שייך לגוי)¹⁹².

ג. מעיקר הדין אין צורך להחמיר במכירת י"ג, כיון שהעיקר כדברי הפוסקים שמקום שעתידי להיות נמכר לגוי אין צורך לבדוק אפי' כשעוד לא מכר, אך מי שמוכר מכירת י"ג "שפיר דמי"¹⁹³.

❁ באיזה שעה ביום מוכרים החמץ בערב פסח

בענין זה של זמן המכירה, יש לדון הרבה, דהרי לא מוכרים לפני סוף זמן אכילה, כיון שסו"ס הוא צריך לאכול החמץ, ואם ימכור נמצא שאוכל חמץ של הגוי, ואם ימכרו אחרי שריפת חמץ, א"כ קשה איך תועיל המכירה

190. דעת המקור חיים והחיי"א שיש לבדוק אותם כיון שלעת עתה החדרים לא נמכרו ועדיין הם ברשות הבעלים, אך בשו"ת בנין עולם (וכן הוא גם דעת החת"ס) חולק וסובר שאין צורך לבדוק מכיון שלא גרע מהחמץ שמשאיר אחרי הבדיקה בשביל לבער אותו למחר (משנ"ב תל"ו ס"ק ל"ב).

191. ע"פ משנה ברורה תל"ו ס"ק לב.

192. נמצא שאם מבצע מכירת י"ג, המכירה צריכה להתבצע בשני שלבים, תחילה משכיר את המקומות בהם מונח החמץ לפני זמן בדיקת חמץ ואח"כ מוכר את החמץ ביום י"ד (חוט שני עמ' רמח).

193. לשון המשנה ברורה תלד ס"ק לב.

הרי זה לא שייך לו, כיון שכבר ביטל כל חמיצו מיד אחרי השריפה, ואם ימכרו לפני השריפה קשה שנמצא שהוא שורף חמץ של הגוי (מלבד שיש בכך משום גזל, ישנה בעיה שלא מקיים "תשביתו" בחמץ שלו). ולמעשה נחלקו בדבר הפוסקים.

א. בחוט שני¹⁹⁴ כתב שימכור לפני הביטול, משום שאם ימכור אחרי הביטול הוא אינו בעלים למכרו, ומה שהתקשינו א"כ כיצד שורף החמץ, הרי זה לא חמץ שלו? תירץ החוט שני, שכשלוקח את החמץ הוא קונה זאת בחזרה מהגוי, וזה מועיל כיון שכך מסכמים עם הגוי, שאם היהודי ירצה לקנות זאת, הוא יוכל למשוך ולקנות ולשלם על זה יותר ממה שסיכמו שהגוי היה צריך לשלם באם ישלים את הקניה¹⁹⁵. אך יש לדעת שמי שמוכר בב"ד של הגר"נ קרליץ צריך לדעת שכשבא לשרוף את החמץ הוא צריך להתכוין לקנות את החמץ, כיון שלא יועיל הקנין אם אין לו כוונה לכך. (גם בשבט הלוי¹⁹⁶ כתב שכך נהגו ע"פ החת"ס).

ב. אך יש פוסקים¹⁹⁷ שכתבו שימכור אחרי הביטול חמץ, ומה שהקשינו שהרי ביטלו, א"כ איך יכול למכור חמץ שאינו שלו? תירצו שדעת האדם לבטל

194. עמ' קח ועמ' רמח.

195. כמובן שזה במידה והגוי יתרצה אחרי פסח להשלים את הקנין.

196. שו"ת שבט הלוי חלק ט סימן קיב: "...והיות שביין בטול קודם מכירה בין בטול אחרי מכירה יש לכ"א ריעותא דבטול קודם מכירה האין ימכור מה שהפקיר כבר הלא בזה מטיל דופי בבטולו, ובטול אחרי מכירה האין מבטל מה שמכר כבר, בכל זאת מנהג הדורות היל' כמרו"ח הח"ס ודעמ' לבטל אחר מכירה דבזה ניתן לומר דאולי לא נעשית המכירה כהלכה ואינו מועילה לא מדאורייתא ולא מדרבנן ובפרט המכירה הכללית, והבטול אח"כ עכ"פ מה"ת מהני, והם קבעו דמדאורייתא בבטול בעלמא סגי, ע"כ זה הדרך המובחר מדורות, וכמובן לעשות הכל בדע"ת וכהלכה ולא בחפזן ומקופיא, וידעתי שיש על כל הדברים תילי תילים של אחרונים, איברא זה חלקי הקטן בהוראה לדעת הדרך ילכו בה".

197. שו"ת דברי מלכאל (ד יח) [ומ"ש כבודו דלהכי לא חשש לאיסור בל יראה דהא ביטל החמץ. ז"א דהא הלך להרב למכור חמצו. וא"כ לא הפקירו וביטלו. וביטל רק את החמץ שלא הזמין למכרו וז"ב. וכמה אחרונים לא הרגישו בזה ודנו בכה"ג מצד הביטול וז"א כנ"ל. ואף שאמר כל חמירא דאיכא ברשותי לבטיל. בכ"ז כיון שהולך למכרו הרי מגלה דעת שאינו מבטלו], וכן הוא בשועה"ר (סוף הלכות פסח "הלכות מכירת חמץ" בקטע השני) שמבטל ואח"כ מוכר לגוי וזה מועיל מכיון שלא התכוין לבטל את מה שימכור וכעין מה שמצינו בדרכי משה (תמה א) שהמפקיר חמצו ע"ד לזכות בזה אחרי פסח, לא מועיל ההפקר, וע"פ הנ"ל כתב שאם המכירה אינה כדת עובר על בל יראה ובל ימצא מדאורייתא כיון שלא מתכוין לבטל את מה שימכור.

רק מה שאין בדעתו למכור¹⁹⁸. (ועיין בהערה¹⁹⁹).

❁ הדעות שלא סומכים על מכירת חמץ

א. ישנם הרבה מכלל ישראל שלא סומכים על מכירת חמץ, ונבאר בס"ד טעמיהם, אך ראשית יש להדגיש שאם מכירת החמץ לא חלה, עובר על החמץ שנמצא בביתו על איסור דאורייתא²⁰⁰ של בל יראה ובל ימצא, ואף שכבר ביטל החמץ? מ"מ אין דעתו לבטל את מה שעתיד למכור.

ב. מספר טעמים נאמרו מדוע שלא לסמוך על המכירה המדוברת לגוי, 1. כיון שלא מוסרים לו את המפתח והרבה מוכרים לו, לכן אין לו גמירות דעת אמיתית לכך, ואף שמעיקר הדין חל הקנין כיון שהקנין נכתב ונעשה כדין, מ"מ יש שכתבו שזו הסיבה להחמיר במכירת חמץ²⁰¹. 2. כיון שמעיקר הדין יש להוציא את החמץ מהבית מחששות מסוימות, וכיום שמשכירים את המקומות, חששות אלו לא נפתרים²⁰². 3. בביאור הלכה²⁰³ כתב, שלכתחילה יש לפרט את כל החמץ שיש לו בביתו, וברוב המכירות (יש כאלה שכן) לא מפרטים את כל סוגי החמץ, ואם כן מכירה זו חלה רק בדיעבד. 4. בתשובות הגאונים²⁰⁴ כתבו שכל ההיתר של מכירת חמץ, זה רק אם מוכר באופן חד פעמי, אך לא אם עושה כן בקביעות מידי שנה בשנה. 5. בא"ר²⁰⁵ כתב שכל המכירה זה רק למי שיש הפסד גדול.

198. בפסקי תשובות כתב שהמנהג המקובל זה כהדיעה השניה.

199. החת"ס בהגהותיו (הובא באוצר מפרשים בסוף הסימן) הביא עצה נוספת עיי"ש.

200. כך כתב שו"ע הרב, עיין בהערה 197.

201. שערי המועדים עמ' קט.

202. עיין לעיל הערות 171 - 174.

203. ד"ה "בדבר מועט".

204. הובאו דבריהם באור ההלכה עמ' תקפו, ויש להבין את הסברא בדבריהם.

205. ס"ק ז, וז"ל: "ומ"מ לכתחילה נראה אין להקל בחמץ גמור, דאין למכור לכותים אם החמץ בבית ישראל אף שמוכר לכותים הכל כדינא. אם לא כמ"ש הב"ח [שם] זה לשונו, במדינתנו

וכן בשו"ת שבט הלוי²⁰⁶ כתב שגדולי ישראל נהגו להחמיר.

ג. גם בין אלו שהחמירו שלא לסמוך על המכירה, מצינו מחלוקת בדברי הפוסקים, **יש שסברו**²⁰⁷ שרק אדם פרטי לא יסמוך על כך, אך אפשר לקנות מחנווני שמכר חמיצו, כיון שלאדם הפרטי אם ישאיר והמכירה לא תועיל, עובר על בל יראה ובל ימצא, אך כשקונה לאחר הפסת, גם אם המכירה לא הועילה, הוא עובר רק באיסור דרבנן. וכן אם משאיר חמץ בתערובת שאין בה כזית, אפשר לסמוך על המכירה, כיון שבזה אינו עובר בבל יראה ובל ימצא²⁰⁸.

אך הגר"א²⁰⁹ **והחזו"א**²¹⁰ נהגו שלא לאכול מחמץ שנמכר לפסח כלל גם אם לא היה ברשותם.

ד. יש לדעת שגם המורה המחמיר בענינים אלו, אל לו להחמיר לרבים בתורת הוראה, כיון שמערער על המכירה שנהגו בה דורות רבים²¹¹. [ועיין בהערה²¹²].

שרוב משא ומתן ביין שרף ואי אפשר להם למכרם לכותים לחוץ לבית, ובפרט למחזיקים באורנד"א, יש להתיר שימכור לכותים החדר והחמץ שם וכו'. ועל פי זה השבתי למוכרי שכר פה פראג ששאלו למה אסרו כל רבותינו הקודמין למכור לכותים השכר עם המרתף שלהן, ולמוכרי היין שרף שנהגו להתיר למכור".

206. ט קכ, ב.

207. כך כתב בספר הליכות מועד עמ' רלז-רמב.

208. כמבואר סו"ס תמ"ז בביאור הלכה בשם הגר"א.

209. מעשה רב אות קפ"א, וז"ל: "אחרי הפסח אין ליקח מן השוק מה שאופין מקמח של ישראל ומשמרים וי"ש ושכר של ישראל, כי המכירה גרועה, על כן לא יקנה רק שיהא משל נכרי או הקמח של ישראל אם אינה לתותה וי"ש ושכר של ישראל לא ישתה עד שיעשה מחדש"

210. פסקת הער' 87 בשם אורחות רבינו ב עמ' כה.

211. הליכות שלמה פרק ו הער' יג.

212. וכתב לי מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א: אין מקום לחומרא שלא לקנות מוצרים שנמכרו לגוי, כיון שכל מה שחמץ שעבר עליו הפסח נאסר, זה רק משום קנס, אך מי שסומך על גדולי ישראל שהתירו את המכירה, אין מה לקנוס אותו, ורק אנשים מיוחדים החמירו בזה, אך מדינא אין לזה מקום כלל, וזהו מנהג חסידות לחסידים מופלגים, וכל מה שיש מקום להחמיר זה שלא למכור בפועל, וזה משום החשש של 'בל יראה'.

הלכות המצות

מצה שמורה

זמן אפיית המצות

מים שלנו

דיני הלישה והאפיה

הפרשת חלה

מצה שרויה

דיני קטניות

מצה שמורה

❁ מקור הענין

נאמר בתורה¹ "ושמרתם את המצות", ולמדו מכאן² שמצות מצווה (המצה שבה יוצאים ידי חובת אכילת מצה בליל הסדר) צריכה שימור מיוחד.

❁ זמן שמירת המצה

נחלקו הראשונים מאימתי יש להקפיד על כך, ומהי השמירה המיוחדת הנצרכת לה, **יש אומרים**³ שיש להקפיד משעת הקצירה בשמירה מיוחדת שלא יחמיצו החיטים, כלומר אף שיש אומדנות וחזקות שהחיטים לא החמיצו, מ"מ בא הציווי ומלמד אותנו שצריכים שמירה מיוחדת⁴. **ויש אומרים**⁵, שהשמירה הזו היא על החיטים רק מהזמן של הטחינה מכיון שבאים בסמוך למים [שכך היו טוחנים – בריחיים של מים]. **ויש אומרים**⁶ שבשעת הדחק החיטים אינם

1. שמות יב יז.

2. משנה ברורה תגג כא.

3. דעת הרי"ף שצריך שמירה על החיטים משעת הקצירה (כך למד הטור בדעתו, אך הר"ן למד שעדיף כן למצווה מן המובחר, אך בדיעבד אם שמר משעת הלישה ואילך יוצאים ידי חובה) - עיין בגמ' פסחים מ. שם מקור הדברים לענין זה. (דיעות הראשונים בהערה זו ודלהלן הובאו בב"י תגג ד).

4. וביאר המשנה ברורה (תגג ס"ק כא): "ר"ל המצות שאוכלין בשתי הלילות הראשונות לקיים בהן מצות בערב תאכלו מצות הם צריכין שמירה יתירה ולא די לנו במה שאין לנו ריעותא של חשש חימוץ אלא שצריך שימור יתירה לשם מצות מצה דכתיב ושמרתם את המצות והיינו שצריך שימור לשם מצה".

5. דעת הרא"ש שצריך שמירה משעת הטחינה, כיון שאז החיטים מתקרבים למים, כיון שהיו טוחנים בריחיים של מים, ולפ"ז כיום שלא טוחנים בריחיים של מים, אז סגי לדעה זו משעת הלישה, (שעה"צ ס"ק לג).

6. דעת הגאון (שהביא הר"ן, וכך גם דעת הרי"ף לשיטת הר"ן) שבשעת הדחק יכול לקחת חיטים מהשוק.

צריכים שמירה כלל ויצטרכו שמירה מיוחדת רק משעת הלישה.

השו"ע פסק⁷ "החטים שעושים בהם מצת מצוה, טוב לשמון שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, ולפחות משעת טחינה, ובשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק".

❧ דיני מצה שמורה

§. מעיקר הדין חיטים שבאים לפנינו ואין בהם סימני חימוץ, אף שיש חששות שהיו עליהן מים, מ"מ אין אנו חוששים שהחמיצו, אלא מעמידין אותם על חזקתן⁸, מ"מ במצות מצווה שבהם יוצאים ידי חובת אכילת מצה, טוב לשמון⁹

7. תנ"ג ד.

8. כמבואר בסעיפים הראשונים של סימן תס"ז ונביא כאן את הדברים בקצרה: בסימן תס"ז (א - ז) מבואר אימתי החיטים נהפכים להיות חמץ, ואלו הם ההלכות בקצרה: חיטים ששקעו במים ושהו שיעור שמונה עשרה דק', נהפכים להיות חמץ גם אם לא נראים בהם סדקים (תס"ז סעיף א, ב ומשנה ברורה ס"ק ט). חיטים שבאו בספינה ואין ידוע אם שרו במים, אין לאוסרן אף שיש חשש שמא שרו במים, משום דאחזוקי איסורא לא מחזקינן, וזה בתנאי שאין סימני חימוץ על החיטים (סעיף ג). שנה שהיו הרבה גשמים וירדו על ערימות חיטים הנמצאות בשדה, מותר להשתמש בחיטים ולא חוששים שהחמיצו כיון שהולכין אחר הרוב ורוב החיטים לא מחמיצין, ואף הערימות שירדו עליהם הגשם תולין להקל שמא לא נכנסו לבטן הערימה, וגם אם נכנסו שמא לא הספיקו להחמיץ, וכ"ז בתנאי שהחיטים לא מראים סימני חמץ (סעיף ד). דגן מחובר שהתייבש לגמרי, ואינו צריך ליניקה מהקרקע, כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים, וכתב המשנה ברורה שזה רק אם ירדו גשמים מרובים, אך אם היה גשמים מועטים לא חיישינן, ובשערי תשובה הביא שרק אם היה זה גשם כה חזק שהפיל את החיטים ארצה, ואז נחשב כאילו החיטים כבושים בתוך המים, אך באופן אחר אין לחשוש (סעיף ה), והוסיף המשנה ברורה (תמ"ז י"ז) שמכח חשש זה נהגו לקצור החיטים בעודן לחות קצת. (לשון השע"ת סימן תסז: עיין בשו"ת מעיל צדקה סי' ס"ט שכתב, בשנת תע"ב היו גשמים בימי הקציר וראינו שהחטים שקצרנו יום או יומים אחריו למצת מצוה היו נגמרי' ויבישים כל צרכם, ונסתפקנו אולי היה כן נגמרים ויבשים בעת שהיה הגשם על הארץ שפסק הרשב"א שמקבל חימוץ אף במחבר לקרקע, והעלה שאין לחוש לזה אפילו נתייבשו לגמרי והם בקליפתן אם לא כשנתרבו הגשמים יום ולילה גשם חזק שמפיל הקשים והשבילים לארץ והגשמים מזלפין עליהם בחוזק

שמירה מיוחדת מחימוץ. וזו המצה הנקראת בפי כל "מצה שמורה".

ב. אף שמעיקר הדין יוצאים ידי חובת אכילת מצה גם במצה שאינה "שמורה"¹⁰, נכון להחמיר ולהשתמש למצה של מצוה דוקא במצה שמורה¹¹. וכך המנהג המקובל כיום¹².

ג. אף שדי במצה "שמורה" רק לאכילת מצת מצוה, מ"מ ישראל קדושים הם, ומקיימים כל מצוות החג במצה שמורה¹³, וכך היה נוהג הגר"א¹⁴, וכן נהגו בקהילות בני ספרד¹⁵.

וכמאן דמנחי כבושים בכלי מלא מים דמי, אבל בגשם שאינו חזק כ"כ ואינו אורך זמן גדול, אין להחמיר אם לא שאנו רואים אותם בקיעים, ותדע שלא הצריכו שימור רק משעת קצירה ולא משעה שנגמרו במחובר ועוד דהרי טל לא מעצר ונופל עליהם בכל יום, ולא נזכר בשום פוסק דבר כו' ע"ש).

מענין זה נלמד שהחייטים אינם נהפכים לחמץ כ"כ בקלות גם אם באים במגע עם מים, אא"כ רואים שיש שינוי בחיטים.

אף על פי כן מצינו בדין מצה שמורה, שאת המצות מצוה יש לשמור שמירה יתירה (להראשונים שהחמירו בזה) משום שנאמר "ושמרתם את המצות".

9. כלשון השו"ע שהבאנו לעיל.

10. כפסק השו"ע שכתב "טוב לשמרן".

11. כך כתב הביאור הלכה (ד"ה טוב) וזה משום שלפי הפרי חדש אם לא אכל מצה שמורה לא יצא ידי חובה.

12. אף שהנוב"י מעיד שבדורו רק המהדרין מן המהדרין מקפידין על מצה שמורה, (הנוב"י (תנינא עט) כתב: "ושאלתו אם לחוש לחומרא של הפר"ח בסימן תנ"ג שמחמיר במצת המצוה שיהיו דוקא חייטין השמורים משעת קצירה. הלא יראה מנהגן של ישראל בכל מדינות פולין ואשכנז דלית דחש להא רק המהדרין מן המהדרין"). מ"מ היום מקובל להחמיר בזה.

13. כך כתב המשנה ברורה תג ס"ק כה, אך דייק בלשונו שכתב "ישראל קדושים הם ונהגו לעשות שימור לשם מצה בכל המצות משעת **טחינה** ולפחות משעת לישיה" ולא כתב "קצירה" וצ"ב.

14. כך כתב הביאור הלכה (ד"ה טוב) והסביר שטעמו משום שחשש שמא ירד עליהם חייטים במחובר לאחר שנתיבשו. ועוד טעם ראיתי מבארים, שהגר"א לשיטתו (הובא במשנה ברורה תע"ה ס"ק מ"ה) שסובר שבכל אכילת מצה בפסח מקיים מצווה מדאורייתא.

15. כף החיים תג ס"ק ס"א בשם החיד"א.

קצירה לשמה

א. נפסק להלכה שהלישה של הבצק צריך שתיעשה לשם מצת מצוה, ולכן הלישה אינה כשירה בגוי או ישראל חרש שוטה וקטן¹⁶. נחלקו הפוסקים¹⁷ האם לפי הדעות שצריך מצה שמורה משעת קצירה¹⁸ גם פעולת הקצירה צריכה להיות לשמה, או שגם לדעות שצריך שמירה מחימוץ משעת קצירה, מ"מ אינו צריך שיהיה לשמה.

ב. להלכה רבים מן האחרונים מקילים בזה¹⁹, "ומ"מ מי שאפשר לו שכל תיקוני המצות שלו יהיה ע"י ישראל הרי זה משובח"²⁰.

השמירה שיש לעשות בחיטים ובקמח

א. מעיקר הדין אם החיטים סגורים בחותם, אפשר לשלוח אותם ואין חשש שיחליפו אותם²¹, אך ראוי לשלוח רק ע"י ישראל²².

ב. יזהר שלא להניח שקי הקמח אחד ע"ג השני מחשש שיתחממו זה בזה, ואם הניח יש להמתין כ"ד שעות לפני הלישה²³, ומטעם זה יזהרו שלא לשבת ע"ג השקים²⁴.

16. שו"ע תס א, ושם למדו השאלתות דין זה מהפסוק "ושמרתם את המצות".

17. עיין בביאור הלכה ריש סימן תס.

18. ושכך נכון להחמיר כדעיל.

19. עיין בביאור הלכה ריש סימן תס.

20. לשון הביאור הלכה ריש סימן תס. וכמובן שכלול בחומרא זו שיהיה גדול.

21. כך כתב הפסקי תשובות (עמ' רפ"א) ע"פ דברי השדי חמד שהביאור הלכה (ד"ה ולפחות) ציין לשם.

22. פסקי תשובות עמ' רפ"א.

23. תנ"ג ס"ז ומשנה ברורה ס"ק לה

24. תנ"ג משנה ברורה ס"ק לו

ג. יש לטחון את החיטים יום או יומיים קודם הלישה כיון שהחיטין מתחממות ע"י הטחינה, וראוי לפחות שתהיה לינת לילה לפני הלישה, ואם עבר ולש בפחות מלינת לילה מהטחינה, אין לאסור בדיעבד, רק צריך לעסוק בעיסה זו יותר בזריזות משאר עיסות²⁵.

25. תנג ס"ט ומשנה ברורה ס"ק מב מג.

זמן אפיית המצות - מצות מצווה

❁ הקדמה

יש מהגאונים שכתבו, שאת המצות בהם יוצא ידי חובת אכילת מצה, צריך להכין בערב פסח אחרי חצות היום, משום שאכילת מצה הוקשה לקרבן פסח²⁶, וכשם שקרבן פסח נשחט אחרי חצות, כך גם הכנת המצה היא בערב פסח אחר חצות. אך שאר הגאונים כתבו שיוצא ידי חובה גם אם המצה נאפתה קודם חצות²⁷, אך משום חביבה מצווה בשעתה יש לאפות את המצות בערב פסח משש שעות ולמעלה²⁸.

השו"ע פסק²⁹ "נוהגים שלא ללוש מצת מצווה בערב פסח עד אחר שש שעות שהוא זמן הקרבת קרבן פסח", וכתב המשנה ברורה³⁰ לד"ק מדבריו שאין חובה בזה אלא מנהג.

❁ אפיה בערב פסח אחר חצות

א. נהגו ללוש מצות מצווה בערב פסח אחרי חצות היום בי"ד, משום שהוקשה אכילת מצות להקרבת קרבן פסח³¹, אך אין זה מעיקר הדין ויצא ידי חובה גם במצות שנאפו חודש או חודשיים לפני פסח³².

26. מסמיכות הפסוקים (דברים פרק טז פסוק ב ג): "וַיִּבְחַתְּ פֶסַח לִיקְנוֹק אֶלְהֵיךָ צֵאן וַיִּקְרַר בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְקוֹק לְשֵׁן שְׁמוֹ שֵׁם: לֹא תֹאכַל עִלְיוֹ חֶמֶץ שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל עִלְיוֹ מִצּוֹת לֶחֶם עֲנִי כִּי בְּחֶפְזוֹן יֵצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ".

27. וההקש לשיטתם הוא רק לענין האכילה ולא גבי האפיה.

28. דיעות אלו הובאו בטור סימן תנ"ח.

29. סימן תנח א.

30. תנח ס"ק א, ועיין לקמן שהבאנו את דברי הגר"א שהוכיח את זה מהמשך דברי השו"ע.

31. שו"ע תנח א ומשנה ברורה ס"ק א.

32. כך כתב המשנה ברורה ס"ק א, ועיקר ההקש זה לגבי האכילה שצריך לאכול בזמן אכילת

ב. כשערב פסח חל בשבת המנהג ללוש בערב שבת אחרי חצות, ואף שזה לא זמן שחיטת קרבן הפסח, מ"מ עושים זאת זכר לשאר שנים³³. וכן אין לאפות בליל יו"ט³⁴ משום שיכול לבוא לידי קלקול בהפרשת חלה, וכן במדידת הקמח ושטיפת כלים, וכן יש חשש שישנו התינוקות ושיאחרו אכילת האפיקומן אחרי חצות³⁵.

ג. רוב ישראל אין נוהגין במנהג זה³⁶, וכתב המשנה ברורה להליץ בעדם, כיון שיש דעות שחמץ אוסר במשהו גם בערב פסח אחרי חצות³⁷, ויש חשש שיש מעט חיטים מחומצים והם מתערבים במצה ואוסרים אותה³⁸.

הקרבן. [בתחילה המשנה ברורה התבטא "אינו אלא מנהג", ולבסוף כתב "בדיעבד אם אפה המצה קודם שש כשר" וצ"ב]. והגר"א הוסיף להוכיח שזה לא מעיקר הדין שהרי השו"ע פסק שער"פ שחל בשבת יאפה המצות בערב שבת, ואם זה היה מעכב לדינא אז היה צריך לאפות בליל יו"ט.

33. שו"ע תנח א ומשנה ברורה ס"ק ו.

34. בענין זה נחלקו (דעות אלו הובאו בטור ובב"י סימן תנח): יש ראשונים שכתבו לאפות מצות בליל יו"ט כיון שאם יאפה בער"ש יהיה "מראית העין", כלומר יחשדו אותו שאפה בשבת, וכן יש חשש שאנשים יאמרו שמותר לאכול מצה בערב פסח. אך חלקו עליהם וכתבו שעדיף להכין בערב שבת משום זריזין מקדימין למצוות וכן שאם יכין בליל יו"ט הילדים ירדמו ויש חשש שיאחר את האפיקומן, והרא"ש היה נוהג לאפות בערב שבת. ובמשנה ברורה (ס"ק ד) מבואר שלא יאפה בליל יו"ט.

35. משנה ברורה ס"ק ז.

36. לשון המשנה ברורה.

37. בפסח חמץ אוסר במשהו (תמז א) ויש שסוברים שאף בער"פ אחר חצות אוסר במשהו.

38. תנח משנה ברורה ס"ק ג. וכן הגר"א לא היה נוהג לאפות מצות אחרי חצות מעשה רב קפ"ח, וכן מבואר באורחות רבינו ב עמ' לג שהחזו"א לא היה אופה אחרי חצות ולא היה אוכל בליל הסדר את המצות האלו.

❁ חומרת הב"ח

א. דעת הב"ח³⁹ שאינו יוצא יד"ח במצה שנאפתה שלושים יום קודם לחג, ודין זה הוא מדרבנן בדומה לסוכה ישנה, (סוכה שנעשתה שלושים יום לפני החג) שפסולה מדרבנן⁴⁰.

ב. למעשה המשנה ברורה⁴¹ פוסק שכן יוצאים יד"ח גם אם נאפה יותר משלושים יום לפני הפסת. אך טוב לאכול מצות שנאפו תוך ל' יום כדי לחשוש דעת הב"ח⁴²

39. תנ"ח ד"ה "ומה".

40. ואף שבסוכה אם חידש בה דבר יוצא ידי חובה, במצה לא שייך ענין כזה לחדש בה דבר.

41. תנח ס"ק א.

42. בפסקי תשובות הערה 10 הביא פוסקים שכתבו שגם לחולקים על הב"ח יוצא ידי חובה רק בדיעבד. [והרה"ג ר"י משדי שליט"א אמר לי שדעת הב"ח נדחתה ולא חששו לדבריו ושגם בשעה"צ נשמע שלא חשש לב"ח]

מים שלנו

❧ הקדמה

בגמ'⁴³ מבואר שיש ללוש את הבצק לאפיית מצות עם "מים שלנו", כלומר מים שלנו לינת לילה כשהם לא מחוברים למקורם, והסברא בזה⁴⁴, משום שהחמה הולכת בלילה תחת הרקיע ומחממת את מי המעיינות (מי תהום), ואם ילושו עם מים אלו יש חשש שהעיסה תחמיץ, (כיון שהחום גורם לעיסה להחמיץ במהירות), ולכן מלינם בלילה כשהם תלושים כדי שהמים יצטננו, (והפרטים יתבארו להלן אי"ה).

אף שסברא זו אמורה רק במי מעינות ולא במי נהרות, מ"מ כתבו הראשונים⁴⁵ שגם במי נהרות או אגמים יש להקפיד על מים שלנו ומספר טעמים נאמרו לכך⁴⁶.

43. בגמ' (פסחים מב.) "אמר רב יהודה: אשה לא תלוש אלא במים שלנו".

44. נחלקו הראשונים בפירוש דברי הגמ' לעיל: רש"י פירש "שלו - בלילה, מפני שבימי ניסן המעיינות חמין, שעדיין ימות הגשמים הן, כדאמרינן במי שהיה (פסחים צד, ב): בימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולו של רקיע, לפיכך כל העולם צונן ומעיינות חמין, הלכך מלינן בלילה ומצטננין". אך היראים פירש (דבריו הובאו בב"י סימן תנה): "לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ הילכך אין להם תקנה אלא שלא יהו בלילה במחובר ולפי זה השואבן בתחלת הלילה מותרים מיד ואסור לשאבן אחר תחלת הלילה"

והנ"מ ביניהם: "כתב אבי העזרי (סי' תפה) לפי טעם זה [א.ה. לפי רש"י] השואבן בבוקר ומניחן עד הערב שפיר דמי אבל ר' אליעזר ממיץ היה מפרש הטעם לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ הילכך אין להם תקנה אלא שלא יהו הלילה במחובר ולפי זה השואבן בתחלת הלילה מותרים מיד ואסור לשאבן אחר תחלת הלילה עכ"ל. ומתוך דברים אלו יתבאר לך שמה שכתב רבינו והשואבן בערב עם שקיעת החמה מותרים מיד אינו אלא לדעת ר' אליעזר ממיץ אבל לדעת רש"י לעולם אין להם היתר עד שיעבור עליהם י"ב שעות בתלוש" (ציטוט מדברי הב"י ריש הסימן).

45. רש"י בתשובה ורא"ש הבאו בב"י תנה סוף סעיף א.

46. משום שברוב המקומות המים הם מבארות ומעיינות ושם יש את הסברא של חימום המים ואמרינן לא פלוג ועוד שגם בנהר השמש מכה על המים והמים מתחממים (שני טעמים אלו הובאו בב"י שם). ועוד שאפשר שהחמה שתחת הקרקע מחממת את כל הקרקע עם מי הנהרות (שבלי הלקט הובא סימן תנה שעה"צ ס"ק ב).

כתבו הפוסקים שגם אם המים הינם קרים, וכן אם יקררו אותם במקרר, לא יעזור הדבר, ועדיין יצטרכו לינת לילה, והטעם לכך משום שאף שהמים קרים, מ"מ "גידי המים" אינם קרים ורק לינת לילה יכולה לקרר אותם⁴⁷. עוד כתבו, שאדרבה מים קרים אינם טובים לכך, כיון שהם גורמים בהתנגדות שלהם לחום לגבור⁴⁸.

47. החתם סופר (אבן העזר סימן קנ"ג) [לשונו: וע"ד מורה א' מערי איטלי שהורה להעמיד מים שלנו בחדר סגור וקיר א' מהחדר הוא כותל לתנור שאפו בו מצות וחימוהו ב' ג' פעמים ביום ועמדו שם המים מערב עד בוקר ולפעמים עד הצהרים ולשין בו קמח למצות ואמר אותו המורה שניסה באצבעו שהמים קרים וגם החלונות שבאותו חדר נקפאי' ונקרשי' מהקור שבחוץ. אומר אני אלו חש לקמחי' לא ה' מורה ללוש קמחי' באותן המים ונסיגות בהכנסת היד ומצטננת במים אינה ראי' ללישה כמבואר בש"ס ערוך ס"פ כל שעה שצריכה ב' כלי' א' שמקטפת בו וא' שמצננת ידים ופי' הר"ן שאותן המים שמצננת בהם ידי' לא תלוש בהם שהמים חמין ומחמיצין העיסה וכן פסק רמב"ם ובש"ע או"ח סי' תנ"ט סעי' ג' הרי שהיד מצננת והעיסה מתחמם ומתחמץ ועיינו רואות שכל המים הנשאב' מהבאר צנים הם מאוד לפעמים עד להקפיא ככפור ומ"מ אמרו חז"ל אשה לא תלוש אלא במים שלנו מפני שהמעיינות חמין לכל מר ומר כפירשו מדוע לא ניסה זה בהכנסת יד אלא ע"כ אין המובחן הזה אבן בוחן כי חמימות המים באמצעותם וגידי המים מתחממים ונכנס לתוך הקמח ואין זה נרגש בעליון המים ובחיצוניים ודבר ידוע הוא שחמימות חדר שתנור חם כותלו נכנס לתוכו הוא חם יותר הרבה ממרתף המוזכר בסי' תנ"ה ומה שקפאו החלונות הוא מטעם שמחמת הבל הבית מזיעים החלונות והקור נכנס מחוץ ומקריש ומקפיא הזיעה ההיא ומשום כן בחדר שאין מחמין בו לא במהרה יקפיאו החלונות כי אין שם הבל שיזיעו ואותו ההבל שנכנס לתוך המים העומדים שם מחמץ העיסה והנה אמרו הפשרת השלג' לעולם רותחי' ועיין מג"א סי' תנ"ה סק"ה ועיינו רואות שהיד מתקרר בהם ע"כ חלילה לעמוד על דעתו והוראתו ויכוף דעתו לדעת מעלתו ותורתו ברוך יאמר לעומתו ויזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו וביתו הכ"ד א"נ. פ"ב יום ה' כ"ג אדר ראשון תקפ"ט לפ"ק. משה"ק סופר מפפד"מ].

48. מהר"ם חלאווה מסכת פסחים דף מב עמוד א.

"אמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו. י"מ שהחמה מהלכת אחרי הכיפה בלילה ומחממת את המים ואין זה נכון שהחמה רחוקה היא מן המים בלילה כמו ביום ומה שהמעיינות רותחין בימות הגשמים דבר אחר גורם כמו שאני עתיד לפרש בפסח שני בג"ה וכן אם הטעם מפני שהחמה מכה עליהן ביום דאם כן דלה בעמוד השחר ועמדו בבית כל היום יהא מותר דכבר נצטננו ואנן לנו קאמרינן. אלא הטעם מפני שבטבען מחמיצין משא"כ בשאר משקין כדאמרן במי פירות מפני שהמים מרוב קרירותן מעוררין חום הדבר המתערבין בו אחר שהיה טבע לח ועכשיו בא שכנגדו לגרשו ממנו והחום ההוא פועל פעולתו הראויה לו בהתעוררו כל שנשאר

❁ דין מים שלנו

א. המים שמשמשים ללישת המצות⁴⁹ צריכים ללון לילה לאחר שאיבתן (הפרטים יפורטו אי"ה לקמן), ואין חילוק אם המים נשאבו מבורות ומעיינות או נשאבו מנהרות ואגמים, בכל מקרה צריך שילוננו לילה⁵⁰.

ב. הסברא לכך היא משום שהמים מתחממים מכח השמש, ויש חשש שהעיסה תחמיץ מחום המים, ואף אם המים מרגישים כמים קרים, מ"מ צריכים לינת לילה⁵¹.

❁ זמן השאיבה

א. מעיקר הדין יכול לשאוב את המים בעוד היום גדול, אך טוב לשאוב את המים בזמן בין השמשות⁵², ולבני אשכנז יש להקפיד על כך ביתר שאת⁵³.

כח בו די לפעול כשאינ תגבורת הקור עליו שיגרשנו ממקומו לגמרי וישכון תחתיו וכסבת הזיעה באיש השות' מים הקרים ויותר בימות החמה בהיותם שניהם על התגבורת וזה הטעם גם כן לא לשין את העיסה ביין ושמן ודבש עם מים דכל שהחם יותר בו פועל פעולתו במהירות מפחד שכנגדו וכל שהמים יוצאים ממקורן הם על כחם וטבעם בשלימות וכל ששהו לאחר השאיב' בטל כחם קצת ובלבד שעבר הלילה מפני שהלילה מפיג כח כל דבר כמו שאמרו בקדרה שאינה בת יומה ואין זה תלוי בחום המים וקרירותן כי הטבע פועל ואין זה מקום לבאר טעם הפגת הלילה. ומ"מ אינן צריכין לינה אלא מים נובעין אבל מי שיחין סבחה אא"כ שההן עד שיצטננו בין ביום בין בלילה".

⁴⁹ כל המצות ולא רק מצות מצווה (תנה משנה ברורה ס"ק א).

⁵⁰ שו"ע תנה סעיף א.

⁵¹ המקורות להלכה זו נמצאים בהקדמה.

⁵² והטעם: "דלכתחילה ראוי ונכון לשאובן בין השמשות ממש כדי שיצטננו המים במחובר י"ב שעות ביום שהמעיינות צוננין ביום וי"ב שעות באויר בלילה" (לשון המשנה ברורה תנה ס"ק ד).

⁵³ השו"ע (תנה א) כתב שייכול לשאוב מבעוד יום או בין השמשות, אך הרמ"א כתב שישאב סמוך לבין השמשות, והביאור הלכה הוכיח שלפי השו"ע יכול אף לכתחילה מבעוד יום, וכן היא דעת הגר"א והפרי חדש, והמשנה ברורה (ס"ק ד) כתב שלכתחילה אין לשאוב הרבה מבעו"י אלא סמוך לביה"ש אך דייעבד יצא ידי חובה.

ב. לכתחילה אין לשאוב אחרי בין השמשות, אך בדיעבד אם שאב עד חצות הלילה המים כשרים⁵⁴.

ג. יש להמתין אחרי השאיבה י"ב שעות, אך בעת הדחק יש להקל אם עבר לילה שלם אף שלא היה י"ב שעות, וכגון בלילות הקיץ⁵⁵.

☪ לש עם מים חמים שהצטננו או מים שלא לנו בדיעבד

א. אין ללוש עם מים שהתחממו מחום האש, ואפי' אם הצטננו, אין ללוש בהם, אך בדיעבד שכבר לש עימם לאחר שהצטננו ויש הפסד גדול אפשר להקל⁵⁶.

ב. אם לש במים שלא לנו, יש להקל בדיעבד גם אם אין הפסד גדול, אך לכתחילה לא ילוש בהם⁵⁷.

☪ עירוב מים שלנו עם מים שלא לנו

א. אם אין מספיק מים שלנו, יכול לערב לכתחילה מים שלא לנו עם מים שלנו⁵⁸.

54. כך כתב המשנה ברורה (ס"ק ד), ואף שלדעת השו"ע צריך לינת לילה שלם, מ"מ אפשר להקל (משנה ברורה מהדורת איש מצליח, וסברתם משום שיש דיעות שאפשר לשאוב ביום ויש דיעות שאם לש במים שלא לנו בדיעבד שאפשר להקל).

55. משנה ברורה ס"ק ו (כך ביאר הגר"י משדי שליט"א את דברי המשנה ברורה).

56. משנה ברורה תנה כט.

57. משנה ברורה תנ"ה לה.

58. משנה ברורה תנה לט.

ב. לדעת הבית יוסף⁵⁹ צריך שיהיה במים שלנו פי שתיים מהמים שלא לנו אך לדעת המשנה ברורה⁶⁰ מספיק שיהיה במים שלנו קצת יותר מהמים שלא לנו.

❧ מי ברז ומים ומינרלים

א. יש מי שכתב⁶¹ שאין להשתמש עם מי ברז ללוש מצות, כיון שרשות המים מערבת בו בהעברתם למשקי הבית חומרי חיטוי וכדומה, כגון כלור, ויש להחשיב מים אלו כמי פירות שטיבעם למהר את ההחמצה כשהם יחד עם מים⁶². אך יש שכתבו שאין לחוש לכך כיון שהחומר הוא מועט מאד בייחסו למים, ואף לכתחילה אפשר להקל בזה⁶³.

ב. מים מינרלים אין חשש שיהא בהם עירוב חומרים, ולכן אפשר ללוש בהם⁶⁴. אך עדיף לשאוב ממש כיון שלכתחילה יש לשאוב לשם מצות מצווה ע"י יהודי, ויש לברר האם אין חשש שהבקבוקים היו בשמש והוחמו מכוחם, שאז רק בדיעבד אפשר להשתמש בהם⁶⁵.

59. כך כתב בב"י סעיף ד.

60. תנה ס"ק לח.

61. מועדים וזמנים ח"ג סימן רס"א אות ב בשם הרב מטשעבין.

62. כמו שנפסק בסימן תס"ב.

63. בהליכות שלמה (פ"ז ס"ג) כתב להקל במי ברז אף לכתחילה כשלנו לילה, וכן באור לציון כתב שמדינא אין לחוש לזה (ח"ג עמ' קל).

64. כך כתב בהליכות מועד עמ' קלא, אך בשו"ת לבושי מרדכי (רביעה סימן ז) כתב שמוסיפים למים סיד.

65. עיין תנה שעה"צ ל.

☪ פרטי דינים

א. יש לאחסן את המים במקום קריר⁶⁶. יש לכסות את המים כשלוך לבית הלישה כדי שלא יתחממו מכח השמש, (ולכן לא יוליכם בכלי זכוכית כיון שקולטים חום השמש), וגם בערב שלוקח לביתו יכסה כדי שלא יכנס לתוכו חמץ, ולכן נוהגים לסנן את המים בבגד לבן ונקי⁶⁷.

ב. מים שלנו שהיו בשכונת המת או שנפלה בהם התקופה, אין לשופכם, משום "שומר מצווה לא ידע דבר רע", וכן אין לנסות להשיג מים אחרים, משום שנראה שמזלזל בדין זה, אך כל זה למצות מצווה, אך לשאר מצות אם יכול להשיג בקלות יעשה זאת⁶⁸.

ג. לכתחילה אין לשאוב ע"י אינו יהודי מים למצות⁶⁹. ויאמר בשעת השאיבה לשם מצת מצווה⁷⁰.

ד. יש לשאוב בכלי של עץ או חרס שלא השתמשו בו לדברים אחרים אך אין להשתמש עם כלי נחושת או מתכת, כיון שהמתכת מחממת את המים, אך בדיעבד אם השתמש בכלי מתכת אפשר להקל⁷¹, ובכלי פלסטיק מותר לשאוב⁷², ויש אומרים⁷³ שכדאי להמנע משימוש עם כלי פלסטיק כיון שפולטים טעם.

66. שו"ע תנה א.

67. תנ"ה משנה ברורה ס"ק יב.

68. תנ"ה משנה ברורה ס"ק יח.

69. תנ"ה ס"ק כא.

70. משנה ברורה ס"ק כג.

71. משנה ברורה ס"ק כה.

72. מבית לוי הובא שערי המועדים עמ' קצג.

73. אור לציון ח"ג עמ' קלא בהערה.

דיני הלישה

❧ שלא ללוש במקום חם

בגמ' ובפוסקים מצינו אזהרות שלא ללוש בשמש ובמקום חם, משום שהחום גורם לעיסה להחמיץ במהירות, ובדיעבד כתבו הפוסקים שיש להקל בזה, אלא אם כן שהה במקום החם עד שהוחמה העיסה⁷⁴. ופרטי הדינים יבוארו להלן.

א. אם לשין את המצות תחת כיפת השמים ולא תחת קורת גג, יש לזהר שלא ללוש תחת השמש⁷⁵, משום שהשמש מחממת את העיסה וממהרת את העיסה להחמיץ, אלא ילוש דוקא בצל, אך ביום המעונן אין ללוש אף בצל, משום שהעננים גורמים לחום השמש להתפזר בכל מקום⁷⁶.

ב. על כן גם כשלישין תחת קורת גג, אין ללוש מול החלון גם אם אין השמש זורחת מול החלון, כיון שיש חשש שיהיו עננים ולא ישים לבו לכך⁷⁷, והעננים יחדירו את חום השמש פנימה⁷⁸, אך אם החלון סגור אף שהזכוכית אינה כהה, מותר ללוש באופן שהשמש אינה מול החלון⁷⁹. אמנם משקיעת החמה ואילך אין לחשוש כלל, כיון שהשמש שקעה כבר⁸⁰. [ועיין בהערה⁸¹].

74. שו"ע ומשנה ברורה תנא סעיפים א וה.

75. שו"ע תנ"ט א ע"פ דברי הגמ' פסחים מב. "אשה לא תלוש בחמה" ופירש רש"י לפי שחום השמש מחממה ע"כ.

76. כך כתבו הראשונים (הובאו בב"י ריש תנ"ט) ע"פ דברי הגמ' יומא כח: "יומא דעיבא כוליה שימשא"

77. אך כשלש תחת אויר הרקיע אין לחוש לכך כיון שאם יהיו עננים ישים לב מיד.

78. רמ"א תנ"ט א.

79. כך מבואר בקיצור שו"ע קי ג והובא בכף החיים תנט אות י. והרה"ג ר"י משדי שליט"א אמר לי שזהו חידוש גדול ולא מובן מסברא מכיון שיש את החשש שרש"י ביאר לנו גם בחלון סגור אם הוא שקוף, וגם שהמשנה ברורה לא טרח להזכיר חילוק זה, ע"כ יש להחמיר בזה.

80. תנ"ט משנה ברורה ס"ק ד.

81. ע"פ הנ"ל מצוי במאפיות שיש חלון סמוך לתקרה ונפתח מלמעלה ללמטה וכך אפשר

ג. כשמוליך את המים ממקום האיחסון לעבר המאפיה, יכסה אותם בכיסוי, ואם לוקח בכלי זכוכית יעטוף הכלי בבד⁸².

ד. אין⁸³ ללוש בסמיכות לתנור משום שחום התנור גורם לעיסה להחמיץ. וכתב המשנה ברורה שדין זה תלוי בגודל המקום ובחום התנור, ואין בזה כלל ברור ומוסכם, אלא הכל תלוי לפי העניין⁸⁴ שלא יהיה חם בחדר הלישה, ויש מי שכתב שאין ללוש בחדר אם החום שם הוא יותר מ30 מעלות⁸⁵.

ה. ע"פ דברים אלו כתב המשנה ברורה להזהיר⁸⁶ שלא ישהה עם המצות בסמיכות לתנור בשעה שמכניסם לתנור, וכן שיחליף את המקל שעמו מכניס את המצוות לתנור מידי פעם, כיון שהמקל מתחמם לפעמים [ועיין בהערה⁸⁷].

ו. אם לש בדיעבד בשמש או במקום חם, יש להקל בדבר, אלא אם כן מורגש שהעיסה הוחמה⁸⁸

לפתוח אותו כיון שגם אם יהיה שמש היא לא תחדור פנימה (פסקי תשובות הער' 3 והליכות מועד עמ' קלח), וכן יש שמכסים את החלונות בוילונות או טפט כהה.

82. תנט א ברמ"א וכן תנ"ה א ברמ"א ובמשנה ברורה ס"ק יג.

83. הרא"ש ונפסק בשו"ע תנ"ט א.

84. תנ"ט ס"ק ט.

85. מצות מצווה פרק ז הער' כט.

86. ס"ק י.

87. במועדים וזמנים (ג רס"א) כתב שיש לחשוש במקלות שכשמכניס לתנור נשאר מעט בצק דבוק למקל, ואז כשמוציא את המקל מחוץ לתנור, המעט בצק שיש מחמיץ מיד כיון שנמצא במקום חם מאד, ואז המקל נהיה חמץ, ולכן כתב שיש לזהר לשטוף מיד כשיוצא המקל מהתנור, ובשהות כזו קטנה אין חשש שיחמיץ. ויש שכתבו שלכן עוטפים את המקל בנייר סביבו, וכל הכנסה לתנור מחליפים את הנייר, וכך אין שום חשש כיון שלא נשאר על המקל בצק, וגם אם המקל נאסר בעבר הוא לא יכול לאסור את המצה כיון שאין בלוע עובר מכילי אל כלי בלי רוטב (מצות מצווה פרק ח הער' לט). ויש מי שיישב את מי שנוהג שלא לחשוש לכל זה (שו"ת וישב משה א ו).

88. שו"ע תנט סעיף ה.

❁ מהירות הלישה ושיעור ההחמצה

בגמ'⁸⁹ מבואר שהעיסה מחמיצה רק אם עבר שיעור מיל⁹⁰ מזמן הלישה, וכל זה במצב שהעיסה עמדה ללא התעסקות בה, אך אם התעסקו עמה אפי' יום שלם אינה מחמיצה⁹¹. אף על פי כן כתבו הפוסקים שמתחילת הלישה יש ליזהר שלא להניח את העיסה אפי' רגע אחד ללא התעסקות, אך בדיעבד אינה מחמיצה אם לא עבר שיעור שהיית מיל⁹².

מנהג ישראל שהונהג בדורות האחרונים, שלא להשהות מזמן הלישה עד האפיה יותר משיעור מיל, אף שמעיקר הדין כל זמן ההתעסקות לא נחשב שהייה⁹³.

1. מעיקר הדין⁹⁴ אם העיסה שהתה ללא עסק שמונה עשרה דקות⁹⁵, העיסה מחמיצה, ובפחות משיעור זה אין העיסה מחמיצה, אף על פי כן לכתחילה לא יניח את העיסה לאחר שלשו אותה, אפילו רגע אחד ללא שיתעסק בה, אך בדיעבד כל שלא עברו שמונה עשרה דק' אינה מחמיצה. [ועיין בהערה⁹⁶].

89. מו. - עוד מבואר בגמ' שאם נראו על העיסה סימני חימוץ, כגון שיש בה סדקים או שהכסיפו פניה הוי חמץ גם אם לא עבר הזמן, ואם נילוש עם העיסה הזו באותו זמן עיסה נוספת יש לאסור גם העיסה הנוספת אפי' אם לא נראו עליה סימני חימוץ, ונפסק דין זה בשו"ע תנ"ט ב.

90. ישנם כמה דיעות כמה הוא שיעור מיל ונבאר להלן בע"ה.

91. שו"ע תנט ב.

92. שו"ע תנט ב.

93. יבואר להלן בע"ה.

94. שו"ע תנט סעיף ב.

95. ובביאור הלכה (ד"ה הוי) כתב שבהפסד מרובה אפשר לסמוך על הפוסקים ששיעור מיל זה עשרים ושתיים וחצי דק', אך החזו"א (קכג א) כתב שאף בהפסד מרובה אין להקל ביתר משמונה עשרה דקות. [וכן דעת השו"ע (יו"ד סימן סט סעיף ו) לאסור ביותר ממיל - הערת הרה"ג ר"י משדי שליט"א].

96. ומשום חומרא זו נהגו שיגרור הכלים שלשין בהם כל זמן הלישה אף בטרם עבר שמונה עשרה דק', משום שיש חתיכות בצק שנשארות ללא תנועה ולכתחילה יש לדאוג שלא ישארו רגע אחד ללא עסק (רמ"א תנט ד).

2. מה שנתבאר שבשמונה עשרה דק' העיסה מחמיצה, כל זה אמור כששהתה ללא עסק בה, אך אם התעסקו בעיסה אפי' כל היום אינו מחמיץ⁹⁷. ויש מח' באחרונים⁹⁸ האם השהיות בין ההתעסקויות מצטרפות לח"י דקות.

3. המנהג⁹⁹ בכל תפוצות ישראל שלא לשהות מנתינת המים עד האפיה יותר משמונה עשרה דק'.

4. דעת המשנה ברורה, שאחרי שערך ורידד את המצה, אין להניח את המצה ללא עסק אף לזמן מועט כיון שמחמיץ מיד¹⁰⁰, אך לדעת החזו"א¹⁰¹ הדין אינו שונה בין לפני הרידוד או לאחריו, ובכל מקרה יש להזדרז ולכתחילה לא להשאיר אפי' זמן קצר ללא התעסקות בו, אך בדיעבד לא נאסר עד שמונה עשרה דק', [ועיין בהערה¹⁰² ביאור מחלוקתם]. ויש מי שכתב¹⁰³ כתב שעד זמן

97. התעסקות פירושה שלש את כולה, אך לא מועיל שבועטין במקום אחד (משנה ברורה תנט יב), וכן אם מעביר ידיו על המצות לא נקרא עסק אלא אדרבא מחמם העיסה בכך (תנט ס"ק כב במשנה ברורה).

98. משנה ברורה תנט טז.

99. כך כתב החתם סופר (חו"מ קצו). ובמועדים וזמנים (ג רסא) כתב טעם לחומרא זו משום שחוששים שמא אנו לא כ"כ בקיאים בלישה כמו שהיו בקיאים פעם והלישה של היום לא מונעת החמצה, ובערוה"ש (תנ"ט ז) כתב שסיבת החומרא זה משום שיש דיעות (ב"ח בשם ריא"ז) שמה שהגמ' אמרה ח"י דקות הינו מנתינת המים עד האפיה וההתעסקות היא חלק משיעור הזמן, ואף שאין הלכה כן מ"מ במצה ראוי להחמיר בזה. [ואולי אפשר לדייק מדברי הרא"ש שהובא בטור סימן תנו סעיף ב שגם בזמנם נהגו שלא לשהות מתחילת הלישה ועד אפיה יותר משיעור הילוך מיל עיי"ש וכך משמע בדברי המשנה ברורה תנט ס"ק לג].

100. תנ"ט ס"ק יח, והמשיך המשנה ברורה "ואפשר דמיד דקאמר המחבר לאו דוקא אלא ר"ל שיעור מועט ומ"מ לכתחלה בודאי יש לזהר מלהניחה כך אפילו רגע אחד אם אפשר וכנ"ל בראש הסעיף ועיין מ"ש בביאור הלכה" ובביאור הלכה כתב: ולפ"ז דינא דהמחבר לאו בסתם עיסות קאי אלא בשאנו רואין להדיא שנתחממה ומ"מ צ"ע.

101. קכ"א טז.

102. הב"י (תנ"ט) הביא את דברי הרא"ש "וכתב הרא"ש בתשובה כלל י"ד (א' ד') כל זמן שעוסקין בבצק אינו מחמיץ אבל אחר שנתעסק בו ונתחמם תחת הידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ וכ"כ רבינו ירוחם בחלק ג' (ג"ה מב ע"ג)", ולכא' דברים אלו סותרים את דברי הגמ' שעד שיעור מיל העיסה לא מחמיצה? וביאר המשנה ברורה שדברי הגמ' אמורים לפני שהעיסה עברה רידוד אך לאחר מכן היא מחמיצה מיד, והחזו"א האריך לבאר שלא יכול להיות שזו כוונת הרא"ש

שהייה של דקה, לא נאסר הדבר, ואם שהה חמש דקות יש לאסור, ובשלב דקות הוי ספק. [ועיין בהערה¹⁰⁴].

❁ הוספת קמה לעיסה¹⁰⁵.

א. אם העיסה יצאה דלילה ורכה, לא יוסיף קמח לעיסה כיון שהקמח אינו נדבק יפה ויש חשש שמא לא יאפה ויפול גרגיר קמח לתוך המים בפסח ויחמיץ, לכן יעשה עיסה קשה נוספת ויחבר יחד עם עיסה זו כך שהעיסה הרכה תתקשה.

ב. בדיעבד אם לא יכול לעשות עיסה קשה, יכול להוסיף קמח לעיסה אך יזהר שלא להניח המצות במהלך הפסח בתוך מים, אך דיעבד אם הניח במים לא נאסר כיון שאין ידוע שלא נדבק יפה, וכן יש צד שנקלה היטב.

❁ שיעור העיסה

א. בגמ'¹⁰⁶ מבואר שאין ללוש יותר משיעור חלה¹⁰⁷ בבת אחת, כיון שיש חשש שמפאת גודל העיסה לא יוכל להתעסק בעיסה היטב ותמהר להחמיץ¹⁰⁸.

ושכן מוכח בעוד גמ' וראשונים (כמו שהביאור הלכה עצמו ד"ה "ואחר" הביא מראשונים), וכוונת דברי הרא"ש היא ההלכה הפשוטה שיש להזדרז לכתחילה ולהשתדל שלא להניח העיסה רגע אחד ללא התעסקות בה.

103. אור לציון ח"ג עמ' קל"ב.

104. דין זה מאד מעשי, משום שלמעשה יש תמיד כמה וכמה שניות עד שמכניסים זאת לתנור, כיון שמחכים עד שיהיה כמה מצות מוכנות למלא בהם את המקל ולהכניסו לתנור, ועל פי האמור, לדעת החזו"א אין בכך בעיה על פי מה שכתב שדין זה אינו שונה מלפני הרידוד, וכן לדעת המשנה ברורה כיון שכתב שמיד זה לאו דווקא, וכן לשיטת אור לציון עד שיעור דקה אין בכך מכשול.

105. הכל ע"פ שו"ע ומשנה ברורה תנ"ט סעיף ו.

ב. בדיעבד אם לש יותר משיעור חלה, יש להקל ולא לחשוש שהעיסה החמיצה¹⁰⁹.

לישה ואפיה לשמה

א. אין לשיין¹¹⁰ [ובכלל הלישה, נתינת מים לקמח¹¹¹] ועורכין¹¹² ואופין¹¹³ מצת מצווה ע"י נכרי חרש שוטה וקטן, ובדיעבד כשאי אפשר בענין אחר, יש להקל בזה אם גדול עומד על גבן ואומר להם בכל שעה שיכוונו ללוש לשמה¹¹⁴.

106. פסחים מת. "אמר רב: קבא מלוגנאה לפיסחא, וכן לחלה" ורש"י פירש: קבא מלוגנאה - קב של אותו מקום. לפיסחא - שלא ללוש יותר כדי שיוכל לשומרו מן החימוץ.

107. השיעור הוא כ-1600 גרם קמח לשיעור ר"ח נאה וכ-2400 גרם לשיעור החזו"א.

108. דין זה נפסק בשו"ע סימן תנו.

109. השו"ע (תנו א) פסק שלא ילוש יותר משיעור חלה, אך אם לש יותר משיעור זה, בדיעבד מותר (ס"ב). משום שגם אם נחשוש שיכול להחמיץ, מ"מ לא גרע מזה שלא התעסקו כלל שאז מועיל כשלא עבר ח"י דקות (משנה ברורה ס"ק ו), ולפי טעם זה אפי' אם לש ללא הפסק, במידה ושהה בלישתו לבד יותר מח"י דקות נאסר המצה, אך האחרונים כתבו עוד טעם להתיר משום שהתנורים של היום גדולים ואין חשש שיחמיץ מכיון שחומם רב ואינו צריך להתעסק כדי להדליק אותם ולפי טעם זה אם התעסק כל הזמן ברצף בעיסה לא נאסר אף אם לש לבדו, והעולם נוהגים להקל כדיעה זו אך ירא שמים יחמיר כדיעה ראשונה אף בזמננו (משנה ברורה ס"ק ז). אך גם למקלים אין ללוש יותר מג' קבין, ואפשר שבכה"ג אף בדיעבד אסור (שעה"צ ס"ק י. וזה בס"ה כ- ארבע ק"ג לשיטת הגר"ח נאה ושבע ק"ג לדעת החזו"א (פסקי תשובות). למעשה: החשש אינו מצוי כל כך כיון שבלאו הכי נוהגים שלא לשהות מתחילת הלישה עד סופה יותר מח"י דקות (כדביארנו לעיל), ולכן גם לטעם הראשון יש להקל בדיעבד.

110. שו"ע תס א.

111. משנה ברורה תס ס"ק ד ועיין שו"ת יבי"א ז מו שחולק וסובר שלקטן מותר לתת את המים.

112. תס משנה ברורה ס"ק א.

113. ולענין הניקור (חירור המצה) כתב המשנה ברורה (תס ס"ק א), "ולענין ניקור שמנקרין המצות טוב ליזהר לכתחילה שלא לעשות על ידם לענין מצות של מצוה ויש שמקילין בזה אף לכתחלה לעשות הנקבים ע"י קטן וכה"ג כיון שגם גדולים עומדים ע"ג ועי"ז יהיו הרבה עוזרים למהר בענין עשייתן".

114. תס משנה ברורה ס"ק ג.

ב. הטעם לדבר: כתב השאלות¹¹⁵ משום שנאמר "ושמרתם את המצות", ומשמע מכך דשמירה שאתה משמרה שלא תחמיץ היא שיכוין לשם מצה של מצוה, ונכרי וחרש שוטה וקטן לאו בני שימור נינהו¹¹⁶, כלומר, מלבד מה שצריך שמירה שלא תחמיץ מבחינה טכנית, צריך שתהיה שמירה מחשבתית לשם מצת מצווה.

ג. נחלקו הפוסקים האם דין זה הוא מדאורייתא או שזהו רק אסמכתא בעלמא, והכריע הביאור הלכה¹¹⁷ שהוא מן התורה, ולכן כתב שאנו צריכים לדעת בוודאות שהביא סימני בגרות¹¹⁸, וזה ע"י זה שיש ריבוי שערות בזקנו¹¹⁹. או שהוא גדול בשנים¹²⁰.

ד. מעיקר הדין צריך שיאמר בפיו שעושה לשם מצות מצווה, ובדיעבד סגי במחשבה¹²¹ (ועיין בהערה¹²²). וא"צ שיאמר בכל מצה ומצה אלא יאמר כל אחד "כל מה שאעשה היום בעסק המצות אני עושה לשם מצת מצוה"¹²³ (ולא מספיק שיאמר שזה לשם פסח אלא יש להדגיש שזה יהיה לשם מצת מצווה בדוקא¹²⁴).

115. הובא בטור ריש סימן ת"ס.

116. לשון המשנה ברורה ס"ק ג.

117. ריש סימן תס. ובשו"ת בי"א ז' מו מיקל בגדול גם אם אין הוכחה לסמני בגרות.

118. מכיון שרק בדין דרבנן אנו סומכים על חזקה (דרבא) שאם הגיע לגיל מצוות מסתמא יש לו שתי שערות אך בדין דאו' אנו לא סומכים על זה ומצריכים בירור לכך.

119. סימן רע"א שעה"צ ו.

120. ביאור הלכה ריש סימן תס.

121. ביאור הלכה ריש סימן תס.

122. ואם לא חשב כלל נחלקו הפוסקים האם אומרים "סתמא לשמה" וצריך עיון לדינא (ביאור הלכה ריש סימן תס).

123. הביאור הלכה (תס ד"ה וקטן) כתב שיאמר "מה שיעשה היום בענין מצה זו יהיה הכל לשם מצות מצה" והנוסח שכתבנו בפנים זה ע"פ דברי החזו"א בדינים והנהגות, וסיבת השינוי היא מפני שלשון המשנה ברורה נשמע כמו הבטחה לעתיד ולא שמעכשיו הוא עושה לשם מצות מצווה.

124. ביאור הלכה סימן תפב ד"ה מי שאין לו.

ה. אף שדינים אלו אמורים במצות מצווה, מ"מ ישראל קדושים ונהגו בזה בכל המצות¹²⁵.

ו. כמו כן יש להקפיד שכל העובדים הנוטלים חלק בתהליך האפיה, יהיו יהודים כשרים שומרי תורה ומצוות, ויש להקפיד על כך מאד¹²⁶.

מצות רש"י - רש"ם

מצויים בשוק שני סוגי מצות יד, א. מצת 'רש"י' - ריחיים של יד, ב. מצת 'רש"ם' - ריחיים של מכונה. ההבדל ביניהם הוא האם הקמח שבו אפו את המצות נטחן בריחיים המופעלות באופן חשמלי או באופן ידני.

א. יש שמחמירים ולוקחים מצות שנאפו מקמח שנטחן בריחיים של יד, וסברתם משום שחוששים שגם את הטחינה צריך לעשות לשמה ולא רק את הלישה והאפיה¹²⁷. וכן משום שחוששים לשיטות שהפעלה ע"י מכונה אינה נחשבת לשמה¹²⁸ [ועיין בהערה¹²⁹].

125. משנה ברורה תנט ב.

126. כיון שיהודי שמחלל שבת בפרהסיה הרי הוא כגוי (שו"ע שפו ס"ג), וכ"כ האור לציון ג עמ' קלח).

127. עיין לעיל בדיון "מצה שמורה" שהארכנו בזה ונעתיק רק את דברי המשנה ברורה: "ומ"מ מי שאפשר לו שכל תיקוני המצות שלו יהיה ע"י ישראל הרי זה משובח".

128. כהשיטות שהחמירו במצות מכונה (ויתבאר במקומו אי"ה).

129. ויש להקשות שהרי הדישה הזרייה וברירה נעשים ע"י מכונה, א"כ מה "הרויח" בזה שהטחינה היא באופן ידני (וגם הקצירה - דאף שנקצר ע"י מכונה מ"מ יש אדם שמנהיג את הטרקטור כל הזמן ונחשב מעשה ממש) הרי המלאכות בין הקצירה לטחינה נעשות ע"י מכונה? וי"ל משום שיש דעה הסוברת שלא צריך כלל שתהיה מצה שמורה אלא רק משעת טחינה (הרא"ש - עיין בב"י תנג ד), ולפי דעה זו נמצא שעושה הכל לשמה, אבל באמת להצד שצריך שתהיה שמורה משעת קצירה, גם אם "מרויח" שהטחינה היא לשמה, מ"מ המלאכות בין הקצירה והטחינה אינן נעשות לשמה (לפי המחמירים הנ"ל).

ב. במשנה ברורה מבואר¹³⁰ שאין צריך ריחיים של יד, אלא סגי במכונה, וכן מוכח מהראשונים¹³¹ שנהגו כך.

❁ עובי המצה

א. אין לעשות מצות עבות יותר מעובי טפח¹³² (שמונה סנטימטר) משום שיש חשש שמחמת שהמצה עבה, החום לא יגיע לחלק הפנימי של המצה, וממילא יחמיץ בשעת האפיה, ואף בדיעבד יש לאסור המצה אם היתה בעובי טפח¹³³. [ועיין בהערה¹³⁴].

ב. מנהג בני אשכנז לאפות את המצות דקות ביותר, ונקראין בלשון הפוסקים "רקיקין"¹³⁵ אך מנהג בני ספרד לעשות מצות עבות יותר עד עובי של אצבע¹³⁶ (שתי סנטימטר), אף שמעיקר הדין שרי עד טפח. ואין לבני אשכנז

130. כך כתב בביאור הלכה (ריש סימן תס) שאפשר לטחון בריחיים של מים וזה כעין מכונה שלנו. אך אכתי יש לעיין בדעת המשנה ברורה שכתב בסימן תנג סוס"ק כה "כתבו האחרונים דאף דמדניא א"צ שימור לשם מצה רק למצות של לילות הראשונות אבל לשארי ימים די כשאין בהם חשש חמץ, ישראל קדושים הם ונהגו לעשות שימור לשם מצה בכל המצות משעת טחינה ולפחות משעת לישה" ויש לעיין האם התכוין לפסוק כך, [י"ל שא"צ עשייה לשמה אלא סגי בשמור לשמה ולכן אפשר לטחון במכונה והעיקר שיהיה שימור - הרה"ג ר"י משדי שליט"א].

131. הב"י בתנג ד הביא את דברי הרא"ש שכתב שנהגו לטחון בריחיים של מים.

132. שו"ע תס ה.

133. תס, משנה ברורה ס"ק יז.

134. ואם עשאה מעט פחות מעובי טפח, כתב המשנה ברורה (תס ס"ק יז) "שיש ליזהר בזה".

135. תס, משנה ברורה ס"ק יז. ובשביל לעשות כזו מצה צריך שיהיה מעט מים ביחס לקמת. ועיין במה שכתבנו לגבי "מצה שרויה" וכן במנחת אשר חלק ג סימן מה, שיש להוכיח מדברי הרמ"א (תעה ז) שבזמן הרמ"א היו עושים מצות עבות, והענין של המצות הדקות הינה הנהגה מאוחרת יותר שהנהיגו בין היתר בשביל שהמצה לא תתקלקל, ומה שהמשנה ברורה (ס"ק יז) כתב לבאר ברמ"א שיש לעשות רקיקין דקין, אין הכוונה שזו חובה, אלא שכך ראוי לנהוג, ומדויק היטב כן בלשון המשנה ברורה.

136. כף החיים תס, אות מד, אך סיים בדבריו "וכל הנזהר לעשות יותר דקין ולא עבין הרי זה

לאכול מהמצות העבות אף שאין בהם חשש חמץ¹³⁷ [ועיין בהערה¹³⁸].

☪ תוספות בעיסה

א. אין¹³⁹ ללוש את העיסה של המצה במילוי של בשר או גבינה, כיון שבשעת האפיה יוצאת לחלוחית מהבשר והגבינה ומעכבת את האפיה, וכן משום שליחה זו דינה כמי פירות, שיחד עם מים ממהרים להחמיץ את העיסה, ואם נתן זאת לתוך העיסה, המצה נאסרת.

ב. מטעמים אלו אין ללוש את העיסה יחד עם ביצה שלימה, ואף בדיעבד יש לאסור זאת¹⁴⁰.

ג. אין ללוש את העיסה יחד עם מלח¹⁴¹.

ד. אין ליתן בעיסה תבלינים כל שהם, כיון שהם מחממים את העיסה¹⁴².

משובח". בשביל שהמצה תצא עבה מעט, עושים את הבלילה רכה יותר ע"י ששמים יותר מים בקמח, ע"י שמרדדים פחות את העיסה.

137. הליכות שלמה ט הערה פ.

138. במנחת אשר (ג מה) כתב שמי שסובל מאד מהמצות של בני אשכנז יכול לאכול מצות עבות אך יעשה התרת נדרים, ואם יכול לאכול אפי' מעט מצות דקות כדי לקיים את המצווה ראוי שלא יעשה התרת נדרים ויאכל רק מעט מהרקיקין עיי"ש.

139. שו"ע תס סעיף ו ומשנה ברורה ס"ק יח.

140. שו"ע תס ז.

141. סימן תנה סעיף ה. ועיי"ש במשנה ברורה וביאור הלכה מתי נאסר בדיעבד והחילוק שיש בין מלח רגיל למלח ים.

142. סימן תנה סעיף ו.

❁ מצות חבורה

ישנם הרבה יראים שנוהגים לאפות בעצמם את המצות ולא להשתמש במצות שנאפו במפעל, גם אם הם נאפות תחת הכשר מהודר, וכמה טעמים נאמרו לכך, ומצות אלו נקראות בפי כל "מצות חבורה".

א. ישנם הרבה יראים שנוהגים להקפיד על אפיית המצות לבדם ולא להסתמך על המפעל האופה כן, והטעמים לכך הם: ע"פ דברי הגמרא¹⁴³ שמצות נקראו לחם עוני, משום שדרכו של עני שהוא מסיק את התנור ואשתו אופה, הרי שלכתחילה צריך שיאפה זאת בעצמו.

ב. ועוד¹⁴⁴ משום שמצוה בו יותר מבשלוחו, [ועיין בהערה¹⁴⁵]. ועוד¹⁴⁶ כיון שיש הרבה זהירויות בדבר, רבה המכשלה, והאדם סומך על עצמו בכך יותר מעל אחרים שיעשו זאת כראוי.

וכתבו¹⁴⁷ בשם האר"י: "ויטריח עצמו במצת מצוה עד שיתחמם ויזיע, וזה תיקון גדול לעון החמור".

ג. לגבי טחינת החיטים כתב הרמ"א¹⁴⁸: "ואנשי מעשה רגילים לילך בעצמם אל מקום הרחיים לראות הם בעצמם לטחינת קמחיהם".

143. פסחים קטז: - "לחם עני - לחם שעונין עליו דברים. דבר אחר: מה דרכו של עני - הוא מסיק ואשתו אופה, אף כאן נמי - הוא מסיק ואשתו אופה" וכתב הרא"ש (פ"ב סימן כו, דבריו הובאו בטור סימן תס): "ובעלי מעשה וחסידים והתמימים מחמירין על עצמן כגאונים המחמירין ולשין ואופין בעצמן כההיא דאמרינן מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה" ונפסק בשו"ע תס סעיף ב.

144. תס משנה ברורה ס"ק ה.

145. בהרבה מקרים חבורות ת"ח לא בקאין באפיה וגורמין שהיות ויצא שרכן בהפסדן, ולכן יתנו לפועלים המומחים לעבוד והם יכולים לסייע קצת או לפקח על פועלים ולזרז אותם - הערת מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א.

146. משנה ברורה תס ס"ק ו. 147. משנה ברורה תס ס"ק ז. 148. תג סעיף ח.

דיני האפיה

הכשר התנור וביאור חומרת "תנור ראשון"

א. תנור ששימש לאפיית חמץ, יש להכשירו בליבון חמור, אך אם התנור שימש רק לאפיית מצות, אין צורך להכשירו¹⁴⁹.

ב. הפוסקים¹⁵⁰ בדורות קודמים רצו להחמיר שירא שמים יכשיר את התנור קודם שהוא אופה את המצות, ואף שלא אפו בו חמץ, מ"מ יש חשש שמא שמי שאפה לא דקדק די הצורך.

ג. כיום גם חשש זה לא נמצא כיון שכל התנורים שלנו חמים מאד, ונמצא שבכל רגע נתון התנור עובר ללבון חמור¹⁵¹, אך בכל זאת יש שנוהגים לקנות מצות "תנור ראשון", כלומר שנאפו באפיה הראשונה לאחר שהתנור הוסק.

הסקת התנור לפניה האפיה, חום התנור וסוג התנור

א. יש להסיק את התנור קודם הכנסת המצות¹⁵², כיון שאם יכניס המצות ואחר כך יסיק את התנור, יקח זמן עד שהתנור יהיה חם, ויש חשש שעד הזמן שיתחיל התנור להתחמם, המצה תחמיץ, ואף בדיעבד נכון להחמיר שלא לאכול

149. שו"ע סימן תסא סעיף א.

150. חיי אדם (קכח כז) "ראוי לכל ירא שמים שקודם שיאפה יכשיר התנור כדין אף על פי שאפו בו מצה, כי מי יודע אם היו נזהרים, ובפרט בעונותינו הרבים שרובן אינם מן המהדרים, ולכן יכשיר התנור כדין מחמץ למצה כמבואר בהל"ה הגעלה, ויהיו הגחלים מהלכים על פני כולו, ויהיה חם מאוד", וכן הוא בקיצור שו"ע (קי יא).

151. אשל אברהם בוטשאטש סוף סימן תסא [ז"ל: ובדורות הקודמים החמירו מכיון שהיו מחממין את התנור וגורפין ממנו את העצים ונמצא שלא תמיד כל התנור היה חם ויש חששות שהיו שם מצות שהחמיצו (ע"י כפולה ונפוחה)].

152. תסא סעיף ב.

המצה במקרה מעין זה¹⁵³.

ב. התנור צריך להיות חם בחום שאם יניחו קש בתנור הוא ישרף, ולא מספיק שיהא חם בחום שהיד סולדת בו¹⁵⁴.

ג. במידה והתנור חם בחום הראוי, גם אם אין להבות אש בתוך התנור, אלא הוא מוסק בחום חיצוני (כגון תנור גז שהלהבות מבחוץ) התנור כשר לאפיית מצות¹⁵⁵.

ד. התנור צריך להיות סגור עם קירות סביבו ותקרה מעליו, אך אם התנור אינו סגור כך, אינו כשר לאפיית מצות כיון שהתנור מתקרר מהאוויר¹⁵⁶. [ועיין בהערה¹⁵⁷].

ה. יש מי שאומר¹⁵⁸ שאין לאפות בתנור שחומו מופק ע"י חשמל, אך לא נראה כך מדברי שאר הפוסקים¹⁵⁹.

153. משנה ברורה תסא ס"ק יא.

154. אגרות משה א קנג.

155. ע"פ דברי השו"ע תסא סעיף ב 'טפקא'.

156. אגרות משה א קנג.

157. הנוהגים לאפות בתנור לא מקורה יש להם על מה לסמוך מכיון שבשו"ע (תסא ב) נשמע שכך היו אופים שזה הפירוש לטפקא עיי"ש, אור לציון (ג עמ' קלט) התיר בתנאי שהמצה תהיה דקה דלא כהאגרות משה (א קנג) שהחמיר בזה מכיון שהאוויר מלמעלה מקרר את המצות.

158. באור לציון (ג עמ' קלד) אחר שביאר שאין יוצאים ידי חובה במצת מכונה משום שלא נחשבת עשייתם לשמה, כתב שגם אם רק האפיה היא בתנור חשמלי, המצה אינה כשרה למצת מצוה, כיון שדומה ליהודי שהדליק התנור ולא היה בכוחו לדלוק, ואז גוי שם עצים, ולא דמי למצב שהיה מדורה כבר והיהודי הניח את המצות, כיון ששם האפיה היא מכוחו, משא"כ כאן שזה ע"י החשמל, עכת"ד.

159. כך משמע מדברי הפוסקים שדנו על מצות מכונה ולא הזכירו סברא זו. וכתב לי הרה"ג ר"י משדי שליט"א: יש להתיר מכמה אנפי, ואפילו לשיטתו (של אור לציון), י"ל שבתנור אין קפידא שהרי התנור רותח במציאות ודל מהכא חברת החשמל הרי כל מצה ומצה יש עדין חום שנשאר מקודם והוא כשר לאפיה ודו"ק.

שלא להוציא המצה לפני שהיא אפויה וסימנים לידע שהמצה אפויה

א. כל זמן שהמצה אינה אפויה דיה, אין להוציאה מהתנור אפי' לזמן מועט, משום שחוששים שתחמיץ מחמת החום, אך בדיעבד אם הוציאה והחזירה מיד, אין לאסור¹⁶⁰.

ב. "קרימת פני המצה" זהו סימן שהמצה אפויה¹⁶¹, והגדרת קרימת פנים היא¹⁶² שיש על המצה מראה לבן בלא הברקה. [והפוסקים נתנו עוד סימנים לכך¹⁶³].

מצה כפולה ונפוחה

א. מצה שנתכפלה בתוך התנור, חוששים שבמקום הכפל לא שלט החום היטב, ועל ידי כן מקום הכפל החמיץ, לכן אוסרין באכילה את מקום הכפל¹⁶⁴ וסביבו כדי נטילה¹⁶⁵.

160. תס"א ס"ג ברמ"א ומשנה ברורה ס"ק טז.

161. תס"א משנה ברורה ס"ק טו.

162. חוט שני עמ' קנז.

163. 1. אם המצה נפרסת ואין חוטיין נמשכין ממנה (שו"ע תסא סעיף ג), שסימן זה הינו רק כשהמצה חמה (משנה ברורה ס"ק יג). 2. אם תוחב אצבע בתוך המצה ולא נדבקות עיסה באצבעו, וסימן זה הוא רק כשהמצה חמה (תסא משנה ברורה ס"ק יג). וכתב החזו"א (קכ אות יז ד"ה "ומש"כ במשנה ברורה") שאם הבלילה היא בלילה קשה, זה אינו סימן כיון שיתכן שגם אם לא היתה אפויה לא היה נדבק בה בצק. 3. אם מטלטל את המצה ואינה נפרכת (תס שעה"צ ס"ק יט) וכתב החזו"א (קכ יז ד"ה כ במשנה ברורה) שגם סימן זה הוא רק בעוד המצה חמה. אך יש לידע שבמצות הדקות כל מצה שנזרקה מהמחתה זה כבר הוכחה שנקרמו פניה (חזו"א שם).

164. רמ"א תסא ה.

165. משנה ברורה תסא ס"ק לב. ושיעור נטילה 2 סנטימטר לשיעור הגר"ח נאה ו 2.4 סנטימטר לפי החזו"א.

ה. המצה נקראת מצה כפולה רק אם שני צידי הכפל נגעו אחד בשני, אך אם לא נגעו זה בזה, אף שהכפלים סמוכים, המצה אינה נחשבת מצה כפולה¹⁶⁶.
[ועיין בהערה¹⁶⁷].

ב. אם מצה נגעה (בעודה חמה בתנור) במצה כפולה במקום הכפל, יש להוריד ממנה כדי נטילה במקום הנגיעה, אך אם נגעה שלא במקום הכפל, אין צורך להוריד במקום הנגיעה¹⁶⁸.

ג. אם שתי מצות נאפו סמוכות אחת לשניה, עד שהיתה נגיעה ביניהן, אין לאסור בדיעבד מהמצות (אא"כ חלק מהמצה היה מונח על המצה השניה)¹⁶⁹.

ד. אם המצה התנפחה בעובי של כשני סנטימטר, יש לאסור את המצה, כיון שזה מראה בבירור שהלישה אינה מספיק טובה לאפייתה, והחל החימוץ בשעת הלישה¹⁷⁰.

הפוסקים כתבו שכיום שעושים את המצות דקות¹⁷¹, לא שכיח שתהיה מצה נפוחה¹⁷².

ה. המצה נחשבת נפוחה רק כשיש שתי שכבות מלאות ואוויר ביניהן כעובי אגוז, אך אם המצה הוגבהה בחלקה, ומלמטה יש אויר, לא נחשבת כמצה נפוחה¹⁷³.

166. תסא שעה"צ ס"ק מג.

167. אם צידי הכפל נוגעים אחד בשני כ"כ עד שאם יפרידו יתפרד גם חלקי בצק (כלומר הם במצב של 'נשיכה') יש צד בפוסקים שזה לא נחשב מצה כפולה (תסא ביאור הלכה ד"ה "זו על זו").

168. תס"א משנה ברורה ס"ק כט.

169. רמ"א תסא ה ומשנה ברורה ס"ק לו ולח.

170. תסא רמ"א סעיף ה.

171. וגם בני ספרד לא עושים עבה יותר מ2 סנטימטר.

172. משנה ברורה תסא ס"ק לה.

173. הערת מו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א.

הפרשת חלה

הקדמה

כדי שעיסה תתחייב בחלה צריך שיהיה בה "שיעור חלה"¹⁷⁴. בעיסה שאין בה שיעור חלה, אפשר לגרום לה להתחייב בחלה אם יצרפו שתי עיסות יחדיו באופן שבצירוף שתיהן יהיה שיעור חלה. אופן הצירוף הוא על ידי אחד משתי האפשרויות¹⁷⁵ דלהלן, "נשיכה" דהינו שמחבר שתי העיסות אחת לשניה בצורה כזו שאם יפרידו את העיסות, ישאר בצק דבוק בעיסות אחת מהשניה, "צירוף סל" דהיינו שמכניסים את כל הבצקים או הלחם האפוי לסל אחד (הפרטים יתבארו להלן).

מעיקר הדין ישנה עדיפות להפריש חלה בעודה עיסה, והטעם לכך, משום שנאמר "ראשית עריסותיכם"¹⁷⁶, אך באפיית מצות מפאת המהירות שמזדרזים לאפות המצות, נוהגים להפריש לאחר האפיה¹⁷⁷.

אף שיש אפשרות לגרום שהעיסות לא תצטרפנה, וכך המצות לא יתחייבו בחלה, מ"מ יש להנהיג לצרף את העיסות כדי לחייבן בחלה¹⁷⁸.

174. השיעור הוא כ-1600 גרם קמח לשיעור ר"ח נאה וכ-2400 גרם לשיעור החזו"א.

175. יו"ד סימן שכה סעיף א.

176. תנז סעיף א ומשנה ברורה ס"ק ה.

177. כמבוא בשו"ע תנז א.

178. בשו"ע יו"ד שכד יד כתב "אסור לעשות עיסה פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה" וכתב הט"ז שאם לא התכוין להפקיע כגון בפסח שיש ענין לעשות עיסות קטנות כדי שהעיסה לא תמהר להחמיץ מותר לעשות עיסות קטנות אף שלא יתחייבו בחלה, אך הש"ך כתב שאף שבפסח יש ללוש עיסות קטנות מ"מ יצרפם אחר כך בכלי להפריש מהן חלה.

❁ דיני ואופני ההפרשה

א. אף שישנה עדיפות להפריש חלה בעודה עיסה, מ"מ במצות המנהג להפריש לאחר האפיה מפאת המהירות של האפיה¹⁷⁹.

ב. כדי לחייב את המצות בחלה לאחר האפיה, צריך לעשות להם "צירוף סל", וישנם מספר אפשרויות לעשות את הצירוף.

ג. האפשרות הראשונה היא להכניס את המצות בתוך קערה או כלי שיש לה תחתית וד' דפנות (והיום מאפיות רבות רגילות לעשות זאת בעגלה שבה שמים את המצות לאחר האפיה) ושהדפנות גבהות מגובה המצות, וממילא המצות מצטרפות ומתחייבות בחלה¹⁸⁰, (ואם הדפנות אינן גבהות מהמצות, יש לכסות המצות במפה מלמעלה¹⁸¹). ונכון לנהוג שהמצות תגענה אחת בשניה בתוך העגלה¹⁸².

ד. האפשרות השנייה היא, באופן שהמצות מונחות בתוך כלים נפרדים (קופסאות), ובכל כלי אין שיעור חלה¹⁸³, שאם יקרב את הכלים אחד לרעהו, והכלים יהיו פתוחים מלמעלה, ויכסה את כל הכלים במפה מעליהם, או שיכניס את כל הכלים הקטנים לתוך כלי גדול, וכך יצטרפו זה לזה¹⁸⁴.

179. כמו שהתבאר בהקדמה. הבעיה היא מפני שהעיסות הן פחות משיעור חלה (כמו שנבאר לקמן בע"ה) ואם כן בשביל להפריש בעודה עיסה צריך לעשות צירוף סל או נשיכה וזה לוקח זמן (וגם יכול לגרום בילבול שיפרישו מן החיוב על הפטור).

180. זה הביאור לצירוף סל שכתב השו"ע.

181. ביאור הלכה ד"ה "שיתן".

182. סימן תנ"ז שעה"צ ס"ק ט.

183. אם יש בכל כלי שיעור חלה, יכול לקרב את הכלים ולפתוח אותם, ובזה די מדין מוקף ואין צריך צירוף ממש, (בלי לכסות אותם במפה או להכניס אותם לכלי יותר גדול), ובדיעבד אם לא פתח את הכלים אלא רק קירבם זה לזה, נחשב מוקף ודי בכך, (תנ"ז משנה ברורה ס"ק ז ושעה"צ יג).

184. תנז, משנה ברורה ס"ק ז.

ה. האפשרות השלישית היא, להניח על השולחן מפה גדולה ולהניח עליה את כל המצות, ולעטוף עם המפה את המצות מלמעלה¹⁸⁵, [ויש פוסקים הסוברים שבדיעבד גם כשהמפה מכסה את המצות רק מלמעלה, נחשב צירוף¹⁸⁶].

הפרשת המרא דאתרא

א. טוב שהמרא דאתרא יפריש חלה לפני החג עבור כל מי שלא הספיק להפריש חלה מבני עירו, כיון שבדיעבד מועילה הפרשה שלא מן המוקף¹⁸⁷.

ב. כל מה שיכול להפריש זה רק אם יש לו מצות בשיעור חלה שמתחייבות בהפרשה¹⁸⁸.

שכח ולא הפריש חלה¹⁸⁹

א. אם נזכר שלא הפריש חלה בבין השמשות בערב החג, יפריש בזמן זה מיד עם ברכה¹⁹⁰.

185. תנז, ביאור הלכה ד"ה "והסל".

186. עיין בביאור הלכה ד"ה הסל, ובחזו"ע עמ' קעה בהערה.

187. שש"כ יא הערה נט. ואיסור חלה חמור בהרבה מאיסור שאינו מן המוקף.

188. ע"י צירוף סל כמו שביארנו עיל.

189. דין זה לא כ"כ מצוי מכיון שע"פ רוב מפרישים במאפיה אך יכול להיות מצוי אם עשה מצות בביתו או שקנה ממאפיות שלא מפרישות חלה.

190. רס"א משנה ברורה ס"ק ד וה.

ב. אם עבר צאת הכוכבים ואינו יכול להשיג מצות באופן אחר, יכול להפריש חלה מכך, כיון שהפרשת חלה בחג הינה איסור מזדבנן, ואי אכילת מצות הינו ביטול עשה¹⁹¹.

¹⁹¹. פרמ"ג, והובא בשש"כ יא הערה גח. (ובשש"כ העיר על דברי הפרמ"ג מתקיעת שופר שנפסק בשו"ע תקפו כא שאם היה השופר על האילן לא מביאו אף אם יבטל מתקיעת שופר, ובאמת הפרמ"ג עצמו נשאר בצ"ע).

מצות מכונה

לפני כ-170 שנה נוצר ויכוח הלכתי גדול בין גדולי פוסקי אשכנז, לבין פוסקי גליציה, האם המצות הנעשות ע"י מכונה כשרות לאכילה או שמא אינן מהודרות לאכילה.

גם כיום יש המפקפקים על כשרות מצות מכונה, אך מסברות שונות מהדיון שהיה באותם ימים.

ויש להדגיש שסוגי המכונה הם שונים לחלוטין: הסוג מכונה שעליו דנו הפוסקים בדורות הקודמים הוא, שרק הלישה והרידוד נעשות ע"י מכונה המופעלת באופן ידני, שלשה ומרדדת את המצות, אך האפיה היא כאפיה של מצות יד. **אך** גם במצות יד של היום, יש פולמוס גדול, ויש המעוררים שיש בה הרבה מכשולות, כמו שנבאר בקצרה אי"ה.

א. לפני כ-170 שנה (סביבות שנת תרי"ח) רעשה הארץ בויכוחם של גדולי הדור, והיו מערכה לקראת מערכה, שדנו גדולי הפוסקים אם להתיר את מצות המכונה או לאסור אותם. בראש מחנה האוסרים עמד הגאון ר"ש קלוגר (בעל שו"ת האלף לך שלמה), ובראש מחנה המתירים עמד הגאון רי"ש נתנזון (בעל שו"ת שואל ומשיב).

ב. סוג המכונה שהיה מצוי בזמנו, וכפי שהעיד בעל השדי חמד¹⁹² "במכונה הזאת הלא עינינו רואות כי הכל נעשה ע"י אדם ואנשים העושים במלאכה, אחד לש העיסה ע"י העץ המוכן לזה, ואח"כ מושיט בידו לבין הוואלצין (קנים מרדדים), ואחד או שניים מעגלין בגלגל, ואח"כ כשיוצא כמו מצה ארוכה כפי אורך השלחן הסמוך להוואלצין, ומחופה בטס מתכת (בלעך), לוקח ביד כמו שבעה או שמונה רעדליך מחוברים יחד קרובים זה לזה, ועובר על המצה הארוכה מלמעלה למטה ומלמטה למעלה, ונמצאת כולה מנוקבת, ואח"כ חותך בכלי עגול

192. מערכת חמץ ומצה סימן יג, לקראת סוף או יב.

כמידת המצה, ואח"כ נותן בתנור שיש בו שני פיות, אחד נותן המצה מצד מזרח דרך משל, והשני רודה מן התנור מצד דרום, ואם אחד יסלק ידו אף רגע לא נעשית מלאכתו בידו, והכל במהירות ונקיות מופלאה, שיערתי בדעתי כי בין הכל ישתהה ערך חמשה או ששה מינוט, האופה בעירנו שתנורו רק בעל פה אחד הגיד לנו...".

כלומר, שכל האפיה נעשית באופן ידני ולא חשמלי או ע"י קיטור, רק הרידוד של המצה נעשה ע"י גלגל שמופעל בכח סיבוב של בני אדם.

ג. סיבות האוסרים: בספר מודעה לבית ישראל מובא מכתבו של הגר"ש קלוגר וכתב את הטעמים לאיסור. ¹ עיני העניים נשואות למלאכת אפיית המצות, וכשם שאין קוראים מגילה בשבת מטעם זה, ה"ה שאין עושין מצות מכונה, כיון שיפגע בפרנסת העניים. ² הלישה שנעשית ע"י מכונה, לא גרע מלישה שנעשית ע"י חרש שוטה וקטן שאינה כשירה, כיון שמתחילת הלישה ועד האפיה צריך שכל הפעולות יהיו לשמה. ¹⁹³ ³ כיון שיש קושי בנקיון המכונה. ⁴ כיון שלפעמים יש חיטים בעיסה, ואם לשין ביד אפשר להרגיש ולשאול מורה הוראה, משא"כ אם לשין ע"י הגלגל¹⁹⁴.

וכן בעל הדברי חיים¹⁹⁵ (מכתבו הובא בקונטרס הנ"ל) כתב שמצות מכונה הם חמץ גמור מדינא, ולא גילה הטעם לכך, אלא כתב שיש לו טעם כמוס לכך ואינו מגלהו.

ד. בספר "ביטול מודעה" ענה בעל השואל ומשיב לטענות אלו, ¹ רק במגילה שעיקר ענינה להזכיר לתת מתנות לאביונים, אינו בדין שיקראו ולא יתנו, אך כאן עיקר אפיית מצות הוא כדי לצאת ידי חובה, וא"כ מה ענין זה לעניים, אטו מי שבני ביתו מרובים יצטרך לקרוא לעני שיעזור לו לאפות? ² וכי הבצק

193. תסא א.

194. כך סידר השדי חמד שם ד"ה המודעה את טענותיו.

195. מכתבו הובא בקונטרס הנ"ל.

נעשה ע"י כישוף? אלא ע"י מכונה המתגלגלת ע"י ידי בני אדם, וכי למערוך יש יותר דעת מהגלגל הנ"ל? (כך לשונו בתרגום לעברית, וכונות שגם מארוך זה לא ידים ממש ומועיל אז גם הגלגל שמסתובב ע"י ידי האדם). 3. מש"כ שיש קושי לנקיון, הוא השיב, שכל האפיה נעשתה תוך שיעור שלא מספיק להחמיץ, ולאחר מכן מנקים היטב. 4. אפשר להרגיש החיטים אם ישנם ע"י משמוש המצה, וכן המנקר יוכל להרגיש את זה.

ה. במצות של היום נידונו בעיות נוספות, הלכתיות ופרקטיות. תחילה נבאר כיצד פועלת המכונה כיום: הלישה כולה נעשית ע"י בלנדר חשמלי גדול, ולא ע"י לישת אדם, המצות נכנסות לתנור מיוחד באורך כשלושים מטר, ויש הבדלי חום בשלבי התנור, האפיה אורכת כדקה וחצי (משא"כ מצות יד שהאפיה אורכת בין עשרים לשלושים שניות).

ו. הבעיה ההלכתית שדנו בה הפוסקים היא בעיית הלשמה, שהרי האדם לוחץ על הכפתור להפעלתו, אך שאר הפעולות נעשות באופן אוטומטי ע"י החשמל, ויש לדון אם זה נחשב גרמא או כוחו, (עיין מקראי קודש ב ג שדן בזה בארוכה).

עוד כתבו אחד ממחברי זמנינו¹⁹⁶ לעורר שיש בעיות טכניות: משום שפעמים שיש שני שולחנות באותו חדר, וכשמנקים את האחד משיירי החמץ ע"י מפוח, עפים חתיכות של בצק לתוככי השולחן השני הפועל בעת זו. התנור ארוך ולא בכל אורכו החום שווה, ועושים זאת בכוונה כדי לגרום למצות לתפוח מעט ויהיה להם טעם יותר פריך, ויש בזה חשש חמץ כמו שמצינו שנפסק שאין להוציא מהתנור מצה ולהחזירה.

ז. דעת הפוסקים להלכה: דעת הגרשז"א¹⁹⁷ שאף לכתחילה יוצאים ידי חובה במצות מכונה, וחשיב לשמה. וכן דעת רבים מגדולי ליטא וירושלים, שיוצאים במצות מכונה אף לכתחילה ובהם מרנן רבי חיים עוזר גרודזינסקי מוילנא, רבי

196. הרב איזנברג בספרו 'מצות מכונה החדישות לאור ההלכה'.

197. מעדני שלמה א עמ' קלד.

שמעון שקאפ מגרודנא, רבי צבי פסח פראנק רבה של ירושלים, והגרי"ש אלישיב. ועל הטענה של בעיית הלשמה, יישבו, שאין צורך בעשייה לשמה אלא די בשימור לשמה, ואת"ל שצריך אפיה לשמה, מ"מ התחלת הפעלת המכונה, שמכוחה ממשיכים המכונות לפעול, נחשב מכוחו¹⁹⁸. דעת הגאון רבי עובדיה יוסף שרק בשעת הדחק יוצא במצת מכונה ידי חובה¹⁹⁹. בשו"ת אור לציון²⁰⁰ כתב שלא יוצאים ידי חובת אכילת מצה (של חיוב) במצות מכונה, כיון שיש חסרון בלשמה עקב ההשתמשות במכונות חשמליות ללישה ואפיה.

198. ספר שמחת המועדים עמ' שע. ומו"ר הגרי"מ פרידמן שליט"א אמר לי שע"פ דברי המנ"ח שחוקר בדין לשמה מדוע לא מועיל גדול עומד ע"ג האם משום שצריך לישה לשמה והגדול לא לש או שצריך שימור לשמה ואין אדם משמר מה שביד חברו, ולפי הצד השני במצות מכונה אין בעיה מכיון שזה לא יד של מישהו אחר אלא מכונה.

199. יחווה דעת א, יד וחזון עובדיה הלכות ליל הסדר עמ' עת.

200. ח"ג עמ' קלג.

מצה שרויה

❧ חומרת מצה שרויה²⁰¹

מנהג רווח בחלק מקהילות ישראל, שלא לאכול בפסח מצה 'שרויה', דהיינו שלא לשרות מצה (או קמח מצה) במים במהלך הפסח. החשש הוא שיש מעט קמח שלא נאפה, וכשישרו את המצה בתוך מים, הקמח יחמיץ וימצא חמץ ברשותו. ואף שיש הלכות מפורשות בשו"ע שמהם משמע שאין לחשוש ל'שרויה', מ"מ חומרא זו התחדשה בדורות האחרונים לאחר תקופת השו"ע, כיון שצורת אפית המצות השתנתה (כמו שנבאר אי"ה).

א. אף שבזמן השו"ע²⁰² לא חששו לחומרא זו, מ"מ בתקופות מאוחרות יותר שנוצרו חידושים בצורת האפיה, החלו לחשוש לחומרת 'שרויה'.

ב. בתחילה כשהחלו לעשות המצות דקות, (לא ריקין אלא פחות עבות ממה שהיה נהוג עד אז), החל החשש מחמת שיש מעט מים בקמח²⁰³, שמא העיסה לא תהיה נילושת היטב, ולא כל הקמח יתערב במים, וממילא כשישרו את המצה במים במהלך הפסח, הקמח יחמיץ. בעיה זו נפתרה כשהחלו לעשות הרקיקין הדקין ביותר, שאז מפאת הרידוד החזק הקמח מתערב היטב בעיסה.

201. עיקרי הדברים בענין זה מבוססים על המאמר של הרב ברוך אבנלנדער בקובץ אור ישראל נ"א.

202. כך מוכח בסימן תס"ג סעיף ג: "כרמל שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו, אין מבשלים הקמח שלו במים שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמיץ כשמבשלים אותו, וכן כשמוללין הקדירות החדשות (פירוש שנותנים קמח לתוך המאכל להקפות), אין מבשלים בהם אלא מצה אפויה שחזר וטחנו אותה" וכן בתס"א סעיף ד: "יוצא אדם במצה שרויה והוא שלא נימוחה; אבל אם בשלה, אינו יוצא בה" ועיין במשנה ברורה שכל הדיון הוא על מצת מצווה ואפיקומן והנושא הוא האם יש טעם מצה אך בלא זה אין חשש של חמץ.

203. כיון שזו הדרך לעשות את המצה דקה, כמה ששמים פחות מים ביחס לקמח המצה נהית יותר דקה.

אך כשהחל המנהג שלא לשהות מתחילת הלישה ועד האפיה יותר משיעור שמונה עשרה דק', נוצר החשש הזה בשנית, שאולי מפאת המהירות המצות לא נילושות היטב והקמח לא מתערב בעיסה לגמרי.

ג. הפוסקים שכתבו להתיר, סברו א. שכל עוד אין ראייה שלא התערב חלק מהקמח, אין אנו חוששים לכך²⁰⁴. ב. משום שמרדדים המצות היטב, אין חשש שלא כל הקמח יתערב²⁰⁵.

ד. צד נוסף להקל: גם אם נאמר שנשאר מעט קמח שלא נילוש, מ"מ כיון שהקמח היה בתנור, ממילא עבר קליה, ויש דעות בפוסקים שאין חימוץ אחרי שהקמח נקלה²⁰⁶.

ה. דעות הפוסקים: **הגר"ז**²⁰⁷ כתב שהמחמיר תבא עליו ברכה, וסברתו לחשוש לשיטות שגם אחרי קליה יש חשש חימוץ, וסיים דבריו שאין למחות בהמון העם שמקלין כיון שיש להם על מי שיסמכו, אבל לפי מה שכתב האריז"ל להחמיר כל החומרות בפסח, פשיטא שיש להחמיר.

204. 'אחזוקי איסורא לא מחזקינן'.

205. החכם צבי ועוד פוסקים שהובאו בשערי תשובה סוף סימן תס. [וע"פ הג"ל מדויקים היטב דברי המשנה ברורה סו"ס תנח: "ויש אנשי מעשה שמחמירין על עצמן ואין שורין ואין מבשלין מצות בפסח מחשש שמא נשאר מעט קמח בתוך המצות מבפנים שלא נילוש יפה וע"י השריה יתחמץ. ועיין בשע"ת סימן ת"ס דמצד הדין אין לחוש לזה דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ובפרט בימינו שנוהגין לעשות ריקיין דקים. ומ"מ מי שנוהג בחומרא זו אין מזניחין אותו וע"ש שהאריך בזה" כלומר שיש שני סיבות מדוע אין לחשוש לשרויה אחד זה שלא מחזקינן ריעותא והשני משום שכיום המצות דקות וממילא אין לחשוש לכך].

206. עיין תסג ס"ג בשו"ע ובמשנה ברורה, יש מח' לגבי קמח קלוי האם יש חשש שיחמיץ והמשנה ברורה נוטה להחמיר מכיון שיש חשש שמא לא נאפה יפה (ויש לעיין אם בתנורים שלנו שחומם רב יש חשש זה), ודעת השו"ע הרב להחמיר בזה (שו"ת שלו סימן ו), אך המחצית השקל (ריש תנח) כתב להקל בזה אם הקמח נמצא מעל המצה, אך אם הוא בתוך המצה יש להחמיר, וכן כתב המשנה ברורה בתסג ס"ק ח.

207. בשו"ת שלו שבסוף הספר סימן ו.

הגר"א לא חשש לדין שרויה, וכך מובא במעשה רב²⁰⁸: "מותר לאכול מאכלים ותבשילים העשויים מקמח מצות ואין לחוש שמא נשאר מקום שלא נאפה יפה וכשיבוא במים יחמיץ דאף שלא נאפה כל צרכו על כל פנים לא גרע מקליות שאינו מחמיץ"²⁰⁹, (ועיין בהערה²¹⁰).

האור לציון כתב²¹¹ שבמצות מכונה יש מקום לחשוש לשרויה, אך במצות יד אין צורך לחשוש.

ו. גם לדעות שהחמירו במצה שרויה, יש מספר אופנים בהם אפשר להקל, כגון שיכול לטבול במי פירות²¹² וכן יכול לטבול במים ולאכול מיד²¹³, וכן לילדים וחולים יש להתיר אם צריכים לכך²¹⁴.

208. אות קפז.

209. ומה שהרמ"א תנט ו כתב "וירחיק המצות מהקמח, כי הקמח הנדבק בהן בא אח"כ בתבשיל, ומתחמץ" ביאר הגר"א שאף שנקלה יש חשש שלא נקלה היטב, אך ככל הנראה דעתו אינה כהרמ"א (משום שבמעשה רב כתב להתיר שרויה משום שנקלה) אלא רק ביאר את דבריו.

210. באורחות רבינו (ב עמ' נו) כתב שמרן הקהלות יעקב נהג בשרויה אך ציוה לבנו ר' חיים שאינו צריך לנהוג בשרויה אך מ"מ נהג ר' חיים כדברי החזו"א (מעשה רב עמ' נו וכן דינים והנהגות עמ' קג) שלא נהג שרויה בחליטה והיה מקפיד בעשיית הקנידלך שיכניסו לסיר בעודו מבעבע וכן שלא ישהה השיעור של שהיית מיל מתחילת עשיתו עד הכנסתו לסיר.

211. חלק ג עמ' קמא, וסברתו שאף שבני ספרד לא קיבלו עליהם חומרת שרויה מ"מ במצות מכונה יש מקום להחמיר שלא לשרות במים ואם שורה במים יאכל מיד, וטעמו ע"פ דברי השו"ע (תנ"ט ו) שאין להוסיף קמח לעיסה אחרי הלישה מכיון שהקמח לא נדבק טוב לעיסה, ובמציאות במצות מכונה מכיון שיש תנוודות למכונה יש אבק שיוצא מהמכונה ונדבק לעיסה ואז יש חשש שיתחמץ לאחר מכן במים, ואף שנקלה, מ"מ מידי מח' לא יצאנו (כמו שהבאנו לעיל שיש מח' האם אחרי קליה יש חשש חימוץ) ולכן כתב שגם מי שמטבל ראוי לו לאכול תוך כמה דק'.

212. הגר"ז בשו"ת שלו סימן ו.

213. שערי תשובה תס י, וכן הוא באור לציון. אך יש לעיין האם יכול לטבול גם במים חמים.

214. הגריש"א באשרי האיש פרק ס סעיף כ.

❁ מצה שרויה במים או מי פירות

לפי הדעות הסוברות שאין חשש של חמץ כששורים מצה במים, יש לדון האם יוצאים ידי חובת אכילת מצה (מצת מצווה) על ידי אכילת מצה שרויה במים או במי פירות, והאם יש הבדל בין שרייה לבישול. הסברא להחמיר בזה, כיון שעל ידי השרייה נאבד הטעם של המצה.

א. מצה שהתבשלה, אף שיש עליה תואר לחם אין יוצאים בה ידי חובת אכילת מצה, כיון שע"י הבישול נאבד ממנה טעם המצה, ואף אם נשרה בכלי שני שהיד סולדת בו יש להחמיר²¹⁵.

ב. אם שורה את המצה במים שאינן חמים בחום שהיד סולדת בו והמצה לא נימוחה [ואם שורה את המצה עד שהמים נהים לבנים, צריך שכל חתיכה תהיה בגודל כזית], יוצא ידי חובת מצת מצווה באכילתה בדיעבד, ולזקן וחולה שלא יכולים לאכול מצה יבשה יוצא בה אף לכתחילה²¹⁶.

ג. אם שורה את המצה במי פירות או במרק אף שהם קרים, אינו יוצא ידי חובה אף בדיעבד²¹⁷, וזקן או חולה יכול לצאת בהם ידי חובה רק אם לא יכול לאכול מצה שרויה במים²¹⁸.

ד. עצה נוספת יש לתת לזקן שקשה לו ללעוס את המצה: שיטחן המצה עד שתהא דקה כקמח ויברך על זה המוציא ועל אכילת מצה²¹⁹, (ועיין בהערה²²⁰).

215. שו"ע תסא ד ומשנה ברורה ס"ק כ.

216. שו"ע תסא ד ומשנה ברורה ס"ק יז יח.

217. משום שאין טעם מצה.

218. תסא משנה ברורה יח.

219. ביאור הלכה תסא ד"ה "יוצא".

220. וכך נהגו (פסקי תשובות עמ' שגא) גדולי הדורות שחששו ל'שרויה', ואף שבמי פירות אין חשש שרויה כדלעיל? מ"מ כל ההיתר כאן זה הינו בשעת הדחק כשאי אפשר עם מים, ולכן החמירו ע"ע.

דיני הקטניות

הקדמה

בזמן הראשונים²²¹ הנהיגו חלק מהפוסקים²²² לאסור אכילת קטניות בפסח (עיין לקמן הגדרתם), ונאמרו לכך מספר טעמים, א. משום שהקטניות דומים לדגן ויש חשש שיחליפו ביניהם, והדמיון ביניהם הוא משום ששניהם מעשה קדירה, וכן שמשניהם אופין פת. ב. משום שיש חשש שמעורב בהם תבואה, ואי אפשר לברור יפה²²³. ג. כיון שפעמים שהחיטה גדלה בצורה שונה ונראית כמו קטניות, ויבואו לטעות שזה קטניות אף שבאמת זו חיטה, לכן הנהיגו לאסור את כל הקטניות²²⁴.

221. בגמ' מבואר שהמנהג היה לאכול אורז (פסחים קיד:).

222. הטור (ריש תנ"ג) הביא שיש אוסרים אך לא הסכים איתם, וכן כתב רבינו ירוחם (הובא בב"י שם) "אותם שנהגו שלא לאכול אורז ומיני קטניות מבושל בפסח מנהג שטות הוא זולתי אם הם עושים להחמיר על עצמם ולא ידעתי למה".

מאיך ההגהות מימוניות והמרדכי הביאו את דעת הסמ"ק שכתב את חומרא זו. הב"י כתב "ולית דחש לדברים הללו זולתי האשכנזים" וכן פסק בשו"ע "אבל לא באורז ושאר מיני קטניות, וגם אינם באים לידי חימוץ ומותר לעשות מהם תבשיל". אך הרמ"א כתב: "הגה: ויש אוסרים והמנהג באשכנז להחמיר, ואין לשנות".

223. הב"י ריש סימן תנ"ג הביא את דברי ההגהות מימוניות שהביא דברי הסמ"ק (דבריו הובאו גם במרדכי פרק שני סימן תקפח) שכתב שנהגו לאסור קטניות כגון פולים ועדשים, וסיבת הגזירה היא א. משום שדומה לדגן ואתי לאחלופי (ודומה משני סיבות 1. שניהם מעשה קדירה. 2. משניהם אופים פת). ב. משום שיש חשש שמעורב בהם תבואה ואי אפשר לברור יפה.

224. בביאור הלכה (ד"ה ויש אוסרים) כתב, "ונעתיק בזה לשון רבינו מנוח בביאורו להרמב"ם אחר שהביא איזה טעמים קלושים למנהג זה מסיים וז"ל אח"ז מצאתי כתוב שיש מין אחד הנקרא ויצא"ש והם מגרגרים של חטים שמשתנים בארץ בתבניתם וטבעם כמו הזונין ובשנה שאינה של ברכה יוצאת התבואה מדרך היושר וחוזרת זונין מלשון תזנה הארץ ובשנה גשומה חוזרת התבואה ויצא"ש וקורין אותה ויצא"ש פארמנטל"ש וע"כ אסרו כל קטניות עכ"ל שם ופירוש דבריו שיש מיני חטים שבשנה שאינה כתיקונה משתנות ונראות כמיני זרעונים וע"כ אסרו כל מיני זרעונים", [ועיין בפרי חדש ריש סימן תנ"ג שמצא סמך לגזירה זו מהגמ'].]

שאר הפוסקים לא קיבלו חומרא זו, [ויש אף מי שהתבטא שזה "מנהג שטות"²²⁵].
להלכה: השו"ע כתב שאין לחשוש לכך, אך הרמ"א כתב שהמנהג להחמיר בזה
 ואין לשנות. והפרטים יתבארו להלן אי"ה.

❁ מנהג הקטניות

א. בני אשכנז נהגו שלא לאכול קטניות בפסח, ואין להקל בזה כלל, (מלבד
 באופנים שנוביא לקמן). אך בני ספרד לא קיבלו חומרא זו, (מלבד באופנים
 מסוימים לפי חלק מהפוסקים).

ב. הגדרת קטניות: כל דבר שזרעו נאכל נחשב קטניות²²⁶ כגון תירס ופולים,
 אך אם גדל על העץ אף אם זרעו נאכל, (כגון פולי קפה או קשיו) אין
 נקרא קטניות²²⁷.

ג. בוטנים אף שיש מהפוסקים שכתבו שאין להחשיבם כקטניות²²⁸, מ"מ המנהג
 המקובל לאסור אותם בפסח²²⁹.

225. ר' ירוחם, דבריו הובאו בהערה לעיל.

226. שנות אליהו פאה א ד (לשונו: קטניות הן הזרעונים שאוכלים הזרעים). וכן כתב בסדר פסח
 כהלכתו א עמ' שלו.

227. שערי תשובה ריש תנ"ג.

228. האגרות משה כתב להתיר את זה (אור"ח ג סג: כתב להוכיח שרק מה שהיה בזמן הגזירה
 אך לא הולכים לפי הטעם דמהטעם שאופים לחם הרי גם מקמח תפוז"א אופים ולא גזרו, ולטעם
 שמעורב בהו חיטה הרי גם בעניס וקימל (שבת וכוסבר - משנה ברורה ס"ק יג) יש חשש
 שמעורב בהם ובכל זאת לא גזרו, ובחרדל אין את שני הטעמים וכן גזרו (כך מבואר בתס"ד
 ברמ"א), ע"כ שאין לנו אלא מה שגזרו חז"ל ופה לא גזרו כיון שבוטנים לא היה מצוי בזמנם).
 וכן ר"י אברמסקי היה נותן בוטנים למבקרו בפסח (סדר פסח כהלכתו עמ' שמשנה ברורה
 בהערה 25).

229. מלמד להועיל פ"ח.

❧ כלים שבישלו בהם קטניות

א. כתבו הפוסקים²³⁰ כלים שבישלו בהם קטניות, אין לבני אשכנז לבשל בהם אוכל שאינו קטניות באותו היום, אך כשאינו בן יומו אפשר להתיר, והסברא בכך משום שדברים שאסורים רק משום מנהג, אינם אסורים באינו בן יומו. ויש מי שאסר אף באינו בן יומו אלא אם כן זה הפסד גדול²³¹.

ב. בדיעבד אם בישל אף בכלי בן יומו יש להתיר²³².

❧ קטניות בערב פסח

יש מי שכתב²³³ שכל המנהג לאסור הוא רק בפסח, אך בערב פסח גם לאחר זמן אכילת חמץ לא גזרו על קטניות. אך יש מי שכתב²³⁴ לאסור, וכך המנהג הרווח.

230. כך כתב כף החיים תנ"ג אות כז בשם מהרלנ"ח פרי חדש וערך השולחן, וכן הוא בקובץ תשובות להגר"ש אלישיב ח"ג סימן פא.

231. כך כתוב בהליכות שלמה להגרשז"א עמ' פח הער' 102.

ויש לעיין בד"ן זה דהא לא מצינו מי שמתיר להשתמש בבן יומו, ויש לעיין מ"ש מבני ריינוס (יו"ד סימן ס"ד) וצ"ע, ושו"ר שבחזון עובדיה (עמ' פו) כתב שגם לאשכנזים מותר לאכול בכלים שבישלו בהם קטניות ואפי' בבן יומו.

232. כף החיים וקובץ תשובות שם.

233. פמ"ג תמ"ד א"א ב.

234. שו"ת שבט הלוי (ג סו"ס לא) בשם חק יעקב ומהרש"ם, וכתב שאין להוכיח מדברי הפמ"ג הנ"ל שהתיר דשם איירי שרוצה לעשות מצות מקטניות ואולי מצות שאני.

❁ אכילת קטניות לבני אשכנז

- א.** בשעת הדחק שאין מה לאכול מלבד קטניות²³⁵, וכן חולה שזקוק לקטניות²³⁶, או קטן שזקוק לזה²³⁷, מותר להם לאכול קטניות בפסח.
- ב.** אם נפלו קטניות לתוך תבשיל אפשר להתיר אם אינו ניכר, בתנאי שיש רוב בהיתר²³⁸. אך אם הקטניות שנפל לתבשיל הוא תבלין ומורגש טעמו, יש להחמיר בזה כיון שנחשב כניכר²³⁹.
- ג.** הקטניות מותרים בהנאה, ולכן מותר להדליק נר עם שמן קטניות²⁴⁰, וכן פשוט שיוכל להאכיל בהמותיו קטניות.
- ד.** לא גזרו על השהייתם בבית, לכן יכול לכתחילה להשאיר בביתו²⁴¹.

235. משנה ברורה תנ"ג ז ושעה"צ י.

236. משנה ברורה תנ"ג ז.

237. פשוט ע"פ המבואר שכ"ח סי"ז ברמ"א שקטן יש לו דין של חולה לכל צרכיו, וכן הוא בקובץ "מבית לוי" ז עמ' ית.

238. משנה ברורה תנ"ג ס"ק ח ט.

239. כך כתב הפסקי תשובות תנ"ג אות ו, ומקורו ע"פ דברי החק יעקב (תס"ד אות אות ג) וז"ל: "אף על גב דנתבאר לעיל סימן תנ"ג ס"ק וי"ז דמיני קטניות אינן אוסרין התערובת אפילו ברובא בעלמא בטל, כאן מיירי שאין כאן תערובת ממש, וכמו שכתב התרומת הדשן הובא במ"א, שעושין החרדל עם יין וכותשין אותו וטוחנין אותו ואינו ניכר כמיני קטניות, אבל החרדל עצמו הוא העיקר וניכר ונראה, על כן לא מקרי תערובת כלל. ומה שכתב מהרי"ל שיין שהושם בו חרדל כשהיה תירוש ומונעו מתסיסתו לעמוד במתיקתו, דאין לשתותו בפסח. צריך לומר דהתם ג"כ לא מקרי תערובת, כיון דלטעמיה עבידי לעמוד במתיקתו. ועוד י"ל, דדוקא אם נפל לתוך התבשיל כתב הרב לעיל דאינו אוסר תערובתו, מה שאין כן כאן שהוא מערב לכתחלה כדי למנעו מתסיסתו ואפשר להשהותה עד לאחר פסח, לא שרינן לשתותו תוך הפסח"

240. רמ"א תנ"ג א.

241. רמ"א תנ"ג א.

❧ דינים הנוגעים לבני ספרד

א. אף שבני ספרד לא נהגו איסור בקטניות, מ"מ יש מבני ספרד שנהגו שלא לאכול אורז בפסח²⁴², אך רבים נהגו לאכול זאת, אך יש לברור את האורז שלש פעמים כדי לוודא שאין בו גרגר חיטה²⁴³. [ועיין בהערה²⁴⁴].

ב. אשה מבנות אשכנז שנישאה לבעל מבני ספרד, יכולה לאכול קטניות²⁴⁵, אך על היותר טוב שתעשה התרת נדרים²⁴⁶.

אשה מבנות ספרד שנישאה לבעל מבני אשכנז, נחלקו הפוסקים, יש אומרים שנוהגת כבעלה בין לחומרא בין לקולא²⁴⁷, אך יש מי²⁴⁸ שאומר, שיכולה לאכול קטניות בבית הוריה.

242. הכף החיים (תנ"ג סוף אות י) הביא את דברי החיד"א שבירושלים נוהגים מרבית הת"ח שלא לאכול אורז מפני מעשה שהיה שבררו האורז היטב ובכל זאת מצאו בו גרגר חיטה, אך אין למחות ביד המקלים.

243. חזון עובדיה עמ' פב וכבר במשנה ברורה מוזכר (תנ"ג ס"ק ז) שיש לברור האורז היטב למי שהותר לאכול ע"כ.

ושמעתי שכיום נתחכמו המכשירים ושוב אין חשש כלל שיש חיטה באורז, ושאין צורך לברור אותם, ובאמת בילקוט יוסף (עמ' תמח) כתב שכשקונים אורז בתוך שקית ניילון, די בבדיקה אחת.

244. ולמי שנהג איסור בדבר, האם מועיל להתיר זאת אצל חכם? עיין בכף החיים (אות טו) שהביא בזה מחלוקת הפוסקים, ולמעשה בחזון עובדיה (עמ' פה) כתב שאם הנוהג להחמיר חשב שזה משום שזה מחמיץ, אם כן זה מנהג בטעות ואין צריך התרה, אך אם חשב שזה סייג, מועיל התרה.

245. אגרות משה (אר"ח א קנח) שאשה נוהגת כבעלה בין לחומרא ובין לקולא.

246. חזון עובדיה עמ' פז פח.

247. הליכות שלמה (ד כ) וסברתו מפני שמשועבדת לבעלה, ולפ"ז כתב שאם בעלה מוחל לה אז יכולה לאכול קטניות, וכן האגרות משה (א קנח) כתב שמשועבדת לו.

248. חזון עובדיה עמ' פח.

לעילוי נשמת

ר' שמואל בן ר' זאב ז"ל

מרת שיינדל יוכבד בת ר' יעקב הלוי ע"ה

מרת חיה רחל בת ר' נחמן דוד ע"ה

תרומת

יאיר וחנה לאה מתן

הוקדש

לע"נ הר"ר שמואל מתן ז"ל

בן הר"ר זאב ז"ל

נלב"ע ביום כ"ב אדר תשע"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

ברכה לזיווג הגון
לאלעד בן רונית שיחי.

לע"נ

רבי יצחק בן ר' אליעזר ליפמן ז"ל

נלב"ע ביום ז אדר א'.

ומרת צירל בת ר' אברהם יוסף ז"ל

נפטר ביום ט"ו אלול

ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ משפחות איזנשטרק וגולדברג הי"ד

שנעקרו על קידוש השם בשואה.

הוקדש ע"י משפחת איזנשטרק הי"ו.

לע"נ

יצחק בן אברהם הלוי ז"ל

נלב"ע ז אייר תשע"ט

לע"נ

מרת בריינע רייזל ע"ה בת ברוך ז"ל

נלב"ע ט' סיון תשפ"ג.

לע"נ

משה בן יהודה ז"ל

ומרת פיגי בת מיכל ז"ל.

לע"נ

נח אריה בן אהרן צבי ז"ל
נלב"ע כ"ט כסליו תשס"ה.

ולע"נ

מרת באשא לאה ע"ה בת יצחק בער ז"ל
נלב"ע י"ח אדר תש"פ.

ברכות לראש משביר

ידיד נפשי התורם היקר איש חיל רב פעלים לתורה רודף צדקה וחסד

הרב יואב חי מזרחי הי"ו ואשתו שתחי'

ימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה ברוחניות וגשמיות

בבריאות איתנה ואריכות ימים ושנים, ויראו שובע שמחות בביתם תמיד,

ויראו נחת מכל יוצאי חלציהם אבי"ר.

להצלחת ורפואת
הוריי היקרים
הרב נתן בן מננה הי"ו
מרת זיוה בת מרגלית שתחי'

לזיווג הגון עבור
דניאל בן זיוה הי"ו
והצלחה בכל מעשה ידיו

